

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

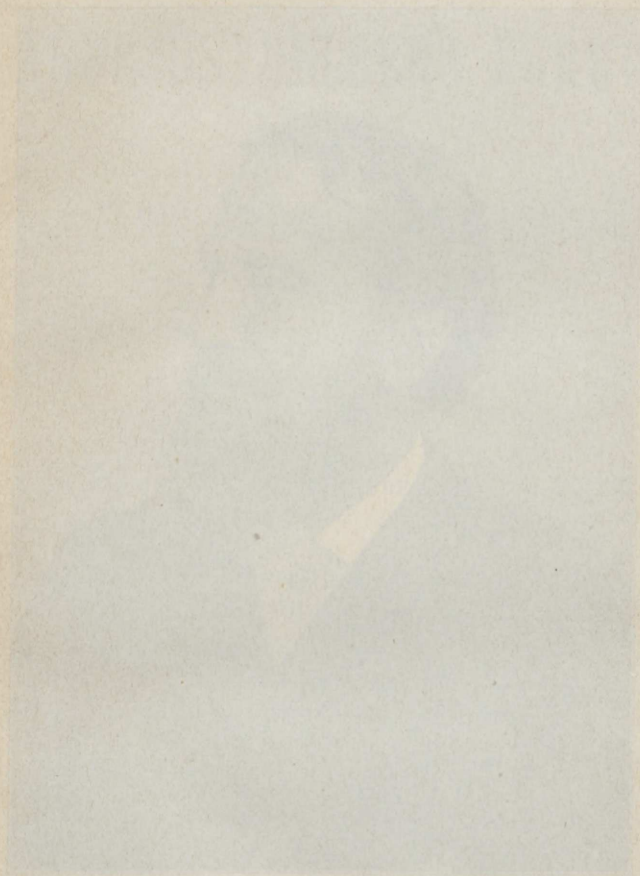
Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

INDUSTRI-
FORENINGEN.

338.91 Bre gl

1894.

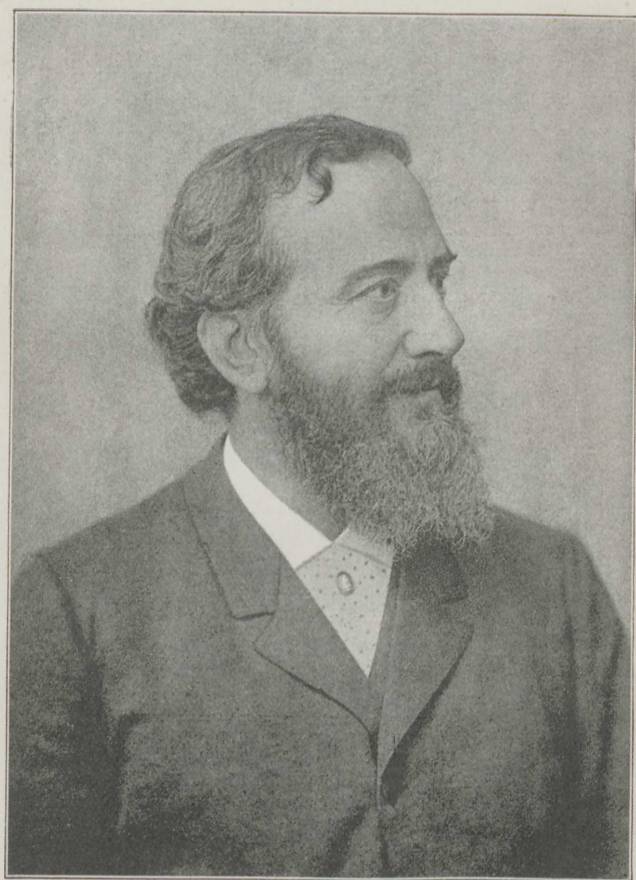
2. Udg.

Prof. D. S. S. S.

Prof. D. S. S. S.

Prof. D. S. S. S.

Rui Quintana

80-52

OM
ARBEJDSYDELSENS FORHOLD

TIL
ARBEJDSLØN OG ARBEJDS Tid

AF
LUJO BRENTANO

ANDET, HELT OMARBEJDEDE OPLAG

MED FORFATTERENS TILLADELSE

OVERSAT AF

A. FRAENKEL

**INDUSTRI-
FORENINGEN.**

KJØBENHAVN
FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

1894

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

CM

ARBEJDSDELSENS FORHOLD

ARBEJDSDELSENS FORHOLD

ARBEJDSDELSENS FORHOLD

SÆRTRYK AF INDUSTRIFORENINGENS TIDSSKRIFT

INDLÆG
FORENINGEN

Indlæg

KJØBENHAVN

FORLAG AF CHRISTENSENS BOKTRYK C. & C. BOK

1901

1901

INDLÆG

LUJO BRENTANO.

LUJO BREZANO

Mellem de Mangler, der klæbe ved Tilværelsen indenfor en lille og sproglig isoleret Nation, hører Vanskeligheden ved en almindelig litterær Vexelvirkning med de store Nationer. Gjør denne Vanskelighed sig allerede stærkt gjældende paa Skjønnerlitteraturens Omraade, saa øges den selvfølgelig i overordentlig Grad paa Faglitteraturens.

Dette er Grunden til, at selv store Navne, der i deres Hjemlande kjendes og æres af enhver Dannet, ikke naa ud over Fagmændenes snævre Kreds i de smaa Nationer.

Et saadant Navn er *Brentanos*. Idet jeg ved nærværende Afhandling har den Ære at indføre det i dansk Litteratur (gjennem et Arbejde, der strax efter sin Fremkomst er oversat paa engelsk og russisk), turde det i mere end en Henseende være nyttigt at forudskikke en kort Karakteristik af den Videnskabsmand, der bærer det, ganske særlig i hans Egenskab af Universitetslærer, den jeg kjender bedst og bedst er istand til at bedømme.

Brentano er født 1844 i en mindre By i *Bayern*. Som Navnet antyder, er Slægten af italiensk Oprindelse. Den er en aandelig Patricierslægt, der tæller fremragende Historikere, Æstetikere og Politikere i sin Stamme, baade paa Sværd- og Spindesiden. Sine Studieaar har han tilbragt ved Universiteterne i *Dublin*, *Heidelberg*, *München*, *Würzburg* og *Göttingen*. Gjentagne Gange har han opholdt sig flere Aar i *England*, hvis Arbejderforhold og Arbejderbevægelse han kjender nøje. I 1868 foretog han

sammen med den berømte Statistiker, Direktøren for det statistiske Bureau i *Berlin*, *Ernst Engel*, en Studierejse til *England*, efter hvilken han udgav sit epokegørende Værk: »Die Arbeitergilden der Gegenwart« — Leipzig 1871—72 —, der sammen med »Das Arbeitsverhältniss gemäss dem heutigen Recht« — Leipzig 1877 — for alle Landes Nationaløkonomer ere Hovedkilder ved Studiet af Arbejderspørgsmaalet i Almindelighed, særlig Arbejdskontraktens Udvikling. Hans Skrifter og Afhandlinger udgjøre c. 50 i de 3 Hovedsprog, og han har sammen med *Fr. v. Holzendorff*¹ redigeret »Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft« i nogle Aar; sammen med *G. F. Knapp*² udgivet en Række Afhandlinger fra det statsvidenskabelige Seminar i Strassburg og udgiver nu sammen med *Emm. Leser*³ »Sammlung älterer und neuerer staatswissenschaftlichen Schriften des Inn- und Auslandes«.

1871 habiliterede *Brentano* sig som Privatdocent ved Universitetet i *Berlin*, 1872 kaldtes han til Professor ved Universitetet i *Breslau*, derfra til *Strassburg*, senere til *Wien*, 1889 til *Leipzig* og 1891 til Universitetet i *München*, hvor han nu virker.

Som Forfatter er Arbejderspørgsmaalet hans Specialitet. Han behandler det snart i omfattende videnskabelige Værker, snart dets enkelte Sider i Afhandlinger som den her foreliggende, ofte polemisk. I Fortalen til dette Skrift og senere i Texten og Noterne vil man se ham vende sig polemisk mod en urigtig begrundet Foranstaltning af det preussiske Finansministerium. Til den anden Side er hans Polemik mod *Karl Marx* i »Concordia« fra 1872 bekjendt. En enkelt Afhandling af ham er handelspolitisk, han har i Tyskland rejst Tanken om et mellem-europæisk Toldforbund.

¹) Professor, Lærer i Strafferet.

²) Professor i Nationaløkonomi, Statistiker.

³) Professor i Nationaløkonomi.

Hvad enten han skriver Bøger eller Afhandlinger, er han yderst let læselig. De berømte »Schachtelsätze« findes ikke i hans Stil, der er klar, plastisk og aandfuld. I Polemiken er han bidende, men aldrig plat.

Men vil man lære *Brentano* at kjende i fuld Udfoldelse af de eminente og særlige Evner, han raader over, vil man lære, hvorledes Videnskab og Kundskaber levendegjøres, vil man befrugtes, vil man modtage Indtryk for Livet, saa skal man høre ham fra Kathederet.

Det er ingen Tilfældighed, at jeg i det korte Rids af *Brentanos* ydre Forhold har nævnet hans Afstamning og hans Studier og Ophold i *England*, thi kjender man disse, har man snart Hovedelementerne i hans aandelige Fysiognomi.

Han er fuldt ud Tysker i sin Kjærlighed til det store Fædreland, som i Troen paa den germanske Races Kulturmission overfor det slaviske Barbari. Han er Roman af Temperament, Skjønhedstrang og Evne. Han er Angelsakser i sin Opdragelse af Personligheden, i sin Tro paa og Respekt for Individet. Det er endelig umuligt at høre ham med Kjendskab til hans Afstamning, uden at anvende Nedarvnings teorien paa ham, uden at tænke paa, at Slægters Syslen med Videnskab og Kunst har nedfældet en særlig Fond i ham, som ved hans Arbejde er udhamret til en spændig Sangbund, fra hvilken det Optagne atter klinger ud i skjønt farvede og kraftig svingende Tonebølger, der maa vække Liv overalt, hvor der ligger en Tone eller Harmoni gjemt hos Tilhørerne.

Da jeg velvillig introduceret af en af vore egne Professorer første Gang stod Ansigt til Ansigt med ham, forbavsedes jeg over den diametrale Modsætning, hans Personlighed dannede til den Type, vi pleje at forestille os som den »tyske Professors«, en Form, der dog heldigvis er stærkt ifærd med at uddø. En Verdensmand med et ganske let burschikost Anstrøg, livlig, varm, aaben

og underholdende, fængslede han øjeblikkelig. Man gjorde Rede for sine Ønsker og Forventninger, man forlod ham med Haab om at se dem opfyldte, og man længtes efter atter at høre ham udtale sig.

Det var ingen Fornøjelsesrejse, der førte mig til Leipzig i 1889. Jeg havde kun studeret forholdsvis lidt Nationaløkonomi, læst tilfældigt og spredt og uden Tilfredsstillelse. Det var Livet selv, der havde stillet mig visse Spørgsmaal; de vare mig bevidste, og jeg søgte Svar paa dem. Jeg var fast besluttet paa ikke at lade mig putte theoretiske Blaar i Øjnene og parat til at snøre min Randsel efter otte Dages Forløb og drage et hvilket-somhelst Sted hen, hvor jeg kunde haabe at faa Besked.

Spændt tog jeg da Plads i det store overfyldte Auditorium, hvor vi sad Albu ved Albu, alle Nationer og alle Aldre mellem hverandre. Der var Japanesere og Amerikanere, Russere af mongolsk Type, og Europaskortet repræsenteret fra Nord til Syd og fra Øst til Vest. Der var en amerikansk Professor mellem 60 og 70, Læger, Jurister og Theologer, sachsiske Prinser af Blodet, Officerer og unge Studenter. Grosset var naturligvis Tyskere fra alle Egne af det store Rige. Den første Forelæsning var praktisk Nationaløkonomi. Der begyndtes Kl. 7 om Morgen, og paa Slaget traadte Gehejmeraaden ind, modtaget af en øredøvende Applaus af Avditoriet.

Det varede ikke længe, før jeg var paa det Rene med, at der ingen Doktriner vilde blive budt uden som afskrækkende Exempler og i deres nødvendige historiske Indramning. Men der vaagnede en anden Mistanke hos mig. Naar han lod de historiske Perioder voxe ud af hinanden, naar han paaviste den organiske Sammenhæng mellem teknisk og økonomisk Udvikling og formede den sociale Klassedannelse, Retslivet og Politiken over disse — konstruerede han saa ikke?

Jeg tør sige, at *Brentano* aldrig har haft nogen mere kritisk eller mistænksom Elev end jeg, i det første Aar,

jeg studerede under ham. Intet laa mig fjærnere, end at lade mig narre for min Tid og mine Penge. Jeg var kommen for at lære Økonomi, ikke Æstetik. Og glædede det skønne Sprog ogsaa min Høresans, og fyldte Udviklingens vidunderlige Harmoni mig end med æstetisk Velbehag, saa øgede paa den anden Side dette Skjønhedsindtryk min Mistanke, efterhaanden som jeg saa Afvigelserne, Undtagelserne, alt det, der giver det brudte og mangfoldig sammensatte Billede af Samfundet til en vis Tid, saa længe man staar midt i den og ser nærsynet paa den, efterhaanden som jeg saa alt dette svinde, absorberes af den Samfundsdannelse, der med logisk Nødvendighed maatte udvikle sig paa Tidens konkrete Forhold. Var det hans Sag at tale, saa var det min at kontrollere. Og jeg optog da den møjsommelige Kamp med det for sin Utilgængelighed berømte Universitetsbibliothek i Leipzig. Jeg sloges med »Raaderne« i de forskellige Grader, naar jeg vilde have Bøger i Ferierne. Men naar jeg, som de udtrykte det, satte dem »die Pistole vor die Brust«, fik jeg dem dog, og vi skiltes endda som ganske gode Venner. Og jeg slog efter og kontrollerede, men fandt altid Bekræftelse, enten direkte eller indirekte. Hvor Fremstillingen var en anden, svævede den enten i Luften, eller ogsaa blev Forbindelsen mellem Aarsag og Virkning meningsløs.

Men hvad havde den literære Kontrol at sige mod den, der beroede paa personlig Erfaring.

Jeg stod med en femtenaarig industriel Virksomhed bag mig, og vi naaede en Dag til Nutiden, dens Erhvervs-liv, dens retlige og politiske Institutioner, dens sociale Leddeling og dens sociale Kamp. Og alt dette havde jeg staaet midt i og iagttaget, ikke fra oven af, men Side om Side med de Andre. Herfra havde Spørgsmaalene rejst sig for mig. Og hvor mange Snese Gange har jeg da ikke været greben af Forbavselse over det indgaende Kjendskab til Forholdene i det praktiske Liv, som vi staa og gaa i det, der udmærkede denne Lærde, som mig

bekjendt aldrig personlig har deltaget i Erhvervslivet, men kun iagttaget det. Altid har denne Evne hos *Brentano* været mig en Gaade. Jeg var ubetinget i Stand til at kontrollere den; jeg har aldrig set den svigte, men mangfoldige Gange give forbavsende Udslag gennem Klargjørelse og Bedømmelse, gennem Paavisning af Aarsags- og Virkningsforholdet af Phænomener i Erhvervs- livet. Den maa hænge sammen med en Egenskab hos ham, som han besidder i mærkelig Grad: hans psykologiske Skarpblik.

Brentano er en fremragende Psykolog. I den lille snævre Kreds af Studerende, der levede sammen med ham i det statsvidenskabelige Seminar¹, for hvilket han var Direktør, har jeg flere Gange ærgret mig over at se ham udsondre et og andet Element, som han, efter hvad jeg syntes for hurtigt, ansaa for uheldigt. Men har jeg derefter lært de Paagjældende nærmere at kjende, har det altid vist sig, at han havde Ret. Mærkværdig hurtigt opfattede han et Menneskes Karakter, bedømte hans Villie og Evne til alvorligt Arbejde. Et saadant krævede han ubetinget og desuden en vis Modenhed og Selvstændighed i Stoffets Behandling. Tørre, kompilatoriske Arbejder vare ham imod, selv om de vare paalideligt udførte. Hans Kritik var indgaaende og klar, ikke sjældent lidt for ironisk. Det var ikke med ublandet Fornøjelse, man besteg Skafottet for at gjøre Rede for sit Arbejde. Men her, hvor der fremkom Arbejder, hentede fra alle Grene af Samfundslivet, fra Seddelbanker og Saltmonopoler til

¹) Denne Institution svarer til det her nylig oprettede statsvidenskabelige Laboratorium. De tyske Seminarier findes i alle Afskygninger fra Værksteder for alvorligt videnskabeligt Arbejde til Foreninger af Professorer og Studerende af overvejende selskabelig Karakter. Vort Seminar horte til den første Art. Eleverne valgte eller tildeltes videnskabelige Opgaver, som de løste under Direktørens Vejledning og derpaa efter Tr gjorde Rede for ved Foredrag paa den ugentlige Mødeaften. Efter Foredraget fulgte Kritik af Eleverne og Professoren, og Aftenen sluttede med en Fællesspisning.

til Sct. Gotthards Tunnellens Betydning for *Schweitzs* og *Italiens* Økonomi og Fremstilling af Fællesdriften i de russiske kommunistiske Bondesogne, fik man rig Lejlighed til at værdsætte hans omfattende Viden. Seminariet dannede ikke det mindst betydningsfulde Led i Undervisningen, og der skyldes det og *Brentanos* tidligere Seminarier dygtige Arbejder, af hvilke enkelte ere citerede i det her foreliggende Skrift. Med hans Evne som Psykolog troer jeg som sagt, at den Lethed hænger sammen, hvormed han ogsaa i Detaillen gennemskuede og tilegnede sig det Afgjørende i Forretningslivet i snævrere Forstand.

Jeg har hørt *Brentano* foredrage forskellige Grene af den økonomiske Videnskab: Finansvidenskab, teoretisk og praktisk Nationaløkonomi og den nationaløkonomiske Videnskabs Historie. Altid klar, plastisk, oversigtlig og interessant. Men sin Kulmination som Lærer naaede han i Fremstillingen af selve Erhvervslivets Historie — *Wirtschaftsgeschichte*. — De Indtryk, man modtog her, var for Livet, og har man haft den Lykke at høre denne Forelæsning, har man set Højdepunktet af, hvad der kan præsteres fra et Katheder. Dette gjælder ikke et eller nogle faa Foredrag, men den hele Række uden Undtagelse. Naar han sluttede, havde man den samme Følelse af Begejstring, som en stor Kunstpræstation altid fremkalder hos et nogenlunde udviklet Menneske. Det er næsten ikke muligt at finde nogen Del af Fremstillingen, der springer frem for den anden i Ens Bevidsthed. Det skulde da være Fremstillingen af de vanskelige Overgangstider, der netop kræve saa dybtgaaende Studier og saa stor Fremstillingsevne, naar ikke den tynde Traad mellem Periode og Periode skal gaa tabt eller blive et Fabrikat. Hvem af Tilhørerne vil f. Ex. nogensinde glemme hans Skildring af det græsk-romerske Kulturs Fald og Aflejringer af den første graa Middelalder over Ruinerne. Ingen skarpe Grænser, intet Slag og saa Omvæltning. En indre organisk Opløsningsproces, en Udfylden af de frønnede Samfundsceller med frisk barbarisk Blod, længe

inden Sammenbruddet; en Flyden i hinanden af Barbariet indenfor med Barbariet udenfor Grænsen, en stille Synken sammen og ned i den egne Pøl, og saa en ny Begyndelse, men paa væsenlige Punkter lagt over de gamle Former. Det var, som naar Flortæpperne i en Scenes Baggrund et efter et gaar tilvejs og efterhaanden lader Sceneforlængelsen stige ud af Taagen, indtil Konturerne tilsidst staa helt skarpe for Tilskueren. Dag ud og Dag ind har jeg hørt denne Mand 2 à 3 Gange daglig, og ikke en Time har han nogensinde sluttet, uden at jeg længtes mod den næste.

Brentano tilhører den historisk realistiske Skole. Historien, Statistiken og lagttagelsen udgjøre hans videnskabelige Værktøj.

Men han arbejder ikke alene *med* Livet, men ogsaa *for* Livet.

Som han for sit Fags Vedkommende videnskabeligt forsmaar de theoretiske Laurbær, der kan vindes paa Doktrinen og Deduktionen, saaledes forsmaar han ogsaa praktisk at skyde disse mellem sig og Livet.

Hvor en Opgave rejser sig af Livet paa hans Omraade, føler han det som sin videnskabelige Pligt at tage den op til Undersøgelse og forsøge at løse den. Næsten hele Rækken af hans Skrifter vidner herom. Paa denne Frygtløshed beror vel ogsaa for en stor Del den overordentlige Tiltrækning, han udøver. Ved hans Tiltrædelse af Embedet i *München* var intet Auditorium stort nok til at rumme hans Tilhørere, man maatte ty til Universitetets store Aula for at faa Plads. —

Men paa den beror naturligvis ogsaa, at han faar Modstandere, endogsaa Fjender. Hans Løsninger er ikke blot til videnskabelig Underholdning, men til praktisk Brug, hvilket vil sige, at de berøre bestaaende Interesser til den ene eller anden Side. Her kommer et af de smukkeste Træk i hans Karakter frem, og et Træk, hvis psy-

kologiske Forklaring ikke er ganske let, fordi *Brentano*, trods Temperamentets Varme, ikke kan betegnes som nogen egentlig følsom Natur overfor den Enkelte. Men overfor Klassen er det anderledes. Født og opdragen i Overklassen, paa Højden af sin Videnskab og i en af de højest ansete Stillinger i *Tyskland*, velhavende og uafhængig til enhver Side, nærer han en saa oprigtig og varm Kjærlighed til Underklassen og en saa levende Tro paa den, som om han var begyndt sin Løbebane paa bare Ben i Gaderne. Denne Følelse er hos ham fri for enhver tænkelig Bihensigt. Det maa undre, at netop en Mand med *Brentanos* Egenskaber ikke er bleven Politiker, og han har vistnok haft Fristelser nok at bestaa i denne Retning. Men en vis Fornemhed i Karakteren er det vistnok, der til Held for ham selv og for Videnskaben har holdt ham fjærn fra denne undertiden ret malproppe Bestilling. Hans Kjærlighed til Arbejderklassen og Tro paa den ligger i hans klare Forstaaelse af dens kultur-mæssige Funktion og Mission og af de Hindringer, Bornethed, Uvidenhed og Selvsyge lægger den i Vejen.

Da jeg efter to Aars Forløb rejste fra *Leipzig*, var det med et tungt Hjerte. Byen faldt det mig saavist ikke svært at forlade. Lad være, at den huser nogle af Muserne, om Gratiernes Existens lever den i lykkelig Uvidenhed. Nej jeg forlod en Kreds, til hvilken jeg var bleven knyttet ved mange Baand, og hvis Midtpunkt var en Mand, for hvem jeg var kommen til at nære en dyb Hengivenhed og Taknemmelighed.

Dersom denne lille Skitse af hans Lærerspersonlighed kunde føre Andre, der studere Nationaløkonomi, til ham, var Hensigten med den naaet.

Skulde jeg angive Vejen for dette Studium for Nogen, vilde den gaa over vort Universitet som en Begyndelse, i hvilken de grundige, teoretiske Kundskaber, vore egne fremragende Lærere sikre den Studerende, erhvervedes.

Derefter et Par Aar tilbragte i Praxis, i Industri, Handel, Bankvæsen, eller hvad der nu laa Paagjældendes Specia-
 litet nærmest, og da nogle Semestres Studium under
Brentano, selv om Arbejderspørgsmaalet ikke var den Stu-
 derendes særlige Fag. Thi dette Spørgsmaal er i vor Tid
 den stærkt bevægede Baggrund for det hele Samfundsliv.
 Man kan ikke fordybe sig i nogen Gren af den økono-
 miske Videnskab uden at støde paa det, man kan ikke
 tage fejl i sit Standpunkt overfor det uden tillige at tage
 fejl ved Løsningen af enhver foreliggende økonomisk Op-
 gave.

A. Fraenkel.

TILEGNET MINDET OM MIN LÆRER

J. Å. R. von HELFERICH

I TAKNEMMELIGHED OG TROSKAB.

Min Afhandling om Arbejdsydelsens Forhold til Arbejdsløn og Arbejdstid udkom 1875 i første Halvdel af 4de Aargang af *Holtzendorffs* Aarbog, derefter som særlig Brochure. Den var et Lejlighedsskrift, fremkaldt ved en Rigsdagstale af Finansminister *Camphausen* og det Reskript, der i Overensstemmelse med Talen dengang udstedtes af det preussiske Handelsministerium. Den Imødegaaelse, der blev mig tildel, blev Anledningen til en yderligere Undersøgelse: »Grubearbejdernes Arbejdsydelser særlig i *Preussen* og Lønstigningen af 1872«, der fremkom i Aaret 1876 i anden Halvdel af 4de Aargang af *Holtzendorffs* Aarbog. Ved denne stadfæstedes Resultaterne af den første Afhandling kun yderligere.

Siden da har jeg uafbrudt haft Opmærksomheden henvendt paa Spørgsmaalet. Der har ophobet sig et stort Materiale hos mig fra Fortid og Nutid. Dette maatte lede til Uddybning og Udvidelse af den theoretiske Behandling. I det Maal, i hvilket mine Anskuelser udviklede sig, har jeg regelmæssig foredraget dem i mine Forelæsninger (smilgn. *Richard Faber*: Agrarbeskyttelsens Oprindelse i *England*, *Strassburg* 1888, S. 114), og jeg har haft den store Glæde at tilskynde to af mine Tilhørere, Hr. Dr. *Gerhart v. Schulze Gävernitz* og Hr. Dr. *Ludwig Sinzheimer*, til yderligere at forfølge min Tankegang i Undersøgelser over Bomuldsindustrien og Jernindustrien. Efter den indgaaende Bekræftelse, denne har faaet gennem disse Undersøgelser, saavel som ved Amerikaneren *Schoenhofs* sidste Bog og det enorme Materiale, som ottetimers

Bevægelsen i alle Lande har bragt frem for Dagen, synes den mig blivende vunden for Videnskaben.

I mine Forelæsninger danner Omtalen af Arbejdslønnens og Arbejdstidens Indflydelse paa Arbejdsydelsen Afslutningen paa Behandlingen af Arbejdssystemernes og Teknikens Indvirkning paa Produktionen. Jeg overser ikke, at det førstnævnte Forhold først i denne Sammenhæng naaer til Gyldighed i alle Retninger. Naar jeg desuagtet hermed overlader min Behandling af det til Offentligheden som særligt Skrift, er Grunden en dobbelt: medens der nødvendigvis endnu maa gaa Aar, inden jeg kan offentliggjøre min »Nationaløkonomi«, staar det her behandlede Spørgsmaal saaledes i Forgrunden for den offentlige Interesse, at Forsøget paa en Orientering fra videnskabelig Side maaske ikke vil være uvelkomment. Dernæst vil det ikke være muligt at behandle Spørgsmaalet i en Lærebog med den Udførlighed og med Anvendelse af alle de Beviser, som dets store praktiske Betydning kræver.

Idet jeg lader det efterstaaende Forsøg udgaa særskilt, føler jeg Trang til at tilegne det Mindet om den Mand, paa hvis Forelæsninger jeg for 25 Aar siden hentedede den første Tilskyndelse til Grundtanken i det.

München, d. 31. December 1892.

Vi staa i den sociale Reforms Tegn. De vigtigste Spørgsmaal, om hvilke det drejer sig, ere for Tiden Arbejdernes Organisation til Varetagelse af deres særlige socialøkonomiske Interesser og Arbejderbeskyttelseslovgivningen.

Medens Løsningen af disse Spørgsmaal fra den ene Side imødeses med Længsel, kræves og forsvares med Lidenskab, mødes de paa den anden Side med den hæftigste Modstand.

Hvilke ere Aarsagerne til denne Modstand?

Jeg vil ikke her drøfte dem alle, men kun enkelte af dem. De vigtigste, forsaavidt som de øve mest Indflydelse, saavel paa Arbejdsgivernes som paa Fædrelandsvennernes Mening: Indlandets truede Konkurrenceevne paa Verdensmarkedet. Thi om end utvivlsomt nedarvede Anskuelser, Følelser og Stemninger lægge det socialøkonomiske Fremskridt mange Hindringer i Vejen fra de besiddende Klassers Side, saa ere disse dog relativt lette at overvinde, ja de ville forsvinde, saa snart kun den ene Frygt er overvunden, at Arbejdslønnens Stigen og Arbejdstidens Forkortelse, der ere Følgen af Arbejderorganisationernes Virksomhed og af Arbejderbeskyttelseslovgivningen, maa øge Produktionsomkostningerne saaledes, at den hjemlige Industri taber Muligheden for Afsætning paa Verdensmarkedet*).

*) Det maa erindres, at her tales om Forhold, under hvilke den hjemlige Industri tager Sigte paa Export, men selvfølgelig

For dem, hvem Fædrelandets varige Trivsel og Magtstilling ligger paa Hjærtet, er derfor Forholdet mellem Arbejdsløn og Arbejdstid til Arbejdsydelsen det vigtigste af alle Spørgsmaal, henhørende til den sociale Reform.

Men Læseren maa, idet han optager Spørgsmaalet til Undersøgelse, stille sig fuldkommen fordomsfri overfor det, han maa nærme sig det i den naturvidenskabelige Iagttagers objektive Stilling.

Hvad lærer da først Videnskaben om dette Forhold?

I Theorien møde vi en paafaldende Ændring, naar vi sammenligne det 17de og 18de Aarhundredes Forfattere med det 19de Aarhundredes. *Houghton*¹, *Petty*, *Temple*², *Child* og i deres tidligere Skrifter ogsaa *Josias Tucher*³ og *Arthur Young**) hævde med Eftertryk den Anskuelse, at højere Løn er ensbetydende med ringere Arbejdsydelse. Man kræver ligefrem Lønningernes Nedsættelse for at øge Fliden eller, hvad der kommer ud paa det samme, Levnedsmidlernes Fordyrelse og Skatternes Øgelse. Det gjælder som Axiom, at Folk arbejde desto mindre, jo bedre de have det⁴.

Men ved Midten af det 18de Aarhundrede begynder der et Omsving i Anskuelser. Først optræder en modstaaende Lære polemisk hos *Vanderlint*, *Postlethwait*, *Forster* og *Tucker*, medens den hos *Adam Smith***) træder os imøde med en udførlig Begrundelse. Han lærer

have Argumenterne den samme Betydning for en Industri, der — som vor — i Indlandet maa kjæmpe med Konkurrence fra Udlandet, naar denne da ikke skal udelukkes ved ligefremme Prohibitivforanstaltninger, der nu næppe finde Forsvarere i noget moderne Samfund.

O. Anm.

*) Fremragende engelske økonomiske Forfattere fra det 17de og 18 Aarhundrede.

O. Anm.

**) Den nyere Tids berømteste engelske Nationaløkonom, Forløberen for Manchesterskolen.

O. Anm.

omvendt: at høj Løn betyder høj Arbejdsydelse. Han begrunder denne Sætning ikke alene psykologisk og fysiologisk, men ogsaa erfaringsmæssigt⁵.

Efter at han — hvad der kan tjene Mange som Trøst, der nu klage over Fordærvelsen i Nutiden — har omtalt den »almindelige Klage«, at »Luxusen er trængt ned selv i de allerlaveste Folkeklasser, og at Arbejderen ikke mere er tilfreds med den samme Ernæring, Klædning og Bolig som forhen«, siger han: høj Arbejdsløn øger den store Mængdes Flid. Arbejdslønnen er Flidens Pirringmiddel, og som enhver anden menneskelig Egenskab øges ogsaa Fliden i jo højere Grad den paavirkes af Pirringmidler. En rigelig Ernæring øger Arbejdernes legemlige Kraft, Fortrøstningen at kunne forbedre sine Vilkaar og maaske at kunne ende sine Dage i Velvære, bevæger ham til at anvende sin Kraft til det yderste. Derfor se vi, at Arbejderne ere virksommere, flittigere og dygtigere overalt, hvor Lønnen er høj, end hvor den er lav, f. Ex. mere i *England* end i *Skotland*, mere i Nærheden af store Byer end i fjernere liggende Landskaber. Ganske vist gives der Arbejdere, som drive tre Dage i Ugen, naar de kunne tjene til Livets Ophold i de andre fire, men dette er dog kun undtagelsesvis Tilfældet. Tværtimod ser man ofte, at Arbejdere, der lønnes i Akkord, let overanstrenges sig saaledes, at deres Helbred nedbrydes, og hyppig er den altfor store Anstrængelse i de 4 Dage den sande Aarsag til Driveriet i de 3, hvorover der saa ofte og højlydt klages, og efter at *Adam Smith* til disse Udtalelser har knyttet en Afhandling mod de Arbejdsgivere, der tvinge deres Arbejdere til at arbejde for meget, vender han sig udtrykkelig mod Paastanden om, at Arbejderne i billige Aar*) som Regel skulde yde mindre Arbejde end i dyre. Et rigeligt Underhold, sluttede man,

*) Naar altsaa Levnedsmidlerne ere billige og folgelig Pengenes — Lønnens — Kjøbeevne højere. O. Anm.

mindskede, et nødtørftigt *ansporede* Fliden. Var det end utvivlsomt, at dette var rigtigt for enkelte Arbejdere, var det dog urigtigt for det store Flertal. Det var ikke meget sandsynligt, at daarligt ernærede Mennesker arbejdede bedre end godt ernærede, Arbejdere i trykkede Forhold bedre end velstaaende, saadanne, der hyppig vare syge, bedre end andre med godt Helbred. Sagen var, at Arbejderen i dyre Aar var langt afhængigere, mere underkuet og trængende til Arbejde end i billige, hvorfor Arbejdsgiverne i første Tilfælde havde lettere ved at afslutte Kontrakter og i det Hele styrede Folkene lettere end i sidste. Deraf kom hin Anskuelse, til hvis Imødegaaelse endnu anføres nogle exakte lagttagelser over den højere eller lavere Arbejdsløns Indflydelse paa Arbejdsydelsen.

Blandt disse findes den franske Skatteopkræver i *St. Etienne: Messance's*⁶ systematiske lagttagelser. »Denne«, skriver Smith, »en Forfatter af stor Viden og Skarpsind«, havde vist: »at de Fattige i billige Aar ydede mere end i dyre, idet han sammenlignede Mængden og Værdien af de under saadanne forskellige Forhold frembragte Produkter i 3 forskellige Industrigrene med hverandre, nemlig den i *Elboeuf* drevne Fabrikation af grove Uldvarer, den i hele Generalitetet *Rouen* drevne Linned- og Silkeindustri. Af hans fra de offentlige Skatteregistre tagne Angivelser fremgik, at Mængden og Værdien af de i alle tre Industrigrene frembragte Produkter regelmæssig var større i billige end i dyre Aar, og at de uden Undtagelse vare størst i de billigste, mindst i de dyreste Aar. Alle tre Industrigrene syntes at befinde sig i stationær Tilstand, d. v. s. at de, uagtet deres Udbytte maaske havde været noget forskelligt fra Aar til andet, dog i det Hele hverken gik frem eller tilbage.«

Fra den Tid af forsvinder den gamle Opfattelse fuldstændig af Theorien. Allerede 1770 gjør Omsvinget sig gjældende hos *Anderson*⁷, og selv *Arthur Young*⁸ og *Benjamin Franklin*⁹ betone i deres senere Skrifter, at lav Løn

paa ingen Maade vil sige det samme som billigt Arbejde, snarere omvendt. Men med særligt Eftertryk forfægtes *Adam Smiths* Opfattelse af to engelske Nationaløkonomer fra Trediverne og Fyrreerne, nemlig *Mc. Colloch*¹⁰ og *Senior*, hvilke man ret egentlig plejede at anse for Arbejdsgiverinteressernes Theoretikere.

Mc. Colloch taler om den Anskuelse hos »mange meget indsigtfulde Personer af utvivlsom Velvilje, hvis Meninger om de fleste Spørgsmaal man skylder den største Højagtelse«, at høje Lønninger — i Stedet for at anspore Fliden skulde have almindelig Ladhed og Ødselhed til Følge. Denne Opfattelse passer kun overfor Enkelte, men aldrig overfor den store Masse. »Have Irenes,, Polakkernes og Hinduernes lave Lønninger gjort dem flittige? Eller gjorde Amerikanernes, Englændernes og Hollændernes høje Lønninger dem dovne? Nej, det Modsatte blev Tilfældet. De Førstes notoriske Dovenskab er bleven til et Ordsprog, medens de Sidste ere arbejdsomme og foretagsomme. Om dette Punkt er der ingen Tvivl mulig. Alle Aarhundreders og alle Folkeslags Erfaring viser, at høj Løn samtidig med, at den er den stærkeste Spore til uafsladellge og omhyggelige Anstrængelser, tillige er det eneste Middel til at øge et Folks Hengivenhed overfor de Institutioner, under hvilke det lever. Det gamle romerske Mundheld: »Nihil laetius est populo Romano saturo, lader sig ogsaa anvende paa Englændere, Franskmænd og i Virkeligheden paa ethvert andet Folk.«

For ogsaa at anføre Opfinderen af Betegnelsen »Mangelløn« for Kapitalrente og den i Begyndelsen heftige Modstander af Fabriklovgivningen *Senior*¹¹, saa fremhæver denne, at høj Løn paa ingen Maade er det samme som høje Arbejdspriser. Han anfører Udsagn af engelske Fabrikanter, der have ledet Foretagender i *Frankrig*, om at Prisen paa Arbejdet dér snarere er højere og Produktionen snarere dyrere end i *England*. Den engelske Arbejder yder nemlig uforholdsmæssigt mere Arbejde.

Paa Grund af Franskmændenes ringere Arbejdsydelse, anvendes der til Fremstilling af en bestemt Produktmængde et større Antal Arbejdere, som Følge deraf større Bygninger, større Opsigspersonale eller med et Ord større Kapital, der skal forrentes. En Englænder yder lige saa meget som to Franskmænd, Lønnen i England, vedbliver *Senior*, er to Gange saa stor som i Irland; men en Irlænder yder kun $\frac{1}{3}$ af Englænderens Arbejde. »Man bør antage«, slutter han, »at Prisen paa Arbejdet er den samme overalt og til alle Tider.«

Disse engelske Theoretikers Angivelser bekræftedes af omstaaende Tabel¹², som *Houldsworth* — en større Bomuldsspinder — forelagde en parlamentarisk Under-søgelseskommission.

Men ligesom de engelske Nationaløkonomer fra denne Tid, saaledes tale ogsaa de Tyskes Iagttagelser fra den Tid til Fordel for *Adam Smiths* Lære. Allerede den tyske Statistiks Fader, *J. G. Hofmann*¹³, fremhæver, at en Berliner Brændehugger i 10 Dage yder lige saa meget Arbejde som en østpreussisk fra *Labiau* i 27. En meklenborgsk Daglejer, siger videre *Vilhelm Roscher*, spiser næsten dobbelt saa meget som en fra *Thüringen*, men han yder materielt ogsaa omtrent det Dobbelte, og i §§ 40 og 173 af sit Systems første Bind bekræfter og begrundes *Roscher* udtrykkelig den Smithske Lære. Paa samme Maade forholder Franskmanden *Mickel Chevalier*¹⁴ sig til den.

Men langt vigtigere end alle disse enkeltstaaende Vidnesbyrd er *Brasseys*¹⁵. Thi *Brassey* var en af Verdens største Driftsherrer og Arbejdsgivere. Han byggede Jernbaner i alle Verdensdele, man kunde næsten sige i alle Verdens Lande. Under denne Virksomhed havde hun fuld Lejlighed til at sammenligne Arbejdere af alle Nationer. Han maatte nødvendigvis erhverve sig et indgaaende Kjendskab til Arbejdsprisen i alle Lande. Disse den afdøde Faders Erfaringer har Sønnen, Lord *Brassey*, der fremdeles driver Faderens Forretning, offentliggjort i

	Spindernes ugentlige Ydelse		Antal Arbejdstimer om Ugen	Den hele udbetalte Lønning	Afdrag for Hjælpearbejdere	Spinderens Ren- fortjeneste	Denne Renfortjene- stes Kjøbekraft i Pund Hvedemel
	Garn- numer	Pund Garn					
1804 {	180	12	74--80	60 sh.	27 sh. 6 d.	32 sh. 6 d.	117
	200	9	74--80	67 sh. 6 d.	31 sh.	36 sh. 6 d.	124
1814 {	180	18	74	72 sh.	27 sh. 6 d.	44 sh. 6 d.	175
	200	13 $\frac{1}{2}$	74	90 sh.	31 sh.	60 sh.	239
1833 {	180	22 $\frac{1}{2}$	69	54 sh. 8 d.	21 sh.	33 sh. 8 d.	210
	200	19	69	65 sh. 3 d.	22 sh. 6 d.	42 sh. 9 d.	267

flere Bøger, der have oplevet et stort Antal Oplag. I et af disse Værker erklærer Lord *Brassey* aabent, at han »ved mange og mægtige Indflydelser bliver tvungen til at stille sig paa Arbejdsgivernes Standpunkt i Arbejderspørgmaalet«. Saa meget vigtigere er derfor denne Praktikers Vidnesbyrd, der støtter sig til en Verden omfattende Erfaring.

Hvorledes lyder nu dette Vidnesbyrd?

Ved Faderens Foretagender i næsten alle den civiliserede Verdens Lande og i enhver Verdensegn har Prisen paa Arbejdet overalt været den samme, uanset om Lønningerne vare høje eller lave; thi hvor Lønningen var lav, var ogsaa Arbejdsydelsen lav i tilsvarende Forhold. Men der, hvor Lønningerne øgedes, ere Ydelserne stegne med Lønnens Øgelse, saaledes at Prisen paa Arbejdet undertiden var billigere efter Lønforhøjelsen end før. Med stor Iver vender han sig mod den Paastand, »der uden Undtagelse vender tilbage i daarlige Tider«, at *Englands* Konkurrencedygtighed skulde være truet af de stigende Lønninger. Den britiske Udførsel er i stadig Stigen, og størst har Stigningen været i de Industriegrene, i hvilke Lønningerne ere højest. Det er urigtigt, at Prisen paa Arbejde er højere i *England* end paa Kontinentet. Saaledes erholder eksempelvis Tøjtrykkerierne i *Mühlhausen* det Tøj, der skal trykkes, fra *England*, et Bevis paa, at det fremstilles billigere der, uagtet Lønningerne ere højere i *Manchester* end i *Elsas*. Den eneste Undtagelse fra denne Regel træffes hos Hinduerne, hos hvem højere Løn ganske vist mindsker Arbejdsydelsen.

Brasseys første Skrift fremkom 1872, altsaa i et Øjeblik, hvor der fandt et stort økonomisk Opsving og betydelige Lønningsforhøjelser Sted i alle Industriegrene i alle civiliserede Lande. 1873 fulgte Tilbageslaget. Og nu bekræftedes atter *Brasseys* ovennævnte Sætning, idet Arbejderne bleve gjorte ansvarlige for Nederlaget og Nedsættelse af Lønnen blev anbefalet som Hovedmiddel

til det økonomiske Livs Helbredelse. Denne Opfattelse blev endogsaa af den daværende preussiske Finantsminister *Camphausen* under en Bankdebat i Rigsdagen den 26de Januar 1876 støttet med hele den Avtoritet, hans Stilling gav ham, og den daværende preussiske Handelsminister *Achenbach* skrev i et Reskript til Statsværkerne, navnlig til Overbjergamterne af 28de Marts 1876: »Det er en Kjendegjerning, at Arbejdsydelseerne staa betydeligt tilbage i Forhold til tidligere, og navnlig i de sidste Aar, da Arbejdernes Lønninger ere forhøjede uforholdsmæssigt, ere deres Ydelser næsten uden Undtagelse faldne endnu ringere ud«. For nu ogsaa under mindre gunstige Forhold at opnaa forholdsmæssige Driftsoverskud, maatte det komme an paa, »at Arbejdsydelseerne steg, hvortil der fandtes en tjenlig Løftestang i Arbejdslønnens Nedsættelse«.

Vistnok aldrig har en Forvaltning draget mere uholdbare Slutninger af nogle faa Tal. Thi snart viste *Erwin Nasse* *)¹⁶, at den Protest, som Bjærgfolkene strax nedlagde mod Handelsministerens Paastand, var fuldstændig berettiget. I de største Statsbjærgværker havde der nemlig ifølge de officielle Regnskaber fundet en betydelig Stigning Sted i Gjennemsnittet af Arbejdsydelsen i Aaret 1872, i hvilket den største Stigning af Arbejdsydelsen havde fundet Sted. De officielle Regnskaber udviste følgende Tal fra de største Gruber:

	1871	1872
Saarbrücken Gruberne	3894	4236
Königsgrube, Øvre Schlesien	5533	6427
Königinn Louise Grube	5111	5290
Ibbenbüren	3300	3750
Osterwald	2481	2826

I de langt mindre Gruber *Wettin*, *Løbejun*, *Borgloh-Oesede* og *Deister* konstateredes der derimod en ringe

*) Bekjendt tysk Nationaløkonom i Nutiden.

O. Anm.

Tilbagegang. Men, som jeg den Gang indgaaende paa- viste ¹⁷ paa Grundlag af selve de officielle Offentliggjørelser, havde denne Tilbagegang i hver enkelt Grube sin særlige Grund, hvad enten denne nu var Udenoms- og Forberedelsesarbejdernes Øgelse, Behandlingen af mindre indholdsrige Kullag eller Anbringelsen af nye og uerfarne Arbejdere. Og lignende Aarsager for Tilbagegangen i Arbejdsydelsen fastsloges, hvor en saadan viste sig ved andre Gruber i Aarene 1873 og 74. I de Aarsberetninger over de enkelte Gruber, som Ministeriet selv aarlig havde offentliggjort i sit »Tidsskrift for Bjerg-, Hytte- og Salinevæsen i den preussiske Stat«, var dette hver Gang fremhævet til Forklaring af Resultaterne.

Selve den Kjendsgjerning altsaa, paa hvilken den preussiske Handelsministers Reskript beraabte sig, beviste paany Rigtigheden af *Adam Smiths* Lære, og Bekræftelsen ad modsat Vej skulde heller ikke udeblive. Et andet administrativt Arbejde »Bidrag til Overbjergamtet *Dortmunds* Statistik« af Bjergassessor Hiltrop ¹⁸, viste nemlig, at den almindelige Nedsættelse af Arbejdslønnen i det nævnte Distrikt i 1874 var ledsaget af en Nedgang i Ydelsen.

Den samme Bekræftelse erholdt *Adam Smiths* Lære gennem Kjendsgjerninger hentede fra andre Lande. Ingeniørchef og Bjergværksdirektør *J. van Scherpenzeel-Thim* har i en Beretning til Bjergværksforvaltningen i Lüttich af 19de Maj 1873 tabellarisk sammenstillet den gennemsnitlige aarlige Arbejdsydelse med Gennemsnitslønnen for Stenkulsarbejdernes Vedkommende i Provin- sen *Lüttich* fra 1830 til 1874 ¹⁹. Det var saa langt fra, at Tabellen bekræftede hans forudfattede Mening om, at Arbejdsydelsen vilde synke ved stigende Løn, at den tvertimod til hans udtalte Forundring viste »den største Arbejdsydelse ved ualmindelig høj Løn«. Hvor enkelte Aar viste Undtagelser fra Reglen, fandtes ogsaa her som Grund enten Forarbejdernes betydelige Udvidelse, La- genes ringere Mægtighed eller Arbejdertallets Stigning.

»Det blev nødvendigt,« saaledes skriver han om den sidstanførte Grund, »at antage nye Rekruter, der hverken besad de uddannede Grubearbejderes Erfaring eller Duelighed; naturligvis trykkede disse den enkelte Arbejders gennemsnitlige Arbejdsydelse.«

Ligeledes fremgik det af *Theodor Hertzka*²⁰ paa Grundlag af de officielle Beretninger udarbejdede Gjennemsnitsyndelser for den østrigske Bjærgværksdrifts Vedkommende, at Lønstigningen i 1872 var saa langt fra at mindske den enkelte Arbejders Gjennemsnitsydelse, at den tvertimod fremkaldte en væsentlig Stigning af den. De viste nemlig:

Aar	Gjennemsnitsagio	Middeldagløn paa Sølv i Kreuzer	Den enkelte Arbejders Gjennemsnitsydelse i Toldcentner
1870	121,89	62,3	1952
1871	120,27	70,7	2079
1872	109,27	87,8	2323

Og vedbliver *Hertzka*, hvorledes skulde den Stigning i Produktionen, der fandt Sted i Aaret 1872 i alle Forretningsgrene og i alle civiliserede Lande, vel være bleven mulig uden gennem en ved Arbejdslønnens Stigning muliggjort Stigning af Arbejderens Gjennemsnitsydelse.

Som bekendt rantes alle civiliserede Lande fra Maj 1873 af en økonomisk Nedgang, der, bortset fra Foretagsomhedsaandens korte Opblussen ved Slutningen af Halvfjerdserne, har varet til 1888. I denne Anledning blev der i 1885 nedsat en Kommission i *England* med det Hverv at udforske Aarsagen til det nationaløkonomiske Livs Hensygnen*).

Under Nedgangen lede lige saa vel de Lande, der

*) Den saakaldte »Depressionskommission«.

O. Anm.

betalte Lønninger, der vare højere end de engelske, som de med lavere Lønninger, lige saa godt de forenede Stater i *Nordamerika* og de engelske Kolonier som Landene paa det evropæiske Fastland. Men det vilde være ganske at underkjende den menneskelige Ufuldkommenhed, dersom man vilde vente, at der mellem de engelske Industridrivende, der led haardt under Tidernes Tryk, ikke skulde være optraadt en Eneste, der — ligesom de tyske Industrielle og de preussiske Finans- og Indenrigsministre — betegnede de engelske Arbejders høje Lønninger som Aarsag til den almindelige økonomiske Nedgang. Herover vilde der i Virkeligheden ingen Grund have været til at undre sig, hvorimod det overfor den skildrede Fremfærd i *Tyskland* bør fremhæves, at saa mange Arbejdsgivere, der stode i fortvivlede Forhold, anerkjendte, at de engelske Arbejders Arbejdsintensitet overtraf de lavere lønnede Arbejders paa Fastlandet i en saadan Grad, at Kommissionen kunde skrive i sin Slutningsberetning; »Efter vor Mening kan Handelens og Industriens nuværende Stilling end ikke med noget Skin af Retfærdighed tilskrives Fagforeningernes og lignende Sammenslutningers Virksomhed«²¹.

Men alligevel fremkom der i nogle af de fordomsfrieste og mest udmærkede Vidners*) Udsagn nogle Momenter, der henviste til et Hul i den hidtidige Behandling af Forholdet mellem Arbejdsløn og Arbejdsydelse, og som derfor opfordre til kritisk Behandling. Saaledes navnlig *Joseph Archer Crowes*, den kommercielle Attachés ved de engelske Gesandtskaber i *Europa*. Hans Udsagn bero aabenbart paa temmelig tvivlsomme andenhaands Meddelelser, og de ere usikre og undvigende²². Det samme gjælder endogsaa med Hensyn til Sir *Lowthian Bells*²³, de britiske Jernbaneindustridrivendes udmærkede Præsident, thi ogsaa hos ham findes kritikløs Gjen-

*) Kommissioner, som den her antydede, arbejde i England ved Krydsforhør paa tilkaldte Vidner.

O. Anm.

givelse af andenhaands Ytringer, saavelsom Sammenligninger mellem Lønhøjde og Arbejdsydelser, ved hvilke der ikke er taget Hensyn til visse naturlige Produktionsbetingelsers Forskjelligartethed, som f. Ex. Lagenes Mægtighed i Kulgruberne. Alligevel indeholde hans Ytringer værdifulde selvstændige Iagttagelser. Ogsaa Sir *Lowthian Bell* hævder med Eftertryk *Adam Smiths* og hans Efterfølgeres Lære, at højere Løn fremkalder højere Arbejdsydelse; men man faar dog det Indtryk, at i alle Industrier, i hvilke Produktionsydelsen ikke som i Bjergværksdrift udelukkende beror paa Haandarbejdet, er det ikke *alene* den engelske Arbejders større Arbejdsintensitet, der opvejer Fastlandsarbejderens, navnlig den tyske Arbejders, lavere Løn. Der skinner endnu en anden Produktionsbetingelse igjennem, der hænger sammen med den engelske Arbejders større Ydelsesevne og som ligeledes forudsætter denne.

Og med denne Iagtagelse stemmer en Beretning overens, der faa Aar tidligere i Januar 1879 er afgiven af den tyske Jernenquête-Kommission, bestaaende af Overbjerghauptmand *Serlo*, Geheimeraad *Huber*, Statsraad *v. Schlør*, Friherre *v. Stumm* og Konsul *H. H. Meier* — altsaa lutter uvillige Vidner²⁴. Ogsaa heri betones som de Sagkyndiges overensstemmende Vidnesbyrd, at de højere lønnede engelske Arbejders Ydelser maa ansættes højere end de tyske Arbejders; ogsaa her angives Virkningen af Lønforhøjelsen i 1871 at være en Mindskelse af de i Jernindustrien beskæftigede Arbejdere ved omtrent samme Produktionsmængde, altsaa en Stigning af den enkelte Arbejders Arbejdsydelse; ogsaa her godtgøres det, at »enhver Lønforhøjelse, som Forholdene retfærdiggjør, højner Ydelsesevnen og Moralen«, og der protesteres mod Nedsættelse af Arbejdslønnen, der bevirker en Mindskelse af Arbejdskraften; men ogsaa her angives ikke Øgelsen af den enkelte Arbejders Gjennemsnitsløn som udelukkende Grund til den stigende Ydelsesevne.

Men førend denne anden Aarsag fremføres, skal her endnu anføres den nyeste og mest omfattende Bekræftelse af *Adam Smiths* Lære. Denne fremgaar af to Værker, der ere udgivne sidste Sommer og som bekræfte og udfylde hianden paa den mærkeligste Maade. Først udkom *Gerhart v. Schulze-Gävernitz* *) Bog om Stordriften, der paa fortrinlig Maade viser, hvorledes den engelske Bomuldsindustri under Trykket af stigende Lønninger og synkende Arbejdstid naar til en Højde i Arbejdsydelsen, der overtræffer alle kontinentale Landes. Faa Maaneder derefter udkom den amerikanske Fabrikant *Jacob Schoenhofs* Bog. I en Undersøgelse over Produktionsomkostningerne i de paa Verdensmarkedet konkurrerende Hovedindustrier har *Schoenhof* med en forbavsende Sagkundskab udtømmende godtgjort, at de Lande, der betale den laveste Arbejdsløn og have den længste Arbejdstid, producere dyrest, at jo højere Lønnen er og jo kortere Arbejdstiden, desto lavere stille Arbejdsomkostningerne sig i de enkelte Lande, og at *Amerika* med sine højere Lønninger, fraset den enkelte Undtagelse i Kamgarnsfabrikationen, betaler en langt lavere Pris for Arbejdet end *England*, ikke at tale om det evropæiske Fastlands Nationer. Nedenstaaende Tabel giver en Oversigt over Forholdet mellem Arbejdsomkostningerne for en Række af de vigtigste Industrifrembringelser i *Amerika* og *England*²⁵.

Ligeoverfor disse Vidnesbyrd og Beviser staar nu de Forfatters Udviklinger, der ere før *Vanderlin*, *Postlethwaith*, *Forster*, *Tucker* og *A. Smith* samt Klagerne fra Nutidens Landmænd og Oplysninger om Arbejdet i *Indien* og overhovedet i *Orienten*.

Hvorledes forklares nu denne Meningsforskjel? Inden

*) Yngre tysk Nationaløkonom, der i Løbet af kort Tid har erhvervet sig et meget anset Navn ved betydelige Arbejder som det her nævnte og »Zur socialen Friede«.

Arbejdsomkostninger i følgende Hovedhandelsartikler:

	Amerika Cents	England Cents
Brunt Stentøj:		
Smørkander à $\frac{1}{2}$ Gallon pr. 100	71,3	109
— 1 —	100	158
— 2 —	162	293
— 3 —	245	450
— 5 —	553	730
— 6 —	666	1200
Krystalglas:		
Flasker à 16 Unser pr. 100	88	91
« à 2 —	42	58
Karaffer, 1 Kvart	375	450
Vandflasker, 1 »	400	455
Bægere	130	127
Vandglas	95	80
Haandbæknere	125	146
Bituminøse Kul pr. stor Tønde over hele Unionen	86	79
do. do. pr. stor Tønde (Penn. 1890)	64	»
do. do. pr. stor Tønde (Con- nellsv.)	33	(Durham) 51
Cokes, pr. stor Td. (Connellsv.)	32	(Durham) 24
Jernerts, pr. stor Td. (Lake Sup.) ...	119	(Staffordsh.) 146
Billigere Ertser, pr. stor Td. (Cum- berland)	19	(Cleveland) 30
Raajern, pr. stor Td. (East'n Pa.) ...	125	(Middlesb.) 73 til 96
— — (Pittsburgh)	158	»
Bessemer Staalskinner (East'n Pa.) ..	250—304	307
Bomuldsgarn Nr. 20, pr. 100 Pd.	45	50
— » 40, —	98	100
Bomuldstøj til Trykning, Yards	40	84—51
4—4 Overtræk, Yards	45	50
Kamgarn 2—40 Pd.	1153	950

	Amerika Cents	England Cents
6—4 Kamgarnsklæde:		
Vævning pr. Yard.....	24,4	10,8
Farvning og Appretur pr. Yard.....	4,1	4,7
6—4 Uldklæde:		
Garn, Pund.....	4,8	4
Vævning, Pund	9,6	7,4
Farvning og Appretur	2,6	4
6—4 Cheviot Garn, Pund	3,9	4
Vævning	7	4,4
Tæpper, Yard	4—5,25	4,5
Silkespind, Pund	32—37 $\frac{1}{2}$	40
Destøvler pr. Par	35	64

jeg gaar nærmere ind paa dette Spørgsmaal, ville vi betragte de nyere Resultater med Hensyn til Forholdet mellem Arbejdstiden og Arbejdsydelsen. Forholdet er her ganske analogt og Forklaringen er den samme for begge Forhold.

Arbejderne forlange energisk Arbejdsdagens Forkortelse; Arbejdsgiverne yde haardnakket Modstand herimod af Frygt for ikke at kunne holde sig konkurrencedygtige. Men fra forrige Aarhundrede kjende vi Tilfælde, i hvilke Sagerne laa omvendt.

Arbejdstiden var den Gang i de fleste Haandværk indskrænket til 12 Timer om Sommeren og om Vinteren fra Dagbrud til Mørkning. *Justus Moser* skriver nu 1777 i sine »Patriotiske Fantasier«²⁶: »Jeg har endnu aldrig oplevet noget Aar, i hvilket alle Mennesker vare saa flittige som i det sidste. Mine Forhold krævede, at jeg lod bygge et nyt Hus; og uagtet jeg egentlig ikke havde særlig Hastværk dermed, saa gjorde dog Alle sig Umage for at ofre mig deres Kræfter ogsaa i Fritiden. Murere, Tømrere, Snedkere, ja endogsaa Daglejere ofrede mig de Timer, der ellers vare helligede Hvilen, og ventede da ogsaa billigvis en passende Godtgjørelse derfor.

— I Begyndelsen troede jeg at vinde meget derved, men til Slut opdagede jeg dog, at det Hele gik ud paa Optrækkeri, og at enhver, der arbejder retskaffent, ogsaa maa have sine Hviletimer. Hvad skulde jeg imidlertid gjøre? At lægge mig ud med Arbejdsfolkene, særlig med Svendene, syntes mig ikke tilraadeligt, de kunde skade mig paa anden Maade. Jeg lod mig altsaa rolig bedrage for ikke at blive endnu værre bedragen. Men Øvrigheden burde have noget Indseende med sligt, og overhovedet ikke tillade Svendene at arbejde i Hviletiderne, fordi dette er et Bedrageri saavel imod Bygmesteren som imod Bygherren. For nogle Aar siden kjendte man endnu ikke noget til denne Maade at bedrage paa, men siden da er den daglig bleven almindeligere.*

Af denne Udtalelse erfare vi med Sikkerhed kun det, at man henimod Slutningen af det 18. Aarhundrede endogsaa i Bygningshaandværket stræbte efter en Udvidelse af den da brugelige Arbejdsdag, og at en saa klog, skarpt- og vidtskuende Mand som *Justus Møser* allerede erkjendte, at denne Udvidelse ikke betød en Øgelse, men en relativ Mindskelse af Arbejdsydelsen.

Møser stod imidlertid ene med denne Anskuelse, hans Samtidige forfulgte andre Maal.

Man erindre, hvorom det den Gang drejede sig, og med hvilke Forhold man den Gang havde at gjøre.

Fra det 16de Aarhundrede havde en stadig voxende Konkurrence gjort sig gjældende paa Verdensmarkedet. Det gjaldt om at slaa Konkurrenterne paa Verdensmarkedet ved Hjælp af den største og billigste Produktion.

Arbejderbefolkningen var endnu ganske behersket af Overleveringen. Det var ikke Sikringen af den størst mulige Andel i den nationale Produktion ved Hjælp af en gunstig Arbejdskontrakt, men det var Standssynspunktet, som beherskede Samfunds- og Erhvervsordningen. I mange Lande bestod endnu Livegenskabet eller i alle

Fald de mildere Former af det som Hørigheden og Hoveriforholdet. I katholske Lande fandtes en Mængde Helligdage, en Institution, gennem hvilken Menneskeværdigheden i den Livegne beskyttedes selv under ufri Tilstande. Men Ufrihedens nødvendige Vexelvirkning bestod ogsaa endnu eller i alle Fald Rester af den i Arbejdernes Stræben efter saa vidt muligt at unddrage sig Arbejdet og at drive saa meget som muligt.

Da opstod fra Slutningen af det 18de Aarhundrede Maskindriften. Den i Maskinerne bundne Kapital var stor. Hvert Øjeblik, i hvilket de bleve brugte, havde derfor Betydning. Det gjaldt om at amortisere den deri stikkende Kapital i den kortest mulige Tid. Dette førte til Arbejdsdagens Udvidelse til 19 ja 20 Timer. Man sagde, at Maskinerne havde gjort Arbejdet fra at være anstrængende til at være let, det muliggjorde jo smaa Børns Beskæftigelse, hvor der tidligere maatte anvendes Voxne; og da Arbejdet ikke mere var anstrængende, kunde Arbejdstidens Udvidelse ikke være skadelig. Derhos antog man, at Arbejdsdagens sidste Øjeblik var ligesaa værdifuldt som de tidligere, fordi Arbejdet ved Hjælp af Maskinen var bleven gjort rent mekanisk.

Det er imidlertid en Kjendsgjerning, at Følgen af dette lettere, men langvarigere Arbejde var Arbejderklassens fuldstændige Udartning i legemlig, aandelig og sædelig Retning. Navnlig gjaldt dette Kvinderne og Børnene, hvis Arbejde traadte istedenfor den voxne, mandlige Arbejders. »Og saaledes blev«, for at tale med den ældre Sir *Robert Peel*^{27*)}, »den engelske Intelligens store Værk, ifølge hvilket Fabrikernes Maskiner var naaet til en saadan Fuldkommenhed, til den bitreste Forbandelse for Nationen istedenfor til Velsignelse«.

Disse sørgelige Forhold førte til Arbejderbeskyttelseslovgivningen, der atter nedsatte Arbejdstiden i Fabrikkerne først til 12, derpaa til 11 og 10 Timer. For 75 Aar siden vare Arbejderne i den engelske Textilindustri

regelmæssig beskæftigede i 90 til 100 Timer ugentlig; medens Arbejdstiden nu ifølge Arbejderbeskyttelseslovene andrager $56\frac{1}{2}$ Time ugentlig. I de fleste ikke beskyttede Erhverv opnaaedes den samme Nedsættelse i Arbejdstiden, ja ofte en langt videre gaaende, ved Hjælp af Arbejderorganisationerne og den offentlige Menings Tryk. Særlig androg Arbejdstiden i de engelske Bjergværker 1842 14 til 15 Timer daglig for alle Arter af Arbejde ogsaa for Kvinders og Børns, medens de første nu ere fuldstændig udelukkede fra Bjergværksarbejde. I 1890 androg Arbejdstiden for de i Bjergværkerne beskæftigede 37 til 52 Timer ugentlig²⁸; i de fleste engelske Bjergværker er otte Timers Dagen indført, ja i *Durham* andrager Kulhuggernes daglige Arbejdstid kun $7\frac{1}{2}$ Time og i *Northumberland* kun $6\frac{1}{2}$ Time, Ind- og Udfart iberegnet²⁹.

Denne Bevægelse kunde glæde sig ved alle Menneskers Sympati, undtagen Fabrikanternes og Datidens Nationaløkonomers.

Ligesom de tyske Godsejere tidligere vare imod Hovoriets Ophævelse, og som i Nutiden de tyske Fabrikanter ere Modstandere af Tillæget til Næringsloven af 1891, saaledes gjorde de engelske Fabrikanters Kortsynethed dem den Gang til Modstandere af denne Bevægelse. Naar allerede det relativ ringe Maal af Arbejderbeskyttelse, der hidindtil er bleven den tyske Arbejder tildelt, har kunnet fremkalde Friherre von *Stumm-Halbergs* bevingede Ord i den tyske Rigsdag: at vi nærmede os det Punkt, hvor Arbejdsgivernes Strike vilde afløse Arbejdernes, saa vil man kunne forstaa de engelske Fabrikanters Ak og Ve overfor den langt mere indgribende engelske Lovgivning. Ved hver ny Nedsættelse af Arbejdstiden, leverede de slaaende Beviser for, at den foreslaaede nye Indskrænkning vilde berøve dem ethvert Udbytte, højne Varepriserne, trykke Arbejdslønnen og tilintetgjøre Udførselen. Da Forslaget til Titimersloven var til Be-

handling, sluttede *John Bright* sin Tale med følgende lidenskabelige Udgydelse³⁰: »Da jeg føler mig overbevist om, at Forslaget vil skade og tilintetgjøre Landets vigtigste Interesser, fordi jeg tror, at det staar i Modsætning til alle Principper for en sund Lovgivning; da det ikke betyder Andet overfor Arbejderklassen end en Besnærelse; da det kun forsvares af Folk, der mangle ethvert Kjendskab til Fabrikøkonomi, da jeg anser det for en af de sletteste Forholdsregler, der nogensinde er iklædt Lovform, og da saavel Industriens Fornødenheder som Arbejderens og Arbejdsgiverens Krav vilde gjøre det nødvendigt atter at afskaffe den, dersom den blev Lov, da dette er min Overbevisning, ser jeg mig nødsaget til paa det Bestemteste at modsætte mig Overgangen til anden Behandling*.

Men mellem Nationaløkonomerne var det den Tid, der beherskedes af den ubetingede Tro paa *laissez-faire's* ene saliggjørende Kraft. I Overensstemmelse hermed protesterede Nationaløkonomiens Ordførere i Parlamentet: *Joseph Hume*, *Dr. Bowering*, *Mark Philips*, *Charles Villiers*, *Labouchere*, *Roebuck*, *Baring*, den yngre *Ricardo*, *Lord Brougham*, *Lord Ashburton* og efter hans Omvendelse til Frihandelen *Sir Robert Peel*, paa det mest energiske mod dette nye Indgreb i Erhvervslivet fra Statens Side³¹. Og udenfor Parlamentet beviste *Senior*³², at hele Gevinsten i Fabriksdriften udelukkende faldt i den »sidste« Time, og at en Formindskelse af Arbejdstiden saaledes vilde være ensbetydende med en Standsning af det industrielle Liv.

Imidlertid skred Lovgivningen rolig fremad med Hensyn til Arbejdsdagens Forkortelse og langtfra, at den engelske Industri skulde gaa til Grunde derved, tog den hver Gang et større Opsving. Lad os til Bekræftelse betragte den klassiske Gjenstand for Arbejderbeskyttelseslovgivningen: Bomuldsindustrien saaledes som dens Væxt fremgaar af nedenstaaende Tabel³³:

Aar.	Antal Spind- derier og Væverier.	Antal Tene til Spinding	Antal Tene til Fordobling	Maskinstole	Antal Arbej- dere.
1835	1262	Ingen Angiv.	Ingen Angiv.	109,626	220,134
1839	1819	—	—	Ing. Ang.	259,336
1847 udstedes Titimersloven og den engelske Industris Undergang profeteres.					
1850	1932	20,977,017	Ingen Angiv.	248,627	330,924
1870	2483	33,995,221	3,723,537	440,676	450,087
1874	2655	37,515,772	4,366,017	463,118	479,515
1879	2674	39,527,920	4,678,770	514,911	482,903
1885	2635	40,120,451	4,228,470	560,955	504,069
1890	2538	40,511,934	3,992,885	615,714	528,795

I de 40 Aar, der ere forløbne siden Gjennemførelsen af Titimersloven, er altsaa Antallet af Tene og af beskæftigede Arbejdere næsten fordoblet, Antallet af Maskinstole mere end fordoblet. Fabrikernes Størrelse er næsten fordoblet, og i alle disse Retninger har Udviklingen været og er den endnu stadig fremadskridende.

Ligeoverfor saadanne Resultater forstaar man den Spot, med hvilken *Dickens* gav den almindelige Stemning, der nu gjorde sig gjældende overfor Fabrikherrernes Profetier, Udtryk. »Visselig«, skriver han i 17de Kapitel af »Strenge Tider«, »havde man aldrig havt saa skørt Porcelæn som det, hvoraf Spinderiejerne i *Slothelm* vare gjorde. Hvor forsigtig man end tog paa dem, gik de dog saa let itu, at man ikke kunde værgе sig mod Mistanken om, at de allerede forud havde været sprukne. De gik itu, naar de skulde sende Børnene fra Fabriken til Skolen, de gik itu, naar der blev udnævnt Inspektører for at føre Tilsyn med Fabrikerne, de gik itu, naar disse Inspektører ikke ansaa dem for fuldkommen berettigede til at lade deres Arbejdere sønderrive af Maskinerne . . .« »Saa tidt en *Slothelmer* saa, at man gjorde ham Uret —

hvilket vilde sige, saa tidt man ikke overlod ham fuldkommen til sig selv, men vilde gjøre ham i ringeste Maade ansvarlig for sine Handlinger — saa tidt fremførte han den skrækelige Trudsel, at han hellere vilde kaste sin Formue i det atlantiske Ocean end finde sig deri. Ved flere Lejligheder havde denne Trudsel dødelig forskrækket Indenrigsministeren. Men med alt det, var *Slothimerne* dog saa praktiske, at de ikke kastede deres Formuer i det atlantiske Ocean, men tværtimod med Omhu tog Vare paa dem. Og saaledes laa de da hen og trivedes og formerede sig.«

Men hvad Nationaløkonomerne angaa, saa er Intet bedre istand til at belyse det indtraadte Omsving, end Holdningen hos dem af de nyere Retninger i den økonomiske Theori, der havde gjort Forsvaret af den gamle økonomiske Rettroenhed til deres særlige Opgave. Endogsaa *John Brights* Modstand mod Titimersloven har man søgt at bortfortolke, idet man forklarede, at det kun havde været Meningen »først at afskaffe Korntoldlovene, inden man nedsatte Arbejdstiden, fordi dette var nødvendigt paa Grund af de daværende uforholdsmæssig høje Brødpriser³⁴« kun Skade, at *John Bright* har holdt den ovenfor anførte Parlamentstale *efter* Korntoldlovenes Afskaffelse! Hvad den stakkels *Senior* angaar, saa søger man at ryste ham af sig med den Bemærkning, at en Mand, der som *Senior* har udtalt, at Nationaløkonomen ikke som andre Videnskabsmænd behøver langvarige lagttagelser, men er istand til at opdage evige Love gennem Deduktion fra faa almindelige Sætninger paa en Spadseretur, ikke kan gjælde som Repræsentant for Nationaløkonomien³⁵, og hin Tids yndede folkelige Forfatterinde, Frk. *Martineau*, affærdiges endogsaa simpelt hen som en konfus Person³⁶. Der er ganske vist ingen Anledning for mig til at forsvare enten *Senior* eller Frk. *Martineau* — men har maaske de andre engelske Nationaløkonomer i Trediveerne eller Fyrreerne fulgt nogen anden Fremgangsmaade end *Senior*³⁷? Gjaldt ikke *Ri-*

cardos Ven *Joseph Hume* den Gang for den økonomiske Læres anerkjendte Ordfører i Underhuset? Har maaske nogen af de »anerkjendte« engelske Nationaløkonomer fra Trediverne eller Fyrerne udenfor Parlamentet udtalt sig mod *Senior* og for Fabriklovgivningen? Gjalddt ikke *Ricardos* Ven *Joseph Hume* den Gang for den økonomiske Læres anerkjendte Ordfører i Underhuset? Har maaske nogen af de »anerkjendte« engelske Nationaløkonomer fra Trediverne eller Fyrerne udenfor Parlamentet udtalt sig mod *Senior* og for Fabriklovgivningen? Gjalddt ikke tværtimod »*The Edinburgh Review*« og »*The Westminster Review*« for de klassiske Fortolkere af hin Tids økonomiske Rettroenhed, og har ikke den første endnu efter 1846 betegnet den omhandlede Arbejderbeskyttelseslovgivning som en »delvis Tilbagevendende til Slaverisystemet«? ³⁸ Har ikke endogsaa *John Stuart Mill* ³⁹ villet begrænse Arbejderbeskyttelseslovgivningen til Børnene og villet stille Kvinderne udenfor den? Og har ikke endnu 1886 *Bonamy Price* som eneste Medlem af den kongelige Kommission til Undersøgelse af Nedgangen i Handel og Industri, protesteret mod Arbejdstidens Forkortelse ved Fabriklovgivningen med den orthodoxe Nationaløkonomiske Grunde? ⁴⁰

Men Professor *Marshall* gaar endnu videre i sin Forsvarsiver. Saa lidt som man kan lægge den kristelige Religion de Grusomheder til Last, udtaler han ⁴¹, der udøvedes af Spanierne i *Mexiko* i Religionens Navn, saa lidt tør man tilskrive *Seniors* Mening om Fabriklovgivningen den klassiske Nationaløkonomi. Gud bevare mig for mine Venner, er der Anledning til at udbryde overfor denne Begrundelse; thi ingen Kritik af den klassiske Nationaløkonomi fra Modstandernes Side kunde kraftigere betegne denne Retnings fanatiske Doktrinærisme i Trediverne og Fyrerne end netop Benyttelsen af denne bekjendte Forsvarsgrund for den økonomiske Rettroenhed. Men selv om de paa *Marshalls* Tilbagetogsfægtning under Hensyn til Anskuelserne hos Datidens andre en-

gelske Nationaløkonomer anførte Beviser ikke formaar at redde Tredivernes og Fyrrernes økonomiske Orthodoxi, maa man dog glæde sig ved, at den godtgjør, i hvilken Udstrækning Nationaløkonomien siden *Senior* har ladet sig belære af de gjorte Erfaringer, ligesom den viser, af hvilken Art disse Erfaringer vare. Men dette Fremskridt har *Senior* saavel som *John Stuart Mill* gjort med. Da det nemlig i Trediverne drejede sig om den engelske Fabriklovgivnings yderligere Udvidelse har han betegnet Udvidelsen af den lovmæssige Børnebeskyttelse til de endnu ikke beskyttede Erhverv, som en af den sociale Reforms vigtigste Opgaver⁴².

Hvilke vare da de Erfaringer, der hidførte dette Omsving?

Allerede før Udstedelsen af Titimersloven havde nogle for Loven agiterende Fabrikanter anstillet Forsøg i deres Fabriker⁴³ for at undersøge Paastanden om, at Arbejdstidens Nedsættelse fra 12 til 10 Timer skulde kunne hidføre Bomuldsindustriens Ruin. Allerede her viste det sig, at Spørgsmaalet ikke var det arithmetiske: naar der produceres x i 12 Timer, hvor meget produceres der da i 10? Det fremgik af Undersøgelsen, at Ydelsen i de sidste 2 Timer var saa ringe, at Arbejdstidens Nedsættelse fra 12 til 10 Timer kun nedsatte Udbyttet med $\frac{1}{12}$ istedenfor med $\frac{1}{6}$. Desuden viste det sig, at der netop i de sidste to Timer ødelagdes særlig meget Materiale, fordi de trætte Arbejdere vare uopmærksomme. Da derefter Titimersloven, trods Fabrikanternes og de orthodoxe Nationaløkonomers Modstand, udkom, viste det sig som *Ernst v. Plener* siger i sit Skrift om Fabriklovgivningen⁴⁴: »at den blotte Øgelse af en Arbejders Arbejdstid ikke er ensbetydende med en Øgelse af hans Ydelsesevne; de Arbejdere, navnlig de yngre, der ikke mere vare trættede ved for store legemlige Anstrængelser, fremstillede i den kortere Tid den samme og hyppig en større Produktmængde, hvori de paa Grund af den almindelig anvendte Akkordløn havde

særlig Interesse, og efterhaanden tilstode endogsaa Driftsherrerne, at der i de to sidste Timer af Arbejdstiden, der tidligere vare ansete for uundværlige, sædvanlig levedes langt slettere Arbejde, end i de forudgaaende Arbejdstimer, og at den nye Arbejdsdags uafbrudte, regelmæssige Arbejde, paa Grund af Arbejdernes intensivere Flid, idet de nu ikke mere vare ubeskjæftigede i de første Timer, ogsaa var fordelagtigere for Arbejdsgiveren, end den tidligere lange Arbejdsdag med afvexlende Overanstængelse og Lediggang«. Og dette medførte da, at Produktionen langt fra at mindskes paa Grund af Arbejdstidens Nedsættelse, endogsaa øgedes⁴⁵.

Forbruget af raa Bomuld i *England* androg:

1846—50: 531,680 Tusind engelske Pund

1851—55: 748,250 — —

1871—75: 1,279,380 — —

1881—85: 1,438,910 — —

Udførselen fra *England* af Bomuldsfabrikater androg:

1846—50: 25,33 Mill. £.

1851—55: 31,84 —

1888: 70,54 —

Følgen af disse glimrende Resultater var, at al Modstand fra Fabrikanternes Side faldt bort, da de engelske Fabriklove kodificeredes i 1876. »Industriens Fremskridt,« saaledes indberettede den med denne Opgave beskjæftigede Kommission⁴⁵, »var øjensynlig uhindret af Fabriklovene, og der er mellem Arbejdsgiverne nu kun faa, der ønske en Gjenkaldelse af disse Loves Hovedbestemmelser.« Men naar den engelske Bomuldsindustri i Nutiden levende beklager sig over den voxende Konkurrence fra *Indien*, saa er Aarsagen til dette Lands Konkurrencedygtighed ikke de billige Arbejdsomkostninger. Tværtimod meddeler Hovedinteressenternes Organ, Handelskammeret i *Manchester*⁴⁶, at trods de lave indiske Lønninger og uagtet Arbejdstiden i *Bombay* andrager 80 Ugetimer mod $56\frac{1}{2}$ i *Lancashire*, stiller Spinderiet i *England* sig dog væsentlig billigere end i *Indien*. Der-

imod udmærker *Indien* sig fremfor *England* ved to overordentlig vigtige Produktionsbetingelser: det avler selv Textilindustriens Raastof, og det Marked, paa hvilket Produktet afsættes, har det lige udenfor Døren. Dette betyder for den indiske Spinderiejer ved Salg paa det indiske Marked et Forspring af 1 sh. 3 d. og ved Salg til *Kina* af næsten 7 sh. pr. Pd. forud for den engelske⁴⁷. Men trods denne indirekte Konkurrence er den engelske Bomuldsindustri stadig i fremadskridende Udvikling⁴⁸, og det turde være, at den Underkastelse under den engelske Arbejderbeskyttelseslovgivning af deres indiske Konkurrenter, der nu kræves af kortsynede engelske Interessenter, istedenfor at svække hine, vil styrke dem.

Thi den engelske Textilindustri's Erfaring, at Arbejdsdagens Forkortelse fører til en Øgelse af den nationale Produktion, har man senere gjort ogsaa i andre Erhverv og i andre Lande. Vi skulle endnu undersøge, hvilke Aarsager foruden Arbejderens øgede Ydelsesevne, der her har medvirket. Men først ville vi endnu gjøre os bekendt med nogle af de antydede Erfaringer.

Overalt har man iagttaget, at Arbejderne i de Nationer, der havde kortere Arbejdstid, ydede mere end Arbejderne i dem, der havde lang Arbejdstid. Ogsaa her er Erfaringen med Hensyn til Forholdet mellem Arbejdstid og Arbejdsydelse nøjagtig den samme som med Hensyn til Forholdet mellem Arbejdsløn og Arbejdsydelse. Det er en bekendt Sag⁴⁹, at Irlænderne, der som Arbejdere staa under Englænderne, i Reglen synke sammen efter faa Ugers Forløb, naar de skulle optage Arbejdet sammen med disse; først naar de i nogen Tid have levet hos engelske Venner og ere blevne opfodrede til den engelske Levefod, ere de istand til at naa den engelske Arbejders Ydelser. Ganske saaledes med Arbejdstiden. En Anarkist, der, efter at være vendt tilbage fra *Amerika* og fængslet, udspurgtes af Retten i *Leipzig*, fortalte, at han havde brugt over et Aar i Amerika, inden han kunde holde Skridt med amerikanske Arbejdere ved

Arbejdet. De engelske Arbejdere pleje at spotte over de franskes Arbejde, idet de kalder det Leg⁵⁰, og en engelsk Skibsbygger, der maatte forpligte sig overfor den franske Regjering til at lade en Del af de Skibe, han havde paataget sig at bygge for den, udføre i *Frankrig*, erklærede i 1886, at Grunden til, at den franske Arbejder stod tilbage for den engelske, var hans længere Arbejdstid⁵¹. Til mig selv erklærede i Marts 1890 en Formand i *Wm. Mathers* Maskinfabrik i *Salford* i Overværelse af en af Firmaets Indehavere, at han havde arbejdet i *Dresden*, *England* og *Amerika*, og at den amerikanske Arbejders større Ydeevne var en Virkning af hans kortere Arbejdstid. Ogsaa i *Salford* havde han iagttaget en Øgelse i Arbejdsydelsen, saa tidt der var bleven arbejdet i kortere Tid; og Hovedgrunden til den ringere Arbejdsydelse i *Sachsen* var Arbejdstidens lange Varighed. Ligeledes har jeg af den afdøde *Laveleyes* Mund hørt Udtalelser af Forbavselse over den tyske Arbejders Langsomhed sammenlignet med den franske og belgiske. Og hermed vare den tyske Jernenquêtékommisjons Angivelser i 1878 i Overensstemmelse²⁴. Videre har de indiske Bomuldsspindere beregnet⁵², at en engelsk Arbejders Arbejdsydelse forholder sig til en indisk som 56 : 23,2, og *Brassey*⁵³ fortæller om Russerne, at en engelsk Arbejder yder lige saa meget i 10 Timer som 2 russiske i 16.

Indenfor den enkelte Nation har man ganske i Overensstemmelse hermed iagttaget, at Arbejdere, der til Stadighed have en kortere Arbejdsdag, yde mere, end saadanne, der have en længere, og ligeledes har man en Række nyere Iagttagelser over Arbejdsydelsens Øgelse som Følge af en yderligere Mindskelse af Arbejdsdagen. For ethvert af disse Tilfælde har *Brassey* de talrigste Vidnesbyrd. Men heller ikke efter Udgivelsen af *Brassey's* Skrift skorter det paa lignende Iagttagelser. Efter at Titimersloven var udstedt i *Massachusett*, erklærede den bekendte Frihandler *Edward Atkinson* i Boston,

Broder til Direktøren for det største Bomuldsspinderi i *Lowell*, over for et Parlamentsudvalg, at Titimersloven af 1874 »i sine Virkninger havde været skadelig for Arbejderne, fordi de maatte arbejde for $\frac{1}{11}$ mindre, end Arbejderne i de andre Stater«. I denne Anledning opfordredes Bureauet for Arbejderstatistik til at undersøge Sagen. Det udførlige Resultat af Undersøgelsen findes i Bureauets Beretning for 1881⁵⁴, hvis Slutning lyder: »Det oplyses, at *Massachusetts* i 10 Timer pr. Mand pr. Vævestol eller pr. Ten fremstiller lige saa mange Produkter af samme Art, som andre Stater i 11 eller flere Timer og at Lønningerne ere ligesaa høje, om ikke højere end i andre Stater med længere Arbejdstid«. Ligeledes betegner *Donald* som Frugten af Indførelsen af ottetimers Arbejdsdagen i forskellige Industrier i Staten *New-York*, at Arbejdsydelsen uden Undtagelse er øget med $\frac{1}{10}$ ⁵⁵. I *Australien* begyndte ottetimers Bevægelsen i 1858 i Bygningshaandværket i *Melbourne*. Bevægelsen fremmedes stærkt ved en Arbejdsherres, Mr. *James Stephens* Støtte. Paa Grundlag af Forsøg, han havde anstillet i sine Teglværker, erklærede han nemlig, at hans Folk i 8 Timer ydede lige saa meget Arbejde som i 10⁵⁶. Fra dette Tidspunkt af bredte Ottetimersdagen sig indtil 1891 til 60 Erhverv, det vil sige til mere end $\frac{3}{4}$ af Arbejderbefolkningen, uden at Industrien led nogetsomhelst der- ved⁵⁷. Og det samme lære de europæiske Erfaringer. Professor *Munro*⁵⁸ skriver om de engelske Kulbjergværker: Mindskelsen af Grubearbejdernes Arbejdstid har været meget betydelig i de sidste 50 Aar, og uagtet den indførtes i en Tid, i hvilken Bjergværkerne vare underkastede et stort Antal Indskrænkninger gennem Lovgivningen, har Kulproduktionen dog stadig tiltaget. I Aaret 1854 androg den 64 Millioner Tønder, i 1889 176 Mill. Disse Tal godtgjøre, at en mulig Tilbøjelighed til en Mindskelse i Produktionen paa Grund af Lovgivningsmagtens Forholdsregler, eller paa Grund af Arbejdstidens Mindskelse, fuldt ud maa være opvejet af andre Faktorer,

der øgede Produktionen. Der er ingen Grund til at antage, at disse Faktoreres Virksomhed har naaet deres Højdepunkt.« Paa den hygiejniske Kongres i Wien i 1887 meddelte den schweiziske Fabrikinspektør *Schuler*, at Erfaringen ved den lovbestaaende Nedsættelse af Arbejdstiden i *Schweiz* fra 12 til 11 Timer, altsaa med $8\frac{1}{2}\%$, havde vist, at Produktionstabet i mindre godt indrettede Bomuldsspinderier i kort Tid var reduceret til kun 3% , i bedre indrettede til 2 og til $1\frac{1}{2}\%$. *Dollfus* i *Mühlhausen* nedsatte Arbejdstiden fra 12 til 11 Timer og lovede sine Arbejdere, at Lønnen skulde blive ubeskaaren, saafremt de ydede den samme Mængde Arbejde som forhen. Efter en Maanedes Forløb viste det sig, at der i de 11 Timer ikke alene ydedes lige saa meget, men endog 5% mere Arbejde end tidligere i 12. Dog jeg vil ikke vedblive Opregningen af Tilfælde, der have været tilstrækkelig omtalte andetsteds⁵⁹. Derfor endnu kun 2 Exempler fra den nyeste Tid. I Handelskammerberetningen fra *Stuttgart* af 1890 hedder det Side 47: »En Korsetfabrik meddeler: »Allerede i 5 Aar ere vi, medens vi i tidligere Aar lode arbejde i 11 Timer eller mere, vendte tilbage til en titimers Arbejdsdag med en halv Times Pause Formiddag og Eftermiddag. Vi finde, at vore Arbejdersker med regelmæssigt Arbejde i 10, respektive 9 Timer, yde meget mere, end ved længere Arbejdstid.« Endvidere: I Begyndelsen af September 1892 vandrede et Brev fra Hr. *Allan*, Ejer af Maskinfabriken *Scotia Engine Works* i *Sunderland*, gennem de engelske Blade, hvori han konstaterer en større Arbejdsydelse hos sine Arbejdere som Følge af Indførelsen af den ottetimers Arbejdsdag⁶⁰.

Derefter bliver det forstaaeligt, at man daglig kan læse om Bedrifter af enhver Art⁶¹, om kemiske Fabriker, Maskinfabriker, Bogtrykkerier, Eddikefabriker, Skibsværfter og Staalstøberier, der i *England* og *Amerika* gaa over til Ottetimersdagen, oftest med Indførelse af dobbelte Hold, eller at en af *Englands* største Maskinfabrikanter, den

forhen nævnte Hr. *Mather* i Slutningen af Oktober 1892 har offentliggjort en Afhandling⁶² over, hvorledes Ottetimersdagen skal gennemføres, saavel som at Centrums Fører Hr. *Chamberlain*, der selv tidligere var Fabrikant, har optaget den lovbealede Ottetimersdag i sit Partis Program⁶³, eller at »Münchener allgemeine Zeitung« af 27de November 1892 bringer et Telegram fra London: »De herværende Bygningsarbejdere, i et Antal af omtrent 100,000, begynde idag med Ottetimersdagen«⁶⁴.

Vi se altsaa, at Erfaringen giver den Opfattelse Ret, som *Möser* allerede udtalte 1777. Vi se videre, at det forholder sig med Forholdet mellem Arbejdstid og Arbejdsydelse, nøjagtig som med Forholdet mellem Arbejdsløn og Arbejdsydelse. De anførte Erfaringer have vist os, at høj Løn og kort Arbejdstid gaa Haand i Haand med langt intensivere Arbejdsydelser.

Hvorledes forklares det nu, at det 17de og 18de Aarhundredes Forfattere paastode det Modsatte? Hvorledes forklares de modstaaende Paastande, som Forfattere opstille endnu i vore Dage i *Rusland*, *Indien* og hele *Orienten*? Hvoraf kommer det, at vi endnu i vor Tid saa ofte høre det Modsatte paastaa af praktiske Landbrugere, navnlig i det nordøstlige og sydøstlige *Tyskland*?

Fra det jeg for 18 Aar siden optog Undersøgelsen af Forholdet mellem Arbejdsløn og Arbejdstid til Arbejdsydelsen, har jeg havt min Opmærksomhed rettet paa Besvarelsen af dette Spørgsmaal. Den allerede nævnte Undersøgelse over Stordriften af Hr. v. *Schulze-Gaevernitz* er foranlediget ved mine Forelæsninger over dette Emne. Den Tankegang, som jeg kun ufuldkomment formaaede at begrunde, har Undersøgelsen blivende indvundet for Videnskaben, ved sin exakte Bevisførelse overlor et enkelt Erhverv, ligesom Læren er bleven uddannet i Enkeltheder gennem en Række fuldkommen selvstændige Udviklinger. *Schoenhofs* Værk, der derefter udkom, har

bekræftet Rigtigheden af vor Opfattelse paa den mest omfattende Maade, og den samme Bekræftelse blev den tildel gennem Iagttagelse i *Avstralien* og i en Række engelske og tyske Industrier.

Idet vi nu søge at løse Modsigelsen mellem den tidligere og den nuværende Anskuelse, blive vi tillige opmærksomme paa de Grænser, indenfor hvilke Resultaterne af de anførte Erfaringer kunne kræve Gyldighed.

Den antydede Modsigelse beror nemlig paa, at der er foregaaet en Forandring i Arbejdsbetingelserne, og det ligesaa vel paa Arbejdernes som paa Arbejdsgivernes Side.

Jeg vil først betragte den indtraadte Forandring paa Arbejdernes Side.

Lad os begynde med et Tilfælde lige ud af Livet.

I Omegnen af *Meran* holdes der 130 Helligdage om Aaret, Folk der holde 7 Maaltider om Dagen. Det lader sig ikke netop sige, at Beboerne udnytte deres gunstige materielle Stilling og deres megen Fritid til en fuldkommener Udfoldelse af Personligheden. Alt beror her paa Overleveringen. Fornødenhederne og Ydelserne, Lønnen og Fritiden. En Øgelse af Lønnen og af Fritiden vilde ikke føre til nogen Øgelse af Arbejdsydelsen dér. Fornødenhederne vilde forblive uforandrede. Der vilde kun blive drevet mere end hidindtil, fordi det traditionelle Maal af Fornødenheder nu lettere lod sig tilfredsstille.

Nøjagtig saaledes var det med de engelske Arbejdere fra det 17de og den første Halvdel af det 18de Aarhundrede, om hvilke *Houghton*, *Petty*, *Child* og *Andre* berette. De stode endnu fuldstændig under Overleveringens Herredømme. Ganske saaledes forholder det sig med Arbejderne i Orienten og i andre Himmelegne, i hvilke Mangel paa Fornødenheder og Overlevering ere afgjørende for de lavere Klassers økonomiske Liv. Saa-

ledes forholder det sig ogsaa med Arbejderne i vore tilbageblevne Landdistrikter, ja her fremtræder Forholdet endog stærkere, forsaavidt som Arbejdernes Udvandring til Industricentrene kun overlader Slaggerne af denne Samfundsklasse til Landbruget.

Pettys og hans Fællers Anskuelse var altsaa fuldstændig rigtig overfor den engelske Arbejder i det 17de og i den første Halvdel af det 18de Aarhundrede, ligesom den gjælder den Dag idag overfor Orientens Arbejder og overfor Arbejderen fra vore tilbageblevne Landdistrikter.

Derimod er den, som vi have set, ikke rigtig overfor den moderne Arbejder, og Forandringen blev og bliver overalt fremkaldt ved, at Arbejderen med Hensyn til Fornødenheder og Ydelser rives ud af Overleveringens Slendrian ved det Tryk, som den fremadskridende økonomiske Udvikling udøver paa hans personlige Forhold. Dette kan ske enten idet Hjemmet forlades og han sættes under Nødvendigheden af at erhverve sit Livsophold under fuldstændig forandrede Betingelser, eller paa Grund af det Tryk, der udøves paa hans Spændighed ved den i Hjemmet tiltagende Konkurrence og Arbejdsdeling, der følger af dets stigende Indfletning i Folke- og Verdensøkonomiens Hjulværk.

Hvilken Indflydelse Fjernelsen fra Hjemmet og de tilvante Forhold udøver med Hensyn til Vækkelsen af Menneskets hele Spændkraft, kan ses af følgende Iagttagelser.

*Mackenzie Wallace*⁶⁵ beretter, at Russerne ere yderst konservative, saa længe man lader dem forblive i deres oprindelige moralske Væren — Habitus —. Men selv den russiske Bonde tilegner sig let, hvad der synes ham fordelagtigt, naar Forholdene forsætter ham til en ny Virkekreds. Det vilde være overordentlig vanskeligt at fremkalde en Forandring i Agerbrugets Driftsmaade, der stillede større Krav til ham. Men forlader han Agerbruget og drager til Byen for at drive et Haandværk, saaledes

som mange Obrokbønder gjorde det allerede i Livegenskabets Tid, saa befinder han sig i en ny Verden, i hvilken al overleveret Opfattelse er uanvendelig. Nu tøver han ikke med at tilegne sig fremmede Ideer og Opfindelser, ja han overtræffer endogsaa snart Tyskefen i sin Iver efter dem. Og derved forklares da Modsigelsen i Skildringen af de russiske Bønder i *Slatovraczkys* og *Ouspenskys* Romaner, hvilke efter sagkyndige Russeres Sigende begge skulle svare til Virkeligheden⁶⁶. Den ene skildrer en Bonde, der forbliver i de gamle Forhold, den anden en, der har løsgjort sig fra dem.

Endnu mere indtrængende modtage vi den samme Belæring gennem *Kärgers* Bog »Die Sachsengängerei«⁶⁷.

Roesukkerdyrkerne i *Sachsen* og i Naboprovinserne kunne ikke mere erholde de fra disse Provinser stammende Arbejdere til deres Drift. De udvandre til Byerne, hvor de finde bedre Løn. Til at erstatte dem hverves der da Arbejdere særlig fra *Øvreschlesien*.

Disse Arbejdere fra *Øvreschlesien* nyde i deres Hjem det sletteste Ry for Dovenskab. Lokkede af de relativ høje Lønninger, der bydes dem i *Sachsen*, drage de derhen, og her, i det Fremmede, som »Sachsengængere« møde de tidligt ved Arbejdet, som de forlade sent, og de Sparepenge, de sende hjem, ere særdeles betydelige. De beløbe sig gennemsnitligt til 150 Mk. pr. Mand i en Roekampagne og undtagelsesvis kunne de stige til det dobbelte. Det maa bemærkes, at disse Arbejdere i Reglen hvile om Vinteren, fordi der da intet Arbejde er til dem.

Det er her den relativ høje Løn, der for Sachsen selv er et tilvant og derfor utilstrækkeligt Piringsmiddel til at holde dem ved den overordentlig nøjsommelige Roedrift, der lokker Arbejderne fra *Øvreschlesien*, og efter at disse ere løsgjorte fra deres overleverede Forhold blive de fra dovne Mennesker til flittige. Men det samme kunne vi iagttage hos Italienerne, der Aar ud og Aar

ind drage til alle Egne af *Tyskland* for at udføre Jord- og Stenarbejder.

Det er bekjendt, at disse Arbejdere ikke høre til de flittigste hjemme, og jo færre Fornødenhederne ere paa det Sted, de komme fra, desto vanskeligere vil det være, at drive dem til overordentlige Anstrængelser dér. Derimod forbavses vi stadig over disse Italieneres Flid og Arbejdsydelse, der hver Sommer beskjæftiges i *Tyskland* for en Løn, der her anses for lav. Derfor ogsaa de store Opsparinger, der sendes hjem. Folkene undvære alt, hvad det kun er muligt at undvære. Under Bygningen af Gotthardbanen udbrød der Pellagra blandt de der beskjæftigede Arbejdere, en Sygdom, der kommer af utilstrækkelig Ernæring.

Ganske lignende Iagttagelser meddeler *Kärger* i sin anførte Bog⁶⁸ fra Kolonilandene. Indtil nu har det f. Ex. ikke været muligt at bevæge nogen Indfødt fra *Syd-havsøerne* til at træde i fremmed Tjeneste paa den Ø, paa hvilken han var født; hvorimod de i Hobetal lod sig hverve til Arbejde paa andre Øer, hvilket de forrette fuldtud tilfredsstillende.

Og selv hos højt udviklede Arbejdere i vore Kulturlande kunne vi iagttage det samme. Saa meget f. Ex. ogsaa de engelske Arbejderes Ydelser overtræffe de andre europæiske Arbejderes, saa staa de dog med Hensyn til Arbejdsydelsen hjemme langt tilbage for det, de yde, naar de arbejde i Kolonierne, løsrevne fra de hjemlige Forhold. Derfor overgaa de amerikanske Arbejdere de engelske, og de avstralske⁶⁹ atter de amerikanske.

Som *Kärger* meget rigtigt bemærker⁷⁰: »Hvem der har løsreven sig fra Hjemmets Sædvanetilværelse, alene med det Formaal at fortjene noget ved Arbejde i et vist Antal Maaneder, for ham bliver selve Opholdet paa det fremmede Sted mellem lutter Mennesker, der ere komne did med det samme Formaal, i og for sig en indre Tvang til strængere Arbejde.«

Ud fra disse Betragtninger naar man et Standpunkt,

som bør mærkes overfor Nutidens Krav om Arbejdervandringernes Indskrænkning, der jo endogsaa stige til Forlangendet om Afskaffelsen af Retten til at drage, hvorhen man vil — das Freizügigkeitsrecht. — Thi ikke alene Hensynet til Arbejderen selv, men ogsaa til Nationens varige Konkurrenceevne paa Verdensmarkedet, kræver, at Arbejdslysten i dens tilbageblevne Befolkning ægges.

Den samme Forandring kan nemlig ogsaa indtræde mellem de Arbejdere, der ere blevne hjemme — under det Tryk, der øves paa deres Spændighed ved deres Økonomis stigende Indfletning i de internationale Konkurrenceforhold, særlig naar de har andre indvandrede Arbejdere for Øje som Forbillede.

Hr. v. *Schulze-Gävernitz* har vist denne Udvikling fortræffeligt med Hensyn til de engelske Bomuldsarbejdere i sin Bog om Stordriften⁷¹. Da de første engelske Fabriker med Maskindrift indrettedes, stode de Indsødte i de nuværende Fabriksdistrikter endnu ganske under Overleveringens Herredømme. De vægrede sig saavel ved selv at tage Arbejde i Fabrikerne som ved at sende deres Børn derhen. De nødvendige Arbejdskræfter maatte for største Delen importeres, medens en mindre Del bestode af Samfundsbundfald af enhver Art. Men efter at de nye Fabrikers Konkurrence mere og mere havde lamslaaet de gamle husindustrielle Bedrifter, bekvemmede først Befolkningen i den nærmeste Omegn sig, saavel til selv at søge Fabrikerne som til at sende deres Børn derhen. Nu begyndte denne frygtelige Tid, i hvilken *Lancashires* Befolknings Lefevod trykkedes langt ned under det sædvanemæssige. Men dette Indbrud i Overleveringen førte Arbejderen ikke alene til Kamp for at opretholde det Overleverede, men ogsaa til Kamp for en Højnelse af det. Og fra dette Øjeblik af var Herredømmet paa Verdensmarkedet vundet for den engelske Bomuldsindustri. Og dette Herredømme var det umuligt at vinde med den Arbejder, der vilde lade sig nøje med

den overleverede Levefod, fordi han ikke vilde kunne bevæges til større Anstrængelser. Kun med en Arbejder, der krævede at kunne tilfredsstille stigende Fornødenheder, var det muligt at øge Tenenes Hurtighed og det Antal Tene, der stilledes under én Arbejders Opsigt, eller at mindske Antallet af Arbejdere i et Spinderi af en bestemt Størrelse, kortsagt at hidføre den Øgelse af Arbejdsydelsen, paa hvilken det beror, at den engelske Bomuldsarbejders Ugeløn, trods sunkne Akkorder og kort Arbejdstid, paa den ene Side er den højeste, medens paa den anden den engelske Bomuldsindustri Arbejdsomkostninger, trods disse høje Lønninger, ere de laveste i *Europa*.

Men lad os fremføre et Tilfælde, i hvilket en saadan Stræben efter en højere Levefod mangler. Den udmærkede nylig afdøde Kommerceraad *Frommel* fortalte Hr. v. *Schulze-Gävernitz*⁷², at han vilde søge at faa de dygtigere Vævere i sin Fabrik i *Augsburg* til at passe 3 Vævestole istedenfor som nu 2. Arbejderne modsatte sig. Og da de nu gjordes opmærksom paa, at den nye Indretning vilde indbringe dem en større Ugeförtjeneste, svarede en Væver, at han og hans Kone fortjente 28 Mark ugentlig. Han vilde ikke anstrænge sig for at fortjene mere, fordi mere Fortjeneste blot vilde betyde en Rus mere.

I *England* altsaa inddrog Forandringen i samtlige økonomiske Forhold først Arbejdsgiveren under det økonomiske Princip, man kalder Stræbet efter den størst mulige Gevinst. Det fra ham udgaaende Tryk fremkaldte den tilsvarende Ændring hos Arbejderne. De maatte finde sig i nye Forhold, og en Gang løsrevne fra det sædvanemæssige følte de nu ogsaa stigende Fornødenheder, hvormed ogsaa de vare inde paa den moderne Vej. Væddeløbet mellem Fornødenhedernes Øgelse, der fører til Øgelse af Arbejdsydelsen og denne, der atter fører til Øgelse af Fornødenhederne, begynder. Hvor der derimod holdes sejt fast ved det Overleverede op-

staar der de alvorligste Hindringer for det tekniske Fremskridt, der har Arbejdsydelsens Øgelse til Forudsætning⁷³.

Den ene Forklaring af Modsigelsen mellem de økonomiske Læresætninger, der ere opstillede af det 17de og 18de Aarhundredes Forfattere, Beretningerne om Orientens Arbejdere og mange praktiske Landmænds Angivelser paa den ene Side og de fremsatte nyere Erfaringer paa Industriens Omraade paa den anden, ligger altsaa i, at Arbejderklassen er undergaaet en Forandring. Oprindelig hader Mennesket den intensive Hengivelse i Arbejdet. Kun Nøden og Fornødenhedernes Øgelse, der har ledsaget Arbejderklassens successive Løftelse, har udøvet et Tryk, der var tilstrækkeligt til at overvinde denne Hindring. Paa lavere Trin mindskes Arbejdsydelsen i samme Forhold som Arbejdstiden forkortes, ligesom Lønnens Øgelse mindsker Antallet af de Dage, i hvilke der arbejdes. Derimod har den stærke Anspændelse af alle Kræfter som Indfletningen af de enkelte Nationers Økonomi i Verdensøkonomien har hidført i stigende Grad siden Merkantilsystemets Indførelse, endelig ogsaa grebet Arbejderens Økonomi, som den har underlagt Princippet om den størst mulige Gevinst i højere Grad end tidligere. Løsgjørelsen fra de tilvante Forhold har ført til en Stigning af Fordringerne til Livet, ligesom den ved højere Løn og mindsket Arbejdstid øgede Ydelsesevne har gjort det muligt at tilfredsstille disse Fordringer. Dette er Grunden til den Øgelse af Arbejdsydelsen, som vi have anført. Hvor derimod Landarbejderen staar endnu lavere end den øvrige Befolkning og endnu ikke er bleven greben af denne Stræben, gjælder den gamle Mening fremdeles.

Men man maa vogte sig for en Vildfarelse. Heller ikke hos moderne Arbejdere fører enhver Øgelse af Lønnen eller enhver Mindskelse af Arbejdstiden eller anden Forbedring af Arbejdsbetingelserne til en Øgelse af Ar-

bejdsydelsen, men kun saadanne, der fører til en Stigning af den sædelige Levefod.

Hermed hænger det sammen, at kortvarige Forbedringer i Arbejdsbetingelserne som Regel ikke øve nogen eller i alle Fald ingen væsenlig Virkning paa Arbejdsydelsens Højnelse. Thi den første Virkning paa Arbejderen af en Lønforhøjelse er ligesom den første Virkning af en materiel Forbedring af de fleste Menneskers Stilling, en Bortødslen af den større Indtægt respektive af den øgede Fritid. Men ere de opnaaede Forbedringer af Varighed, saa anvendes de til bedre Ernæring, omhyggeligere Pleje, mere og sædeligere Adspredelse og højere Uddannelse — med andre Ord, de føre til en Stigning af Arbejdernes berettigede legemlige og aandelige Fornødenheder, d. v. s. til en Højnelse af deres Levefod.

Hermed hænger det fremdeles sammen, at der ikke kan hidføres en Stigning i Arbejdsydelsen gennem en springvis Forbedring af Arbejdsbetingelserne. Thi Arbejderen kan lige saa lidt som alle andre Mennesker højne sin kulturmæssige Levefod springvis. Det Menneske, der opnaar større Andel i Kulturgoderne, maa først indleve sig i de nye Forhold og lære at nyde dem, førend han kan tilegne sig den højere Kultur. Derfor vil man ikke strax kunne indføre en ottetimers Arbejdsdag i *Tyskland*, men først en Titimers- eller Nitimersdag alt efter det enkelte Erhvervs nuværende Standpunkt.

Men indtræder der en højere Levefod som Følge af Lønnens Øgelse eller Arbejdstidens Mindskelse, saa driver denne erfaringsmæssig til større Intentitet i Arbejdet, fordi Mennesker med højere Fornødenheder ere nødte til at vise større Flid ved kortere Arbejdstid, medens den paa den anden Side ogsaa muliggjør intensivere Arbejde, fordi legemlige Aarsager, saavel som den større Glæde ved Arbejdet gjøre det lettere for saadanne Arbejdere at vise større Flid end andre, der kun har faa

Fornødenheder, ere slet ernærede, udmattede og mlsmodige⁷⁴.

At nu denne Udvikling er i Arbejderens Interesse, behøver ingen nærmere Begrundelse. Men den ligger ikke mindre i Helhedens Interesse, og det ikke alene i socialpolitisk, men ogsaa i økonomisk Henseende; thi først gennem denne Udvikling skabes de Forudsætninger, under hvilke et teknisk Fremskridt muliggjøres fysisk og økonomisk.

Dette fører mig til den anden Forandring i Arbejdsbetingelserne, der forklarer Modsætningen mellem den nuværende og den tidligere Opfattelse af Forholdet mellem Løn og Arbejdstid og Arbejdsydelse, til den Forandring, der er indtraadt paa Arbejdsgivernes Side.

De fremstillede Virkninger af den højere Løn og kortere Arbejdstid paa Arbejderens Ydelsesevne slaa nemlig ikke til for at forklare den i Forbindelse med Arbejdsbetingelsernes Forbedring indtraadte Øgelse af Produktionsmængden. Thi der gives Beskæftigelser, i hvilke Arbejderne arbejde uden Maskiner som Huggerne i Bjergværksdriften, og her have vi paa ingen Maade altid en Stigning af den samlede Produktionsmængde, der nøjagtig svarer til Lønforhøjelsen eller til Arbejdstidens Forkortelse. Jeg har allerede nævnt ovenfor, at det fremgaar af Sir *Lowthian Bells* og ligesaa af den tyske Jern-enquêtekommision af 1879s Vidnesbyrd, at højere Løn ganske vist øger den enkelte Arbejders Gjennemsnitsydelse, men at den opnaaede Merydelse alligével ikke altid er istand til at opveje de tidligere eller andetsteds anvendte lavere Lønninger. Ganske ligesaa gaar det med Arbejdstiden. Da f. Ex. Arbejdstiden for Huggerne i *Northumberland*⁷⁵ i 1881 mindskedes med 16,69 $\frac{0}{10}$, øgedes ganske vist Arbejdsøgelsen pr. Time, men denne Øgelse var ikke tilstrækkelig til at opveje Produktionsabet, der var Følgen af det mindskede Timeantal; Produktionsmængden mindskedes pr. Hold med 6,78 $\frac{0}{10}$. Saaledes mindskede videre ifølge den tyske »Reichs-

anzeiger« af Februar 1891 Nedsættelsen af Huggernes Arbejdstid i de vestphalske Statsgruber fra 10 og 14 Timer til 8. Gjennemsnittsproduktionen for Aaret 1888—89 fra 1072 Tønder, om end ikke til 750 eller 850 Tdr., — hvilket arithmetisk vilde have svaret til Arbejdstidens Mindskelse —, saa dog til 919 Tdr. Maa det end indrømmes, at andre Aarsager have virket med her, — thi uden yderligere Mindskelse af Arbejdstiden er Gjennemsnittsproduktionen senere gaaet yderligere ned med 5% —, saa tyder dette dog paa, at Huggernes Merydelse pr. Time i *Westphalen* ligesom i *Northumberland* ikke var istand til at udligne Timeantallets Mindskelse. Lignende Erfaringer har man gjort i alle Bedrifter, der ere blevne staaende paa samme Standpunkt med Hensyn til teknisk og økonomisk Organisation, som f. Ex. det irske Hørspinderi⁷⁶, og det samme udtaler *Chamberlains* i sine allerede nævnte Meddelelser⁶³.

Hvoraf kommer det nu, at ikke alene Arbejdsydelsen pr. Time tiltog med Bedringen af Arbejdsbetingelserne i andre Erhverv, men at ogsaa Produktionens samlede Mængde steg?

Aarsagen ligger hos Arbejdsgiverne.

Saafermt Arbejderens Merydelse paa Grund af Lønnens Øgelse eller paa Grund af Arbejdstidens Mindskelse ikke opvejer den tidligere kortere Løn eller længere Arbejdsdag, saa betyder Arbejderens forbedrede Stilling i første Linje, at Produktionen fordyres for Arbejdsgiveren. Dette fører da dernæst til Fremskridt i Tekniken, hvad enten det nu fremkaldes ved nye Opfindelser, eller der- ved, at Anvendelsen af forlængst gjorte Opfindelser nu først fysisk eller økonomisk muliggjøres. Eller det fører til Forbedringer i den økonomiske Organisation, der ikke vilde være fremkomne uden denne Foranledning.

Jeg skal ikke opholde mig ved den almindelige Sætning, der gjør Nøden til Opfindelsernes Moder. Henvisningen til *Amerika* alene, Landet med de højeste Lønninger og med det største Fremskridt i Maskintekniken,

taler saa meget som hele Biblioteker. Nøden bringer os til at blive Opfindere, udraaber *Schoenhaf*⁷⁷, idet han paaviser de høje Lønnings og den korte Arbejdstids Virkning med Hensyn til Vækkelsen af den amerikanske Opfindelsesevne.

Men endnu vigtigere er høj Løn og kort Arbejdstids Indflydelse paa den praktiske Anvendelse af allerede gjorte Opfindelser. Det er en forlængst fastslaaet nationaløkonomisk Læresætning, som navnlig *Hermann* og *Helferich* hævdede med Eftertryk i deres Forelæsninger, at det ikke var en Produktionsproces' større tekniske Fuldkommenhed, men kun dens større Billighed, der var afgjørende for dens praktiske Udnyttning i det økonomiske Liv. Det nytter ikke, at der opfindes en Produktionsmetode⁷⁸, der sparer Arbejde. For at Metoden skal finde praktisk Anvendelse, maa den ogsaa koste mindre, end det Arbejde, den sparer. Derfor føre først Lønforhøjelse og Arbejdstidens Mindskelse til Anvendelse af bedre Produktionsmetoder, der forlængst vare teknisk mulige. Men omvendt er denne forbedrede Teknik — navnlig hurtigere, større og finere Maskiner, der levere en langt større Produktmængde med færre Arbejdere — først fysisk mulig med højtstaaende, vellønnede og godt ernærede, intelligente, kraftige og arbejdsglade Arbejdere. Som det i alle Lande først blev muligt at gaa over til Benyttelsen af bedre Værktøjer og Maskiner efter at Slaver og Livegne vare emanciperede⁷⁹, saaledes er en højere Levelfod nødvendig for den frie Arbejder; for at han skal kunne haandtere sine Vidundere af Maskiner, der nutildags ofte i et Minut fuldende det Arbejde, der tidligere var Maaneders og Aars Værk. Saaledes ere høj Arbejdsløn og kort Arbejdstid ogsaa Anledningen til og Forudsætningen for en Stigning af Produktionen ved Hjælp af forbedret Teknik, medens omvendt lav Løn og lang Arbejdstid er Aarsagen til, at Folkene blive tilbage i Hensende til teknisk Udvikling.

Nu forstaa vi Arbejdsydelsens forbavsende Billighed,

trods de høje Lønninger og den korteste Arbejdstid, ved hvilken som vist *Amerika* overgaar endogsaa *England*, endsiige det øvrige Evropa. »Tyngdeloven«, saaledes skriver *Schoenhof*⁸⁰, har ingen absolutere Gyldighed end denne, at hvor Daglønnen er høj som i Amerika, gaar Arbejdsgivernes første Stræben ud paa at spare Arbejde. Følgen er, at Produktionens Organisation i intet Land i Verden er saa fuldkommen som i *Amerika*. Her er enhver Opfindelse og Forbedring i Arbejdsprocessen altid velkommen. Fabrikanten, der ville indføre en Forandring i det Produkt, de fremstille, bygge en Maskine for at hidføre det, hvis Fremstilling i andre Lande overlades Haandarbejdet. Maskiner, der i *Evropa* anvendes saa længe de overhovedet kunne hænge sammen, sættes i *Amerika* tilside, selv om de kun delvis ere slidte, saasnart en ny Forbedring gjør det muligt at udføre Arbejdet hurtigere og altsaa billigere. Den Forbedring, som En har indført, opdages hurtigst muligt af hans Konkurrenter. Resultatet er Besparelse af Arbejde, og hermed følger en Billighed i Produktionen, der altsaa er en Følge af den høje Arbejdsløn i *Amerika*. Men *Schoenhof* betoner ikke mindre, at de tekniske Forbedringer ogsaa kun ere anvendelige med en ved høj Løn og kort Arbejdstid saa dygtiggjort Arbejder. »Den højere Dagløn«, saaledes skriver han, »der er fremherskende i de forenede Stater, muliggjør Arbejderne en bedre Leve-maade, en bedre aandelig og legemlig Ernæring. De spise mere og faa bedre Føde end nogensomhelst Arbejder i *Evropa*, og deres Levofod i Almindelighed er en højere. I Textilindustrien betjene de flere Tene og Vævestole. I Staalfabrikationen, i Kulbjergværkerne, ved Kokesovne etc. fremstiller et lige Antal amerikanske Arbejdere i den samme Tid en større Produktmængde, end hvilkesomhelst af deres evropæiske Konkurrenter. De arbejde stadigere i hver enkelt Time af Arbejdsdagen. Arbejderens Stadighed, Hengivelsen med hans hele Energi i Arbejdet er overordentlig intensiv og kun

mulig ved god Ernæring. Hvert Øjeblik benyttes for at opnaa den størst mulige Stykmængde, der kan afvindes hans Maskine eller hans Hænder. Dette alene forklarer den høje Fortjeneste i nogle Erhverv ved en saa lav Stykakkord, at den vækker Forbavselse i Enropa.«

Ligeledes forklare disse Virkninger paa Tekniken af den høje Arbejds løn og korte Arbejdstid de ellers ubegribelige Ydelser i det avstralske Landbrug. I sit interessante Værk over Avstraliens Agrarøkonomi gjør *Robert Wallace*⁸² os bekendt med avstralske Landbrugsmaskiner, om hvilke man paa det evropæiske Fastland for største Delen ingen Anelse har. Plove, der samtidig med at de drage en 7' bred Fure, pulverisere Jorden, saa og harve til en Pris af 4 sh. pr. acre. Faareklippemaskiner, der øge Klipningen med 20 $\frac{0}{10}$, og ved hvilke Uldens dobbelte Klipning undgaas. Men som *Wallace* fremhæver, har det kun været de høje Lønninger, der have ført til disse Produktionsprocesser med deres øgede Ydelser, baade i Henseende til Mængde og Godhed.

Selv i Bjergværksdriften kunne vi, som Professor *Munroe* viser⁸³, iagttage Virkningerne af Arbejdsbetingelsernes Forbedring paa det tekniske Fremskridt. Ganske vist anvendes Maskiner til Brydning af Kullene ikke i nogen nævneværdig Udstrækning. Maskinens Transport fra det ene Lag til det andet, og dens Forbindelse med Kraftmaskinen foraarsager for mange Vanskeligheder. En Maskine til Kulbrydning tjener derfor heller ikke saa meget til at øge Produktionen, som til at fremskaffe den i en Form, der opnaar en bedre Pris i Markedet. Hovedfremskridtene i Bjergværksdriftens Teknik har derfor mere fundet Sted ved at forbedre de Maskiner, der førte Kullene op paa Jordens Overflade, end ved Maskiner, der brød dem. I hvilken Grad Fremskridt i førstnævnte Retning ere mulige, fremgaar af, at der i Aaret 1852 kun fremskaffedes 600 Tons Kul daglig af 12 Gruber paa et af de største Kulværker i *Lancashire*, medens den samme Mængde nu ydes af en eneste af dem.

Følgende Tabel viser Gjennemsnitstimetallet, i hvilket Huggerne og Transportmaskinerne ere i Virksomhed paa Stedet.

	Gjennemsnitligt Antal af	
	Arbejds-	Transport-
	timer	timer
	paa Stedet	
<i>Northumberland</i>	6,07	4,50
<i>Durham</i>	5,87	5,30
<i>Staffordshire</i> , syd.....	7,32	7,60
<i>Yorkshire</i>	7,50	3—5,25
<i>Lancashire</i> , vest	7,86	9,50
— nord og øst.....	8,00	8,00
<i>Syd Wales</i>	7,66	9,00

Denne Tabel viser, at i de tre første Distrikter, hvor Huggerne arbejde det mindste Timeantal, men desuagtet producere mest, yder Transportmaskinen og den Maade, paa hvilken Kullene befordres op paa Jorden, mere end i de andre Distrikter. I de nordlige Grevskaber og i *Staffordshire* kunne Kullene befordres hurtigere op paa Jorden, end de hugges; i de andre Distrikter bruges der længere Tid dertil. Som det fremgaar af Oplysninger fra Bjergfolkenes Forening, lader denne Forskjel sig ikke forklare ved Afstanden mellem Huggestedet og Jordens Overflade. Man maa antage, at Indretninger og Fremgangsmaader ved Kullenes Transport til Overfladen trænger til Forbedring ved mange Gruber.

Naar *Munroes* ovenstaaende Fremstilling angaaende de engelske Kulgruber viser os, at Værkerne med de daarligere Arbejdsbetingelser blive teknisk tilbage for dem med bedre, saa vises os det samme ved Betragtningen af Fremskridtet i de engelske Hytteværker i Sammenligning med de tyske. Efter Sir *Lowthian Bells*²³ Beregning stillede Arbejdsomkostningerne ved Puddelprocessen i England i 1879 som Følge af de engelske Pudleres højere Lønninger sig i Forhold til *Tyskland* som 145 til 100. Men Virkningen heraf, saavel for den

engelske Industri som for den engelske Arbejdsklasse har været overordentlig heldig. Den har nemlig i *England* ført til en langt mere energisk Fortrængen af Puddelprocessen ved *Siemens-Martin*-Processen end i *Tyskland*. Medens i 1890 det i *England* udelukkende ved Pudling fremstillede svejsbare Jern kun udgjorde 23,3 % af den samlede Produktion af Smeddejern, androg det i *Tyskland* endnu 41,2 %⁸⁴. Pudlerens Haandarbejde er alt-saa i *England* i langt højere Grad erstattet ved mekaniske Fremgangsmaader, der befrier Mennesket for en af de mest ødelæggende Virksomheder, der i Løbet af kort Tid gjør ham uskikket til enhver anden Beskæftigelse, der i Stedet for en udelukkende ved legemlig Styrke udmærket Arbejder sætter en opmærksom og intelligent Arbejder, og som øger Produktionen i overordentlig Grad. I *Tyskland* derimod var denne Ændring ikke mulig efter den samme Maalestok, fordi Svejsningen af *Martin*-Materialet forudsætter særlig dygtige Smede. Smede, der ikke ere særlig dygtige, brænde hyppig Materialet, naar de ved Svejsningen ville behandle det ved *Martin*-Processen fremstillede Jern som det ved Pudling fremstillede. Derfor have vi endnu stadig Pudlere, hvis Af-løsning efter selve Jernhytteejernes Udsagn i Humanitetens Interesse indtrængende maa ønskes⁸⁵. Medens Pudleren uddør i *England*⁸⁶, nøjes vi med at erstatte den gamle simple Puddelovn med et dobbelt Fyrsted, der muliggjør en vis Kul- og Arbejdsbesparelse i Sammenligning med den tidligere Puddelproces. Og vore Pudlingsanlægs Levedygtighed vil blive uantastet lige saa længe som vore Pudleres Lønninger ere saa meget lavere end de engelskes, thi saa længe vil det hverken teknisk eller økonomisk være hensigtsmæssigt at afløse den.

Det vilde nu være en Vildfarelse af det ovenstaaende at slutte, at det kun er Fremskridt i Bedriftens Teknik, til hvilke Arbejdsgiveren foranlediges ved Forbedring af Arbejdsbetingelserne. Ikke mindre virksom er denne med Hensyn til Bedriftens Organisation. Saaledes dvæle

alle Arbejdsgivere⁶¹, der allerede have indført Ottetimers-dagen hos sig, ved den store Fordel, der fremgaar af, at Afbrydelse i Arbejdet til Hvile og til Spisetid derved kan falde bort. »Enhver Afbrydelse«, saaledes skriver en af dem, Parlamentsmedlemmet *Beaufoy*, »foraarsagede Tab af Tid, idet man forlod Arbejdet og idet man gjenoptog det«, og paa lignende Maade udtalte de øvrige sig. For Andre var Indførelsen af ottetimers Dagen Anledningen til Indførelse af dobbelte, ja tredobbelte Arbejdshold. I nogle Erhverv ikke alene tabte man Intet, men man øgede endogsaa Udbyttet ved Mindskelse af Opsigtsomkostningerne, der delvis ganske bortfaldt. I nogle ved større Koncentration i Bedriften, i andre ved Forbedring af Transportmidlerne, saavel til Materialets som til Produktets Transport, ved billigere Anskaffelse af Hoved- og Hjælpestofferne, ved Indførelse af Forbedringer i Afsætnings- og Markedsforholdene.

Mest energisk virkede alle disse Forhold sammen i den engelske Bomuldsindustri. *Schulze-Gävernitz* har indgaaende og anskueligt vist dette i sit førnævnte Værk, og næppe Noget vilde bedre være istand til at belyse det sociale Fremskridts Virkninger paa Industriens Trivsel, end hans Sammenligning mellem den engelske Bomuldsindustri og den tyske.

I Trediverne og Fyrreerne af dette Aarhundrede finde vi i *England* hine frygtelige Fabrikarbejderforhold, der ere kjendte i vide Kredse i *Tyskland* gennem *Engels* Skildringer⁸⁸. 1847 udstedtes Titimersloven, og fra 1850 af gennemførtes den virkelig. I Aaret 1853 falder den store Bomuldsspinderstrike i *Preston*, der vel ikke lykkedes, men som blev betydningsfuld for Bomuldsspindernes Organisation. Oprindelig vare Maskinerne smaa i Bomuldsspinderiet, de beskæftigede et stort Antal slet betalte, men paa Grund af det store Antal dog dyre Arbejdere. Med en saadan ufaldkommen teknisk og ussel Arbejdskraft lod den voxende Konkurrence paa Verdensmarkedet sig ikke imødegaa ved nedadgaaende Arbejdstid.

Hvad viser nu Udviklingen af den engelske Bomuldsindustri os?

Fremfor alt en Sammendragning af Bedrifterne til de Steder, der have de gunstigste Produktionsbetingelser. Men hvilke ere disse Steder? Er det dem med de billigste Lønninger, f. Ex. *Irland*, hvor omtrent 5000 Arbejdere vare beskjæftigede ved Lønninger, der vare halvt saa høje som de engelske. Nej, netop derfor var Arbejdet der meget for dyrt til, at den engelske Kapital vilde søge Anbringelse i *Irland*⁸⁹. Den drog hen, hvor det højst lønnede Arbejde lovede den mest energiske Udbyrning af de øvrige Produktionsbetingelser. *Lancashire* blev Bomuldsindustriens Midtpunkt, og indenfor Grændserne af denne Landsdel trækker Industrien mere og mere fra Nord til Syd⁹⁰. Den irske Bomuldsindustri med sit billige Arbejde hørte op, og den skotske begrænsede sig til Specialiteter.

Paa denne Maade hidførtes en stigende Koncentration i relativ faa Bedrifter under Udstødelse af alle ikke kapitalstærke Arbejdsgivere. Antallet af Tene og Maskinstole i *England* er i Tidsrummet 1850—90 fordoblet — sammenlign ovenfor — medens Antallet af Fabriker fra 1850 til 1878 kun er voxet fra 1932 til 2674 og derefter er sunket til 2538 i Aaret 1890 samtidig med, at Antallet af Tene er voxet ogsaa i det sidste Tidsrum.

Mellem disse Fabriker er Arbejdsdelingen stigende. Hver af dem indskrænker sig til en Specialitet for i denne at opnaa den størst mulige Billighed i Produktionen.

Fra disse Fabriker udgaar derefter en stedse virkende Bestræbelse efter Samfærdselsmidlernes Forbedring, Handelens Udvikling, der saa vidt muligt skal udjævne Prissvingningerne i Raastofferne og gjøre Pengene billigere, og en systematisk Tilførsel til Bomuldsindustri-centrene af særlige Hjelpeindustrier som Maskinfabriker, der kun ere bestemt til at tjene deres Fornødenheder. Kort sagt, den højeste Fuldkommenhed af alle Indret-

ninger, der lede til Raastoffers, Hjelpestoffers og Halvfabrikaters Billiggjørelse.

Men endnu mere forbavsende er det tekniske Fremskridt i Fabrikernes indre Drift.

I Spinderiet finde vi Antallet af Tene, der ere anbragte paa den samme Ramme, 3 Gange saa stort som før. Medens en Maskine tidligere kun formaaede at drive højst 800 Tene, findes der nu »self-actors« med 2400 Tene og mere pr. Par. I Gjennemsnit andrager Tallet af Tene pr. Par Selfactors 2000.

Dertil kommer, at Maskinerne gaa betydelig hurtigere, Medens Længden af Traadens Ind- og Udfart er øget fra 58 Tommer til 65, er Tiden for Ind- og Udfarten nedsat til omtrent Halvdelen, ja ved nogle Garnnumre endogsaa til omtrent Tredjedelen. Medens Tenene i 1834 kun gjorde 4200 Omdrejninger i Minuten, er de nu stegne til 9000, ja i enkelte Tilfælde indtil 11,000⁹¹, og medens Ulden tidligere maatte gaa to Gange gennem Maskinen for at renses, sker det nu med en Gang.

I Væveriet fandtes i 1831 endnu 522,000 Haandvævestole. Allerede 1856 vare de gaaede ned til nogle faa Tusind, nu andrage de kun nogle Hundrede. Kraft- eller Maskinstolene derimod ere ikke alene øgede til 615,714 i Aaret 1890, men paa en Arbejder kommer der nu i Gjennemsnit 3,9 Stole, og Antallet af Skytteslag i Minuten, der i 1830 endnu androg 80—90, andrage nu 190, ja har endogsaa her og der naaet 240.

Men overfor saadanne Maskiners Ydelser strække Børns Pasning ikke længer til. Medens det samlede Antal af de i Bomuldsindustrien beskæftigede Personer fra 1874—1890 er øget fra 479,515 til 528,795, gaar Antallet af de i denne Industri beskæftigede Børn i samme Tidsrum ned fra 66,900 til 48,133. Den ufuldkomne Maskine havde erstattet Familiefaderens Arbejde med Barnets, og Skildringerne af, hvorledes han drev arbejdsløs om, eller kogte Mad og strikkede Strømper

hjemme for Kone og Børn, der vare beskæftigede i Fabrikerne, ere bekjendte. Den fuldkomne Maskine gjør atter Faderen til Forsørger for sig og sine, og gjengiver Barnet til Skolen, hvor det hører hjemme⁹². Man benytter nu atter voxne Arbejdere, og kun saadanne ere brugbare, der paa Grund af en højere Levemåde ere Maskinernes større Krav voxne. Saaledes opstaar da den moderne Spinder, der, understøttet af 2 Hjælpere, samtidig betjener 2000 Tene, og den moderne Væver, der som Regel holder 4 Vævestole i Gang samtidig. Arbejdsydelsen pr. Arbejder er i Spinderiet fra 1844 til 1882 øget fra 2754 Pd. til 5520 Pd.; i Væveriet fra 1658 Pd. til 4039 Pd., som det fremgaar af følgende Tabeller:

Det engelske Bomuldsspinderis Udvikling⁹³.

	Aarlig Produktion af Garn i 1000 Pd.	Antal Spindearbejdere	Produktion af Garn pr. Arbejder i Pund.	Arbejdets Pris pr. Pund Garn	Arbejdernes gjen- nemsnitlige Aars- fortjeneste.
1844—46	523,300	190,000	2754	2,3 d.	28 £ 12 s.
1859—61	910,000	248,000	3671	2,1 d.	32 £ 10 s.
1880—82	1,324,900	240,000	5520	1,9 d.	44 £ 4 sh.

Dermed har *England* ikke alene udviklet én ydelsesdygtig Arbejder, der producerer billigere end alle Fastlandets Arbejdere, til Trods for sin høje Ugeløn, men det har ogsaa opdraget en kummerlig Proletar, der blev anvendt til Frembringelse af Varer, af hvilke han selv aldrig opnaaede at eje nogen, til en kjøbedygtig Kunde for sine egne Frembringelser. Dog det er ikke her Stedet til at gaa nærmere ind paa de med Aabningen af dette Afsætningsmarked forbundne Fordele, der uden er fremhævet med Eftertryk af andre⁹⁵.

Det engelske Bomuldsvæveris Udvikling⁹⁴.

	Samlet Produktion af vævet Bomuld i 1000 Pund	Antal af Arbejdere i Væverier	1 Arbejders Ydelse i Pund	Arbejdets Pris pr. Pund vævet Bomuld	Aarsindtægt pr. Arbejder
1844—46	348,110	210,000	1658	3,5 d.	24 £ 10 s.
1859—61	650,870	203,000	3206	2,9 d.	30 £ 15 s.
1880—81	993,540	246,000	4039	2,3 d.	39 £ » s.

I Modsætning til *England* har man i *Tyskland* i Decennier hyldet de økonomisk Udueliges Beskyttelse istedenfor de økonomisk Svages, og søgt Grundlaget for Konkurrencedygtigheden i lave Lønninger og lang Arbejdstid istedenfor i rastløs teknisk Fremskridt. Som Følge deraf finde vi her ingen Sammendragning af Bedrifterne paa enkelte Steder; saavel i Norden som i Syden er Industrien spredt over vide Omraader og mangler kommercielle Midtpunkter. Derfor har man ganske vist lavere Lønninger, men ikke den virtuose og fuldt paalidelige Arbejderbefolkning, som den kun findes paa Steder, der ganske udelukkende ere helligede Industrien. Istedenfor den stigende Koncentration i relativ faa Bedrifter, viser det tyske Rige efter 1882⁹⁶ i Bomulds-spinderiet ved et Antal Tene, der kun andrager den elvte Del af de engelske: 6751 Bedrifter overfor 2696 engelske Spinderier og Væverier. Af disse 6751 vare 5499 endnu husindustrielle Bedrifter. Medens der i *England* i 1885 kom 191 Personer pr. Spinderi eller Væveri, kom der i *Tyskland* i 1882 kun 10 Personer pr. Bedrift i Bomuldsspinderiet, og samme Aar fandtes der i dette Erhverv endnu 5977 Bedrifter i *Tyskland*, der ikke benyttede fremmed Hjælp eller Motor.

Til den forældede Teknik i Industrien svarer en forældet Teknik i Handelen. Vi finde Personer i Arbejdsgiverens Rolle, hvis Kapitalformue paa ingen Maade berettiger dem til at udøve denne Funktion, hvorfor de maa tage deres Tilflugt til Kredit i et saadant Omfang, at deres Existens trues ved enhver Svingning i Markedet. Dermed hænger det sammen, at Arbejdsdelingen mellem de enkelte Bedrifter i *Tyskland* kun er yderst mangelfuldt gennemført. En Maskinindustri, der udelukkende tjener Bomuldsindustriens særlige Fornødenheder finder vi kun der, hvor denne ogsaa i *Tyskland* er mest koncentreret, nemlig i *Elsass*. Til hine Forbedringer i Markedsomsætningen, der som i *England* i saa høj Grad tjener til at gjøre Anskaffelsen af Raastofferne billigere og til at lette Afsætningen for Fabrikanterne, finde vi først utilstrækkelige Ansatser.

Og ikke alene lider *Tyskland* under et Overtal af Bedrifter, der tilhøre en forældet Driftsform, Husindustrien, men ogsaa Tekniken i vor fabrikmæssige Stordrift staar i Gjennemsnit tilbage for den engelske. Medens der i *England* gjennemsnitlig kommer 2000 Tene paa hvert Par Self-actors, kommer der i *Tyskland* kun 1300 til 1600. Som nedenstaaende Tabel viser, er Varigheden af engelske Self-actors Ind- og Udfart betydelig ringere. Efter den tyske Bomuldsenquête af 1878s Protokoller er Tenenes Omdrejningshastighed 10 % mindre i *Tyskland* end i *England*. Desuagtet maa de tyske Tene ved den overrevne Traads Tilknytning paa Grund af den tyske Arbejders ringere Ydelsesevne staa stille i 10 % af Arbejdstiden, mod kun 5 % ved de engelske Tene. Dertil nødvendiggjør den tyske Spinders mindre udviklede Ydelsesevne høje Tilsynsomkostninger, der ganske falde bort i *England*.

I omstaaende Tabel har v. *Schulze-Gaevernitz* sammenfattet Sammenligningen mellem det engelske og det tyske Spinderi⁹⁷:

Udtrykt i Ord⁹⁸ betyder denne Tabel:

I *England* overkommer Arbejderen Tilsynet med dobbelt saa meget Maskineri som i *Tyskland*. Tabene i Forhold til Maskinens theoretiske Ydeevne ere ringere. Med Hensyn til sidstnævnte Forhold kommer det i Betragtning, at Fjernelsen og Paasætningen af Tenene kræver kortere Tid i *England*, ligesom Brud paa Traaden ere sjældnere der og Tilknytningen af brudte Traade kræver mindre Tid. Følgen heraf er, at Arbejdsomkostningerne pr. Pund Garn — særlig naar Opsynet medregnes — er afgjort mindre i *England* end i *Tyskland*. Desuagtet ere de engelske Spinderes Lønninger omtrent dobbelt saa høje som de tyskes og Arbejdstiden i *England* kun lidt over 9 Timer mod 11 til 11 $\frac{1}{2}$ i *Tyskland*.

I Væveriet er det ikke anderledes. Ogsaa her slæbe vi os om med et uendeligt Antal husindustrielle Bedrifter, i hvilke den fattige Haandvæver ved en Arbejdstid af 13—16 Timer daglig og en Løn af 3—7 Mark ugentlig forgjæves piner sig for at konkurrere med den højt lønnede og i kort Tid arbejdende Fabrikarbejder. Virkningen af hans usle Arbejdsbetingelser paa hans Ydelsesevne er den, at han — jeg udtaler mig i Henhold til embedsmæssige Indberetninger⁹⁹ — er saa svag, at han er ude af Stand til at forrette Markarbejde, og at han ikke engang er istand til at væve bredere Stykker uden Fare for sit Helbred.

Men ogsaa den tyske Maskinvævers Ydelser staa i Overensstemmelse med hans slettere Arbejdsbetingelser langt tilbage for den engelskes. Som omstaaende Tabel viser, staa Antallet af Skytteslag pr. Minut selv i *Elsass* 30 $\frac{0}{100}$ bag Antallet i *England*.

Derhos opvise de engelske Vævestole mindst 10 $\frac{0}{100}$ mindre Tab end de tyske. Derved forklares, at den ugentlige Produktion i *England*, trods 15 $\frac{0}{100}$ kortere Arbejdstid er større end i *Tyskland*. Men paa den anden Side muliggjør ogsaa den næsten $\frac{1}{3}$ højere Løn den

Skytteslag pr. Minut ved glat Bomuldsvævning¹⁰⁰.

Bredde	England	Schweiz	Elsass
80—85 cmtr.	240	190—200	150—160
110—115 —	200	160—170	130—140
135—140 —	180	150—160	120—125
165—170 —	150	120—130	110—115

engelske Vævers intensive Ydelse. Den følgende Tabel¹⁰¹ viser, i hvilken Grad den overtræffer den tyske Arbejders.

	Ugentlig Pro- duktion pr. Væver i Yards	Arbejdsomkost- ninger pr. Yard	Daglig Arbejdstid	Arbejderens Ugefortjeneste
Tyskland	466	0,303	12 Timer	11 s. 8 d.
England	706	0,275	9 —	16 s. 3 d.

Dette er Resultater, der maa føre til Berigtigelse saavel af mange Anskuelser, der søge at blive ledende som af andre, der bero paa Overlevering.

Vi have først den socialdemokratiske Anskuelse, at Arbejdstidens Mindskelse vil føre til Anbringelse af de Arbejdsløse. I sin mekaniske Simpelted minder denne Anskuelse om den ligesaa populære, der i stor Udstrækning deles ogsaa af andre end Socialdemokraterne, at det tekniske Fremskridt mindsker Antallet af beskæftigede Arbejdere. Utvivlsomt er den umiddelbare Virkning af det tekniske Fremskridt, at der bliver overflødige »Hænder«. Men 1760 androg Antallet af de i den engelske Bomuldsindustri Beskæftigede 40,000¹⁰², 1890 androg de 528,795¹⁰³; thi 1786 kostede et Pund Bomuldsgarn Nr. 100 endnu 38 s., men allerede 1832 kun 2 s. 11 d.¹⁰⁴, og dermed blev Produktets Afsætning til Masserne gjort

mulig, der saa atter muliggjorte hin Stigning af de beskjæftigede Arbejdere til mere end det tidobbelte. Men ligesaa fejlagtig som Forestillingen om voxende Arbejdsløshed som Følge af det tekniske Fremskridt, er Tanken om en Mindskelse af de Arbejdsløses Antal ved en Forkortelse af Arbejdsdagen. I *England* har den skridt-vise Forkortelse af Arbejdsdagen siden Fabriklovgivningens Indførelse ikke ført til nogen Mindskelse i Antallet af Arbejdsløse. Ligesaa lidt fremkaldte Ottetimersdagens Indførelse i *Amerika* og i *Avstralien*¹⁰⁵ denne Virkning. Det er ogsaa indlysende, at det ikke er Længden af de Arbejdendes Arbejdsdag, der fremkalder Andres Arbejdsløshed, og det er vanskeligt at forstaa, hvorledes et Helbredelsesmiddel, der lader Ondets Aarsag uberørt, skulde være istand til at fjerne dette. Aarsagen til Arbejdsløsheden ligger i, at Opsving og Nedgang af den hele Nationaløkonomi stadig følge paa hinanden, hvorved de Arbejdere, der ere blevne dragne ind i Erhvervs-livet i den ene Periode, kastes paa Gaden i den anden; en videre Grund beror paa Sæsonindustriens svingende Afsætningsforhold og endelig i den for store Tilgang til visse Erhverv og i mange Arbejders Demoralisation i de ved hine Svingninger fremkaldte Nedgangsperioder. Det er nu indlysende, at Afsætningssvingningerne saavel i Nationaløkonomien under Et som i Sæsonindustrien, ligesom ogsaa den økonomisk ufornuftige Tilstrømning til enkelte Erhvervsgrene, efter Arbejdsdagens Mindskelse virke ligesaa godt som før. Det kan derfor heller ikke ventes af denne, at den skal hindre Afskedigelse af Arbejdere ved synkende Efterspørgsel.

Lad os gjenkalde os Virkningerne af Arbejdstidens Mindskelse paa Antallet af Beskjæftigede i Henhold til det tidligere Udviklede. Vi have set, at den truende Mindskelse af Produktionen i mange Tilfælde udeblev paa Grund af Arbejdernes øgede Ydelsesevne. I andre Tilfælde blev den udlignet ved forbedrede Maskiner eller Driftsorganisation. Ad den ene eller anden Vej,

i de fleste Tilfælde ved Samvirken af begge, fremkaldtes der øgede Arbejdsydelser, saavel af Arbejdsgivere som af Arbejdstagere, hvilket førte til en Øgelse i Produktionen istedenfor til en Mindskelse. Men ikke enhver Arbejdsgiver vilde kunne gjøre Fremskridtet med. Den kapitalfattige, med forældet Teknik arbejdende, bornerte og energiløse Driftsherre, der kun søger at bevare sin Konkurrencedygtighed ved Hjælp af elendige Arbejdsbetingelser, vil ødelægges¹⁰⁶. Vi tage Afsked med ham uden Taarer. Men den umiddelbare Følge heraf er ikke Mindskelse, men Øgelse af de Arbejdsløses Antal. Derefter kommer ganske vist atter en Tid, i hvilken der finder et Opsving Sted; der forlanges flere Arbejdere, men om dette ogsaa medfører, at de i Øjeblikket i de enkelte Erhverv brødløse anbringes, saa hindrer den stedfundne Mindskelse af Arbejdstiden dog ikke, at Tusinder atter miste Beskæftigelse, naar der igjen indtræder en Nedgangsperiode.

Nu findes der ganske vist et Antal Erhverv, i hvilke Arbejdstidens Mindskelse, hverken kan udlignes ved Arbejdernes øgede Arbejdsydelse eller ved Forbedringer i Driften, som f. Ex. Jernbane- og Sporvognsdriften¹⁰⁷.

Her skulde altsaa Arbejdstidens Mindskelse føre til Ansættelse af et tilsvarende Antal Arbejdere. Men det er meget tvivlsomt, om de under en forudgaaet Nedgangsperiode hyppig demoraliserede Arbejdsløse uden videre kunne ansættes i disse Bedrifter; thi ogsaa Arbejdet ved Jernbanerne og Sporvognene forudsætter visse tekniske og moralske Egenskaber¹⁰⁸. Men antage vi ogsaa, at Jernbaner, Sporvogne og lignende Bedrifter havde optaget alle paa en given Tid Arbejdsløse, saa vilde Fremkomsten af en ny Klasse demoraliserede Arbejdsløse ved Gjenindtræden af en Nedgangsperiode i de øvrige Erhverv, ikke hindres derved.

Fører saaledes Mindskelsen af Arbejdstiden paa ingen Maade til Fjernelse af de Arbejdsløse, saa øger den endogsaa, idet den øger Produktionen, Faren for Over-

Sted	Antal Tene pr. Par Self-actors	Antal Arbejdere		Udfartens Længde i Meter	Sekunder til en Ind- og Udfart	Ugentlig Arbejdstid i Timer
		Spindere	Medhjælpere			
1. 12 s. metrisk Kjæde						
Vogeserne	1272	2	3	1,6	13	66
Mülhausen	1280	1	3	1,55	12,5	66
2. 28 s. metrisk Kjæde						
Vogeserne	1272	2	2	1,6	15	66
Mülhausen	1280	1	3	1,55	14	66
3. 20 s. Twist engelsk				eng. Tom.		
Baiern	1568	1	3	64	15	65
Württemberg	1200	1	4	65	15	65
Sachsen	2000	1	4	68	14	64
Oldham	2208	1	2	66	13	55
4. 30 s. Twist engelsk						
Sydtyskland	1472	1	3	63,8	16	65
Bolton	2064	1	2	64	14,6	55
5. 36 s. Twist engelsk						
Sydtyskland	1472	1	3	63,8	19	65
Schweiz	1200	1	2	65	17	65
Sachsen	1704	1	3	65,2	15	65
	2000	1	3	68	14	64
Oldham	2376	1	2	67	13	55
	2688	1	3	67	13	55
6. 40 s. Twist engelsk						
Oldham	1560	1	2	65	13	55
Oldham	2400	1	2	64	13	55
7. 60 s. Twist engelsk						
Elsass	1248	1	3	60	22	69
Bolton	1632	1	2	66	17,7	55
8. 120 s. weft engelsk						
Elsass	1764	1	3	65	28	69
Bolton	2280	1	3	58	21	55

Ugentlig Produktion pr. Par Self-actors i Kilo	Spindeløn i Pfennige pro i Kilo	Spinderens Ugeløn i Mark	Hjælpernes ugentlige Gjennemsnitsløn i Mark	Antal Tene under en Arbejders Opsyn	Den opsynshavende Arbejders Ugeløn i Mark
1900	3,9	21	10,80	10000 til	
2050	3,15	24	13,50	20000	35—40
900	8,89	21	10,80	—	35—40
740	7,02	24	13,50	—	—
eng. Pd.	pro eng. Pd.				
2420	1,9 Pf.	18	10,70	15000	27
1900	2,6 »	21	10,50	—	—
3600	1,7 »	22	11,00	10000	35
3432,5	1,8 »	45	15,25	—	—
1340	3,37 »	21	7,70	15000	20—30
2200	3,25 »	46	12,75	—	—
1095,5	4,0 »	21	7,70	15000	20—30
850	3,9 »	18	7,50	11400	21—60
1550	3,35 »	21	8—13	5000	20—25
1800	3,2 »	22	9—13	10000	35
2182	3,25 »	38	17,75	—	—
2723,6	2,88 »	40,15	12,9	—	—
1222	0,6 d.	33 s. 5 d.	14 s. 2 $\frac{1}{2}$ d.	—	—
1650	0,5 »	36 s.	16 s. 4 d.	—	—
530	9,75 Pf.	21 Mk.	12,50 Mk.	12000 til	28,50
633,3	9,75 »	40 »	11,00 »	15000	—
258	22,75 »	21,60 »	10,30 »	8000	28,50
333,3	22,28 »	43,00 »	11,00 »	—	—

produktion, men paa den anden Side kunne hverken høj Løn eller kort Arbejdstid true Konkurrencedygtigheden. Og her kommer vi da til det Punkt, hvor de Resultater, vi ere naaede til, staa i skarp Modsætning til disse overlevede Anskuelser.

Naar man læser de Forhandlinger, der gaa forud for Afslutningen af en Handelstraktat, hvor det drejer sig om Nedsættelse af en Tarifposition, saa finder man i *Tyskland* regelmæssig anført, at dets lavere Lønninger og længere Arbejdstid muliggjør Nedsættelsen, muliggjør Konkurrencen med det mere fremskredne *England*, og endnu oftere hører man dette Argument anvendt i Diskussionen om en hvilkensomhelst social Reform. Intet er galere! »Det er andre Nationers lange Arbejdsdage, der beskytter os mod deres Konkurrence«, er den tidligere engelske Handelsminister *Mundellas*¹⁰⁹ Udtalelse, en Mand, der selv tidligere var Parthaver i Fabriker baade i *England* og i *Sachsen*. Og i Virkeligheden ere de høje Lønninger og den korte Arbejdstid blevne en Aarsag til Fremskridt i *England*, medens det Modsatte har været Grunden til, at vi ere blevne tilbage. Og det samme gjælder med Hensyn til vort Forhold til *Amerika* og til *Avstralien*.

Fremdeles er det nødvendigt at afløse den romantiske Forkjærlighed for Smaabedrifter og for Husindustri, der i den sidste Tid endogsaa er begyndt at indsnige sig hos Nationaløkonomer, og de Højsange om de beundringsværdige Husvævere, der kunne nøjes med en Sulteløn af 3—7 Mark ugentlig, som man endogsaa kan finde i videnskabelige Skrifter⁹⁹, med Klarhed over, at netop det Modsatte er paatrængende nødvendigt. Og den Slags Romantik er ikke alene forkastelig, hvor den ytrer sig som utilsløret Modstand mod den moderne Udvikling, men ogsaa, hvor den skjuler sig bag Henvisningen til, at de højere industrielle Driftssystemer intetsteds ganske fortrænge de ældre, men vedblive at bestaa, om ogsaa i en mere begrænset Udstrækning; thi det

drejer sig ved Spørgsmaalets Afgjørelse ikke om de ældre Driftssystemer, der ikke ganske kunne fortrænges, men om de Driftssystemer, der betegne sig selv som forældede derved, at de kun kunne opretholdes ved kunstig Beskyttelse indadtil og udadtil. Det drejer sig om, hvorvidt de vigtigste Forholdsregler til Arbejderklassens Løftelse i Interesse af den opkommende Industri, der alligevel vil gaa af med Sejren paa Verdensmarkedet, skal ofres de Interesser, til hvilke smaa Mestre og Driftsherrer, der hverken kunne leve eller dø, ere knyttede. Hine Smaabedrifters og Husindustriers videre Bestaaen paa Grundlag af, at de i den Beskæftigedes Levefod nedsættes til det fysiologiske Existensminimum, er nemlig ikke alene en Hindring, hvor det gjælder om at opnaa en Handelstraktat ved Modydelser gennem Tarifnedsættelser, med de ere ogsaa den direkte Aarsag til Indgreb i vor Konkurrenceevne paa Verdensmarkedet.

Og nu bliver det ogsaa let at svare paa et andet Spørgsmaal, der paatrænger sig den uhildede Iagttagelse.

Hvorafter kommer det, at det ikke er de Lande, i hvilke man gaar videst med Hensyn til Arbejderbeskyttelse og Arbejdstidens Forkortelse, og i hvilke Arbejdslønnen er højest, der raabe paa, at deres Konkurrenceevne trues, men de, i hvilke Arbejdstiden er længst og Lønningerne lavest?

Erfaringerne fra alle Nationer lære os, at netop de daarlige Arbejdsbetingelser, som de ønske at opretholde, har været Grunden til, at de ere blevne tilbage; de have virket som en Prohibitivtold, der holder igjen paa det tekniske Fremskridt; medens omvendt de høje Lønninger og den korte Arbejdstid i de mere fremskredne Lande netop have ført til de tekniske Fremskridt, hvis Gjennemførelse først var mulig med vellønnede arbejdsdygtige Arbejdere, med andre Ord med Arbejdere med en høj Levefod. Og dette gjælder vel at mærke for alle Industrier og ikke alene for Textilindustrien. *Schoenhof* viser os, hvorledes det Vinkeljern, der finder Anvendelse

i Bygninger, smedes af Arbejdere, der i *Tyskland* lønnes med 3 Mark og i *Amerika* med 3 Dollar om Dagen, men dog sælges til 9 Cent pr. Pund i *Tyskland* mod kun $3\frac{3}{4}$ Cent pr. Pund i *Amerika*¹¹⁰. Han viser os, hvorledes ved Anvendelse af Maskiner det Arbejde i Urfabrikerne, der i *Massachusetts* betales med 10 Dollar 71 Cent, er billigere, end det samme Arbejde betalt med 10 eller 12 Mark i *Triebberg* i *Schwarzwald*¹¹¹. Den Evropæer, der glæder sig ved *Adam Smiths* Exempel paa Fordelene ved Arbejdsdelingen i den husindustrielle Fabrikation af Knappenaale — ved hvilken 10 Arbejdere daglig forfærdige 48,000 Naale — viser han en Naalefabrik i *Connecticut*, i hvilken 5 Arbejdere ved Hjælp af Maskiner daglig fremstille 7,500,000 Naale, for hvis Pris Højden af den betalte Arbejdsløn er fuldkommen ligegyldig¹¹². Og denne Erfaring gjælder uden Undtagelse lige saa godt for Industriegrenene som for Nationerne.

Men *Schoenhof* har ogsaa Ret, naar han skriver¹¹³: at i den nye Verden overlever kun de Dygtigste Kampen for Tilværelsen, medens det i den gamle falder vanskeligt at afryste den Udygtigste fra den Industri, han engang tilhører. Thi lave Lønninger og lang Arbejdstid fremkalder Tilstande, som det ligesom ved en *circulus vitiosus* er vanskeligt at komme ud af for den, der engang er inde i dem. Thi saa længe Arbejdet er billigt, synes intet teknisk Fremskridt hensigtsmæssigt. Først føre de daarlige Arbejdsbetingelser til Bibeholdelse af en daarlig Teknik, selv naar denne forlængst er forældet. Derefter beraaber man sig paa den Mængde Kapital, der er bunden i Maskiner, med hvilke Produktionsprocessen foregaar daarligt, og paa, at man maa undgaa den truende Ruin, der vilde blive Følgen af den Forbedring i Arbejdsbetingelserne, der vilde fremtvinge den forbedrede Teknik.

Og dog er det muiigt om end vanskeligt at gjen-nembryde Trylleringen. Der kræves kun, at man uden Hensyn til de Udygtiges Raab har Mod til at følge den samme Politik i økonomiske og sociale Spørgsmaal, som

vi anse for selvfølgelig i militære. Sejren er vunden, saa snart vi blive klare over, at det er en ligesaa forfejlet Romantik, kunstigt at ville opretholde forældede økonomiske Driftsformer og Bedrifter, der ere udygtige til Konkurrence, som om vi vilde drage i Felten med Spyd og Harnisk imod Nutidens riflede Skyts, eller bygge maleriske Bjergfæstninger mod de moderne Sprængstoffer. Paa Krigsvæsenets Omraade vide vi alle, at Sejren tilfalder den Nation, der formaar at føre den dygtigste Soldat, udrustet med de bedste Vaaben i Marken, og vi sky intet Offer for at lade ethvert militært Fremskridt blive vort Fædreland til Del. Ganske paa samme Maade opløser det for Spørgsmaalet om Sejren paa Verdensmarkedet afgjørende Forhold om Arbejdet til Produktionsomkostningerne sig i Spørgsmaalet om Udrustningen¹¹⁴. Om Arbejdet er udstyret med alle Forbedringer og Opfindelser eller ikke, om Arbejderen er godt ernæret og vedligeholdt, eller om han er underlønnet og overarbejdet, dette er det, der afgjør Verdenskampen.

Men det er Tanken om hine Ofre for vor Krigsdygtighed, hvilke paalægges os paa Grund af vort Fædrelands geografiske Beliggenhed, der mere end alt andet maa tilskynde os til at skabe hine Betingelser, der alene kunne skaffe os Sejren paa Verdensmarkedet. Thi det er ganske vist ikke disse økonomisk udelige Bedrifter, der skulle skaffe os enten de til Opretholdelsen af vor militære Magtstilling nødvendige Kapitaler eller Mennesker. De bestaa jo nemlig selv kun formedelst kunstige Midler og paa Bekostning af Nationens sunde Erhvervsliv, og de i dem Beskæftigede ere, som vi have set, Mennesker uden stor Ydelsesevne.

Da det i 1806 gjaldt igjen at bringe det til Jorden kastede *Preussen* paa Fode, da talte man ikke om Klasser, der i Fortiden havde skabt den preussiske Stat, og hvis Interesser derfor fortjente særlig Hensynstagen. Thi det laa nær for at erindre, at om end de Klasser, der forhen vare de afgjørende i Staten, ogsaa i tidligere Tid

havde skabt dens Storhed, saa havde de dog i Nutiden ogsaa Skyld i dens Sammenbrud. Meget mere søgte man at rive den Skillevæg, der skilte Adelen fra de øvrige Stænder, ned. Istedendfor kunstig at sikre de tidligere Riddergodsejere deres Besiddelser, ophævede man Adelens Forret til Besiddelse af Riddergodser for at sætte Duelige istedenfor Uduelige. Med den samme Grund forklares Ediktet af 14de September 1811 om Godsernes frie Deling. Af samme Grund ophævede man Arveunderdanigheden og søgte at regulere Hoveriet. Af samme Grund indførtes Næringsfriheden og afskaffedes Tvangsrettigheder og, som *Hardenberg* udtrykker det, »alle Dovenskabens Hynder«¹¹⁵. Garantien for Statens Gjenfødelse saa man ikke i den kunstige Beskyttelse af de mindre Dygtige, men i Udviklingen af de Dygtigstes Kræfter. Denne Politik har baaret de skønneste Frugter. Men det, der er naaet, er endnu ikke varigt sikret. *Tyskland* vil kun formaa at værne om sin politiske første Rangs Stilling, naar det ogsaa økonomisk tilkæmper sig den første Plads mellem de det omgivende Nationer. Og dertil behøver det industrielle Bedrifter, der saavel i teknisk Henseende som med Hensyn til deres Lønninger og deres Arbejderes Ydelsesevne, overgaa de andre Nationer.

Men det er en glædelig Kjendsgjerning, at den sociale Reform, der er kaldet til at bære Millionerne op til et højere Sædelighedstrin, ogsaa er det eneste Mid- del, der kan føre til Befæstelse af Nationens økonomiske og politiske Magtstilling.

Tillæg.

Macaulays¹ Tale over Titimersbillen.

(Af »Macaulays Reden« paa Tysk ved Bülow. 1854. II. S. 206)

Tale holdt i Underhuset d. 22 Maj 1846.

(Den 29 April 1846 androg Mr. *Fielden*, Medlem fra *Oldham* om anden Behandling af en Bill angaaende Indskrænkning af unge Personers Arbejde i Fabrikerne til 10 Timer daglig. Debatten udsattes, men optoges gjentagende med lange Mellemrum. Endelig blev Billen forkastet den 22 Maj med 203 Stemmer mod 193². Paa denne Dag holdtes den nedenstaaende Tale.)

Det er umuligt, Sir, at jeg efter den Opfordring, der af min ærede Ven, Medlemmet fra *Scheffield*³ er rettet til mig i saa bestemte Udtryk, kan tie længer. Men selv om denne Opfordring ikke var bleven rettet til mig, vilde jeg meget have ønsket at faa en Lejlighed til at begrunde, hvorfor jeg vil stemme for denne Bills Overgang til anden Behandling.

Det er, haaber jeg, ikke nødvendigt for mig at forsikre min ærede Ven, at jeg ganske misbilliger hine Mistænkeliggjørelser, der ere fremkomne mod Fabrikejerne, saavel her i Huset som udenfor. Overfor denne agtede Klasse af Samfundet føler jeg kun Agtelse og Sympathi.

¹) *Macaulay*, Lord af *Rothley*, er en berømt engelsk Historie skriver, der, efter gjentagne Gange at have været Medlem af Underhuset og af Ministeriet og beklædt andre høje Embeder, døde som Pair af England. O. A.

²) Den blev først Lov d. 8 Juni 1847.

³) Mr. *Ward*.

Jeg er overbevist om, at saavel det hele Samfunds som særlig de arbejdende Klassers Interesser ere uadskilleligt knyttede til dem. Jeg kan ogsaa med fuldkommen Oprigtighed erklære, at den Stemme, jeg vil afgive iaften, ikke er nogen Partistemme. Under ingen Omstændigheder vilde jeg tro, at Lovene for politisk Fjendskab tillod mig at behandle dette Spørgsmaal som et Partispørgsmaal. Men i dette Øjeblik vilde jeg langt hellere styrke Hendes Majestæts Ministres Hænder end svække dem. Det er paa ingen Maade behageligt for mig at maatte opponere mod dem. Jeg forsikrer dem, jeg forsikrer mine Venner paa denne Side af Huset, hvis Mening om denne Sag jeg ikke er saa heldig at dele, jeg forsikrer særlig min ærede Ven, Medlemmet fra Scheffield, at jeg nærmere maa udtale, hvad jeg har at sige, med Beklagelse, end at jeg skulde ønske at komme i Ry for Humanitet paa deres Bekostning. Jeg er overbevist om, at deres Sindelag overfor Arbejderbefolkningen netop er ligesaa venligt som mit. Der hersker ingen Modsætning imellem os i Henseende til Maalet; der bestaar en ærlig Meningsforskjel mellem os i Henseende til Midlerne, og vi maa vistnok være istand til at behandle de Punkter, om hvilke vi tænke forskjelligt, uden vredagtig Ophidselse eller bitre Ord.

Billens Enkeltheder, Sir, ville hensigtsmæssigere og mere ordnede blive behandlede ved tredie Behandling. For Øjeblikket have vi med Principet at gjøre og flere Gentlemen af stor Autoritet have udtalt, at Principet skulde være galt. Efter deres Mening lader hverken denne Bill eller nogensomhelst anden, der gaar ud paa at regulere Arbejdstiden, sig forsvare. De sige, at dette er et af de Anliggender, over hvilke vi overhovedet ingen Love skulle give, et af de Anliggender, der ordne sig selv langt bedre, end nogensomhelst Regjering ken gjøre det. Det er nu af største Vigtighed, at dette Punkt belyses grundigt. Sikkert bør vi ikke anmasse os nogen Virksomhed, der ikke tilkommer os; men paa den anden

Side bør vi ikke vise nogen Virksomhed fra os, der med Rette paahviler os. Jeg ved næppe, hvad der mest har Karakteren af en Pest for Samfundet: enten et faderligt Regimente, det vil sige et spionerende, indblandende Regimente, der trænger sig ind i ethvert menneskeligt Angiggende og mener, at det kan udrette Alt bedre for Alle, end Nogen kan udrette Noget for sig selv; eller et sorgløst, lediggaaende Regimente, der lader saadanne Ulemper, som det kunde afskaffe med et Ord, voxte og mangfoldiggjøre sig, og som kun har et Svar paa alle Klager og Forestillinger: »vi maa lade Sagerne skøtte sig selv, vi maa lade dem gaa deres Gang, vi maa lade dem udligne sig selv«. Der gives i Politiken intet vigtigere Problem end at holde den rette Middelvej imellem disse to højst fordærlige Yderligheder, at drage Linien rigtig, der skiller de Tilfælde, i hvilke det er Statens Pligt at skride ind, fra dem, i hvilke det er Statens Pligt at afholde sig fra Indblanding. I gamle Dage var den uregulerede Tilbøjelighed til Indblanding utvivlsomt Regenternes ejendommeligste Forsyndelse. Lovgiveren sagde Folk altid, hvorledes de skulde drive deres Bod, dyrke deres Marker, opdrage deres Børn, hvor mange Retter de maatte have paa Bordet, og hvad de skulde give for Alen af det Tøj, hvoraf de syede deres Frakker. Han forsøgte stadig at afhjælpe Onder, der ikke i egentlig Forstand hørte hjemme under hans Omraade, og Følgen var, at han forstørrede de Onder, han forsøgte at afhjælpe. Den fra Dyrtiden uadskillelige Nød smertede ham saa dybt, at han gav Love mod Høkernes Forkjøb og derved forvandlede Dyrtiden til Hungersnød. Pengeudlaanernes Snedighed og Haardhertethed ærgrede ham saaledes, at han gav Love mod Aager, med den Følge, at Laantageren, der havde kunnet faa Penge til 10 0/0, naar han var forbleven ubeskyttet, næppe kunde faa dem til 50 0/0 under Beskyttelsen. Nogle udmærkede Statsfilosofier fra forrige Aarhundrede belyste med stor Dygtighed det taabelige i en saadan Lovgivning, og ydede

derved Menneskeheden en stor Tjeneste. Der fandt der-
 efter en Reaktion Sted, en Reaktion, der uden Tvivl
 har afstedkommet meget godt, men som ligesom de fleste
 Reaktioner ikke har været uden Onder og Farer. Vore
 Statsmænd kunne nu ikke beskyldes for at være for ge-
 skæftige. Men jeg frygter, at der selv hos de dygtigste
 og ærligste blandt dem hersker en Tendens til at gaa
 til den modsatte Yderlighed. Jeg vil oplyse, hvad jeg
 mener, ved et Exempel. Det blev for 15 Aar siden klart,
 at Jernbanerne i alle Dele af Kongeriget i stor Udstræk-
 ning vilde afløse de gamle Kongeveje. Fastsættelsen af
 Retningen af de nye Færdselsveje, der skulde forbinde
 Øens samtlige Hovedstæder, Havne og Skibsarsenaler, var
 en Sag af den største nationale Betydning. Men ulykke-
 ligvis vægrede de, der havde skullet handle for Nationen,
 sig ved at blande sig i Sagen. Derfor bleve talrige
 Spørgsmaal, der i Sandhed vare offentlige Spørgsmaal,
 der angik den offentlige Hensigtsmæssighed, Helhedens
 Trivsel og den offentlige Sikkerhed, behandlede som
 Privatspørgsmaal. Det syntes glemmt, at hele Samfundet
 var interesseret i et godt System for den indre Samfærdsel;
 Spekulanten, der havde en høj Devidende nødig, Grund-
 besidderen, der tilsigtede en høj Pris for sin Jord, var
 det, der bleve hørte. Men der meldte sig ingen, der
 vilde høres paa det hele Samfunds Vegne. Vi føle nu
 Virkningerne af dette store Fejlgreb, og det vil vare
 længe, inden vi ophøre at føle dem. Tager jeg ikke
 fejl, saa staa vi iaften i Begreb med at begaa en Fejl
 af samme Art. Det ærede Medlem fra *Montrose** og
 min ærede Ven, Medlemmet fra Sheffield, mene, at det
 foreliggende Spørgsmaal kun er et Spørgsmaal om den
 gamle og den nye Handelstheori. De kan ikke forstaa,
 hvorledes en Ven af Frihandelen skulde kunne ønske at
 intervenere mellem Kapitalisten og Arbejderen. De sige
 I skrive ingen Love om Prisen paa Handsker eller om

*) Mr. *Hume*, Frihandelspartiets Veteran.

Beskaffenheden af Handsker, eller for at fastsætte Varigheden af den Kredit, som Handskemageren maa give. I overlade det til ham at afgjøre, om han vil ansætte høje eller lave Priser, anvende godt eller daarligt Materiale, om han vil kreditere eller basere sig paa kontant Betaling. I anerkjende, at man maa overlade til ham at blive enig med sine Kunder om disse Spørgsmaal, og at vi ikke bør blande os i dem. Det er muligt, at han leder sin Forretning daarligt, men det er sikkert, at vi ikke vilde kunne lede den godt. Af de samme Grunde, hvorfor I overlade det til Sælgeren og Kjøberne af Handsker at komme overens med hinanden, maa I ogsaa overlade det til Sælgerne og Kjøberne af Arbejde at blive enige med hinanden.«

Jeg har, Sir, stor Agtelse for dem, der slutte saaledes; men jeg kan ikke se paa Sagen ligesom de, og jeg maa følge min egen Dom, selv om jeg maatte nære Mistro til den. Jeg er, tror jeg, Frihandelsprincippet, ret forstaaet, ligesaa hengiven som noget Medlem af dette Hus. Handel, betragtet kun som Handel, kun med Hensyn til de kontraherende Parters økonomiske Interesse, kan næppe frigjøres for meget. Men der er en god Del af Handelen¹, der ikke ubetinget maa betragtes som Handel, men som berører Interesser, der staa højere end de pekuniære. Og at sige, at Regjeringen aldrig maa regulere en saadan Handel, er en monstrøs Paastand, som *Adam Smith* vilde være gyst tilbage for. Vi paalægge Handelen visse Indskrænkninger af politiretlige Grunde. Vi tillade f. Ex. ikke Alle og Enhver, der har en Hest og en Droske, at søge efter Passagerer paa *Londons* Gader. Vi fastsætte ikke Kjøretaxten efter Forholdet mellem Tilbud og Efterspørgsel. Vi tillade ikke en Kusk

¹) Det maa bemærkes, at Taleren ikke gennemgaaende taler om Handelen i snevrere Forstand, men ogsaa om Industri, overhovedet om Erhvervsliv, hvilket i det Hele betegnes med det engelske Ord: *Trade*. Hans »Frihandelens« Princip omfatter den samlede Erhvervs- og Samfærdselsfrihed.

at tilpresse sig en Guinee for en halv Fjerdingsvejs Kjørsel paa en Regnvejrdsdag, hvor der ingen Kjøretøjer er paa Holdepladsen. Vi paalægge Erhvervslivet visse Indskrænkninger af finansielle Grunde. Vi forbyde f. Ex. en Forpagter at dyrke Tobak paa sin egen Jord. Vi paalægge Erhvervslivet visse Indskrænkninger af Hensyn til Nationalforsvaret. Vi tvinge saaledes en Mand, der hellere vilde pløje eller væve, til at indtræde i Militseren, og vi bestemme den Lønning, han skal have derfor, uden at spørge om hans Mening. Men der er i alt dette heller Intet, der ikke er i Overensstemmelse med den sundeste Erhvervspolitik. Thi Erhvervspolitikens Videnskab lærer os kun, at vi ikke af handelsmæssige Grunde skulle blande os i Erhvervslivet, og i de Tilfælde, jeg har anført, begrænse vi Erhvervslivets Frihed af højere Grunde end af handelsmæssige.

Og nu, Sir, for at komme nærmere ind paa det Tilfælde, med hvilket vi have at gøre, siger jeg, for det Første, at hvor Almenhedens Tarv er medinteresseret, kan det være Statens Pligt at blande sig i de Enkeltes Kontrakter, og jeg er ganske sikker paa, at Hds. Maj.s Regjering af Hjertet vil samstemme med mig med Hensyn til denne Paastand. Jeg har netop læst en interessant Betænkning, som to Medlemmer af Regjeringen, Hertugen af *Buccleuch* og den ædle Jarl, der for kort Tid siden var Overkommissær over Skovene og Forstvæsenet, og som nu er Sekretær for *Irland*² har undertegnet, og efterat denne Betænkning havde været Huset forelagt, har den ædle Jarl selv med Kabinettets Billigelse indbragt en Bill angaaende den offentlige Sundhed. Efter denne Bill bestemmes det, at det ikke skal være Nogen tilladt i nogensomhelst stor By at bygge et Hus paa sin egen Grund uden at give visse Kommissærer Meddelelse derom. Ingen maa anlægge en Kælder uden disse Kommissærers Tilladelse. Huset maa ikke være

²) Jarlen af *Lincoln*.

under en vis foreskreven Bredde. Der maa ikke bygges noget nyt Hus uden Afløbskanal. Naar et gammelt Hus ingen Afløbskanal har, kan Kommissærerne paabyde Besidderen at anlægge en. Vægrer han sig, saa anlægge de Kanalen for ham og sende ham Regningen. De kunne paabyde ham at hvidte sit Hus. Vægrer han sig, kan de sende Folk til ham med Spande og Koste for at hvidte det for ham og paa hans Bekostning. Lad os nu antage, at en eller anden Ejendomsbesidder i *Leeds* eller *Manchester* vilde strides med Regjeringen i det Sprog, i hvilket Regjeringen strides med Forsvarerne af denne Bill om Reguleringen af Fabriksarbejdet. Lad os sætte, at han vilde sige til den ædle Jarl: Deres Herlighed forsikrer, at De er en Ven af Frihandelen. Ifølge Deres Herligheds Doktrin maa det da staa enhver frit for at købe billigt og at sælge dyrt. Hvorfor maa jeg da ikke bygge mit Hus saa billigt, som jeg kan, og udleje det saa dyrt, som jeg kan? Deres Herlighed holder ikke af Huse uden Afløbskanaler. Naar De ikke gjør det, bør de ikke bebo et af mine. De anser mine Sovekamre for snavsede. Men der er jo Ingen, der tvinger Dem til at sove i dem. Benyt Dem af deres egen Frihed, men begræns ikke deres Naboers. Jeg kan finde mange Familier, der gjerne betalte en shilling om Ugen for Til-ladelse til at leve i det, som De kalder en Hule. Og hvorfor skulde de ikke have Lov til at forskaaffe sig det Husly, de kan, for en shilling? Hvorfor sender De mig en Mand paa Halsen, der skal rengjøre mit Hus uden min Villie for bagefter at tvinge mig til at betale for noget, jeg slet ikke har bestilt. Mine Lejere ansaa Huset for rent nok til dem, ellers vare de ikke blevne mine Lejere, men da de og jeg var tilfredse, hvorfor stiller *De* dem da imellem os paa Trods af Frihandelsgrundsætningerne?« Denne Begrundelse og det ærede Medlems fra *Montrose*, saavel som min ærede Vens, Medlemmet fra *Sheffield*, ere to Alen af et Stykke. Dersom den ædle Jarl vil til-lade mig at overtage hans Forsvar, saa tror jeg, at han

vilde besvare Talen saaledes: »Jeg holder«, vilde han sige, »fast ved Frihandelens rigtige Lære. Men Deres Frihandelslære er en Overdrivelse, en Karrikatur af den rigtige Lære, og De bringer den rigtige Lære i Miskredit ved at opstille en saadan Karrikatur. Vi vilde Intet have at gjøre med deres Kontrakter med deres Lejere, naar disse Kontrakter kun berørte pekuniære Interesser. Men det drejer sig om Interesser, der ere højere end de pekuniære. Almenvellet er interesseret i, at den store Masse af Folket ikke lever paa en Maade, der gjør Livet kort og elendigt, svækker Legemet og besmitter Aanden. Naar store Masser af vore Landsmænd i Huse, der ligne Svinestier, have tilegnet sig Svinenes Sædvaner, naar de ere blevne saa fortrolige med Smuds, Stank og Forpestelse, at de uden Modvillie krybe ind i Huler, der vilde faa Tarmene til at vende sig i Livet paa ethvert Menneske, der var vant til Renlighed, saa er det kun et Bevis mere for, at vi alt for længe har forsømt vore Pligter, kun en Grund mere til, at vi nu opfyldte dem.«

For det andet hævder jeg, at hvor det drejer sig om den offentlige Moral, kan det være Statens Pligt at blande sig i Kontrakterne mellem Individerne. Lad os tage Handelen med usædelige Bøger og Billeder. Vil Nogen benægte det Hensigtsmæssige i, at Staten skal kunne forbyde denne Handel? Eller lad os tage Lotterierne. Lad os antage, at jeg ejer et Gods, som jeg ønsker at afsætte for 20,000 Lrsl. Jeg offentliggjør som min Hensigt at ville afsætte det paa 1000 Lodsedler à 20 Lrsl. Indehaveren af det Tal, der først udtrækkes, skal vinde Godset. Men Øvrigheden skrider ind, Kontrakten mellem mig og Kjøberne af mine Lodder annulleres, og jeg maa betale en stor Bøde, fordi jeg har sluttet disse Kontrakter. Jeg paaberaaber mig Frihandelsprincippet, som det er forklaret af de ærede Gentlemen, Medlemmerne fra *Montrose* og *Sheffield*. Jeg siger til dem, Lovgiverne, der har indskrænket min Frihed: »Hvad har I at gjøre med denne Sag, at stille jer imellem Kjø-

ber og Sælger? Anser I Spekulationen for daarlig, saa tag ingen Lodder. Men forbyd ikke Andre selv at bedømme Sagen.« Sikkert vilde de svare: »De vilde have Ret, dersom Spørgsmaalet kun var et Spørgsmaal om en Handel; men det er tillige et Moralspørgsmaal. Vi forbyde Dem at raade over deres Formue paa denne særlige Maade, fordi det er en Maade, der tjener til Opmuntring for en højst fordærvelig Aandsretning, en Aandsretning, der staar i Strid med alle de Egenskaber, af hvilke den Enkeltes og Nationens Velfærd afhænger.«

Det maa derfor, antager jeg, indrømmes, at hvor det drejer sig om Sundhed og om Sædelighed, er det berettiget af Staten at blande sig i Individernes Kontrakter. Og dersom dette maa indrømmes, saa følger deraf, at det Tilfælde, med hvilket vi her have at gjøre, er et af denne Art.

Kan det nægtes, at Sundheden hos en stor Del af den opvoxende Generation paa det alvorligste berøres af de Kontrakter, som denne Bill er bestemt til at regulere? Kan Nogen, der har læst de Udsagn, der ligge for os, kan Nogen, der nogensinde har iagttaget unge Mennesker, kan Nogen, der formaaer at erindre sine egne Følelser, da han var ung — nægte, at 12 Timers Arbejde om Dagen i en Fabrik er for meget for en trettenaars Knøs?

Eller vil det kunne benægtes, at dette er et Spørgsmaal, ved hvilket den offentlige Sædelighed er interesseret? Kan Nogen betvivle — jeg er overbevist om, at ingen af mine Venner her omkring mig betvivler det — at Undervisning er en Sag af den største Betydning for et Folks sædelige Standpunkt og Lykke? Nuvel, vi vide, at der ikke kan gives Undervisning, med mindre der er ledig Tid dertil. Det er selvindlysende, at naar man fra de 12 Timer af Dagen, der tilbringes ved Arbejde i en Fabrik, fradrager de Timer, der ere nødvendige til Bevægelse, Adspredelse og Hvile, bliver der ikke Tid nok tilbage til Undervisning.

Jeg tror nu at have vist, at Principet i denne Bill

ikke lader sig angribe, og dog har jeg endnu ikke omtalt den stærkeste Side i vor Stilling. Det er min Mening, at hvor det drejer sig om Folkets Sundhed, eller hvor det drejer sig om Sædeligheden, har Staten endogsaa Ret til at ordne Kontraktforholdet mellem Voxne. Men vi foreslaa kun at ordne Børnenes Kontraktforhold. Har der nu nogensinde existeret et Samfund, i hvilket Børnenes Kontraktforhold ikke var ordnet paa en eller anden Maade? Gives der imellem Medlemmerne af dette Hus et eneste, der tør sige, at en formuende Mindreaarig i trettenaars Alderen, skulde have fuldkommen Frihed til at fuldbyrde en Aftrædelse af sin Ejendom eller til at udstede en Forskrivning paa 50,000 Lrsl.? Dersom Nogen var saa taabelig at sige: »hvad har Lovgivningen at gjøre med denne Sag? Hvorfor kunne I ikke lade denne Omsætning foregaa frit? Hvorfor mene I, at I bedre kunne varetage Drengens Interesse end han selv?« — saa vil De svare: »naar han er voxen, kan han kaste sin Formue bort, saa meget han lyster; men for Øjeblikket er Staten hans Formynder, og han skal ikke kunne ruinere sig, førend han er gammel nok til at vide, hvad han gjør.« De mindreaarige, som vi ønske at beskytte, have ganske vist ingen stor Formue at kaste bort, men de ere ikke derfor i mindre Grad vore Myndlinge. Deres eneste Arv, det eneste Fond, af hvilket de tør vente deres Underhold Livet igjennem, er en sund Sjæl i et sundt Legeme. Og er ikke det vor Pligt at afholde dem fra at bortødsle dette kostbare Gode, inden de kjende dets Værd?

Men man har sagt: om denne Bill umiddelbart ogsaa kun indskrænker Børnenes Arbejde, saa vil den dog gjennem sine middelbare Virkninger ogsaa indskrænke de Voxnes Arbejde. Nuvel, Sir, om jeg end ikke er forberedt paa at stemme for en Bill, der direkte begrænder de Voxnes Arbejdstid, saa vil jeg dog aabent tilstaa, at jeg ikke tror, at Indskrænkningen af de Voxnes Arbejdstid nødvendigvis vil drage alle de frygtelige Følger efter

sig, som vi have hørt forudsige. De tilraabe mig i ret triumferende Toner, som om jeg havde udtalt et eller andet Paradox. Er der da Ingen, hvem det falder ind, at de Voxnes Arbejdstid nu er begrændset her i Landet? Det er Dem og ikke mig, der hævder et Paradox, der staar i Strid med Anskuelse og Sædvaner i alle Lande og til alle Tider. Har De nogensinde hørt om en eneste civiliseret Stat siden Verdens Skabelse, i hvilken ikke en bestemt Del af Tiden ved offentlig Autoritet var udskilt til Ro og Hvile. Som Regel er denne Anordning helliget gennem Religionen. Ægypterne, Jøderne, Grækerne og Romeerne havde deres Helligdage; der gives Helligdage i den græske Kirke, i den romerske og i den engelske. Er det ikke morsomt at høre en Gentleman højtideligt erklære, at enhver Lovgivning, der gaar ud paa at begrænse de Voxnes Arbejde, maa drage skjæbnesvangre Følger efter sig, uden at betænke, at i det Samfund, i hvilket han lever, saavel som i ethvert andet Samfund, der bestaar eller nogensinde har bestaaet, har der været givet en saadan Lovgivning uden nogensomhelst uheldige Følger? Det er sandt, at en puritansk Regjering i *England* og en atheistisk i *Frankrig* afskaffede de gamle Helligdage som beroende paa Overtro. Men disse Regjeringer erkjendte det som ubetinget nødvendigt at indføre nye Fridage. Der indførtes borgerlige Festdage istedetfor religiøse. De vil mellem det lange Parlaments Foranstaltninger finde en Lov, der bestemmer, at istedetfor de Dage, som Folket var vant til at bruge til Ro og Hvile i Paasken, Pintsen og ved Jul, skulde der gives Arbejdsmanden hveranden Tirsdag i hver Maaned, og enhver Lærling, der blev tvungen til at arbejde den anden Tirsdag i nogen Maaned, kunde klage over sin Mester til en Magistratsperson. De franske Jacobinere besluttede, at Søndagen ikke længer skulde være nogen Hviledag, men de indførte en anden Hviledag: *Decaden*. De afskaffede den romersk-katholske Kirkes, men de indførte en anden Slags Helligdage: Sansculottiderne. En

helligedes Geniet, en Industrien, en Meningen o. s. v. Jeg udtaler derfor, at den Skik at begrændse de Voxnes Arbejdstid ved Lov, er saa langt fra at være en uheldig eller monstrøs Skik, som nogle Gentlemen synes at tro, at det meget mere er en almindelig Skik ligesom at bære Klæder eller at benytte Husdyrene.

Og har Erfaringen godtgjort, at denne Skik var skadelig? Lad os tage det Exempel, med hvilket vi ere mest fortrolige. Lad os undersøge Virkningen af de Love, der begrændse de Voxnes Arbejdstid til 6 Dage af 7 i vort eget Fædreland. Det er ganske unødvendigt at drøfte Spørgsmaalet om, hvorvidt Kristne ere forpligtede til at helligholde Søndagen paa Grund af et guddommeligt Bud eller ikke. Thi det er klart, at hvadenten vor ugentlige Helligdag er af guddommellg eller af menneskelig Oprindelse, vil dens Virkning paa Samfundets timelige Interesser være den samme. Nuvel, findes der i min ærede Vens, den Deputerede fra Sheffield, hele Tale, et eneste Argument, der ikke taler lige saa stærkt imod de Love, der foreskriver Søndagens Helligeholdelse som mod Billen, der ligger paa Husets Bord? Er hans Begrundelse rigtig med Hensyn til Timer, saa maa den ogsaa være rigtig med Hensyn til Dage.

Han siger: »dersom denne Indskrænkning er fordelagtig for de arbejdende Klasser, saa kan De forlade dem paa, at de ville komme til Erkjendelse deraf og indføre den selv uden nogensomhelst Lov«. Hvorfor da ikke slutte ganske paa samme Maade med Hensyn til Søndagen? Hvorfor ikke sige: »hvis det er fordelagtigt for Folkene i *London* at lukke deres Butiker en Dag af 7, saa vil de komme til Erkjendelse deraf og lukke Butikerne uden Lovbud«. Sir, Svaret ligger nær. Jeg betvivler ikke, at dersom man lod afstemme mellem *Londons* Butiksholdere om Lukningen af Butikerne om Søndagen, vilde man faa en uhyre Majoritet, maaske hundrede mod en, for Lukningen, og dog er det ubetinget nødvendigt at hæve Flertallets Ønske til Lov, ti Mindretallet vilde, der-

som der ingen saadan Lov bestod, ved at aabne sine Butiker snart tvinge Flertallet til at gjøre det samme.

Men, siger min ærede Ven, I kunne ikke begrændse de Voxnes Arbejde, naar I ikke fixere Lønnen. Denne Paastand opstiller han Gang efter Gang, han forsikrer os, at den er ubestridelig og synes virkelig selv at anse den for selvindlysende; thi han har ikke engang gjort sig den Umage at bevise den. Sir, mit Svar skal være ganske kort. I mange Aarhundreder have vi begrændset de Voxnes Arbejdstid til 6 Dage af 7, og dog har vi ikke fixeret Lønnen.

Men, har man sagt, I kunne ikke give Love for alle Industrier, og derfor gjør I bedre i ingen Love at give. Se paa den fattige Syerske. Hun arbejder meget længere og haardere end det fattige Fabrikbarn. Hun bruger ofte Naalen 15 til 16 Timer i Døgnet. Se, hvorledes Tyendet arbejder, op Kl. 6 om Morgen og Trappe op og Trappe ned indtil nær ved Midnat. I tilstaar, at I Intet kunne gjøre for Sypigen og for Tyendet¹. Hvorfor altsaa bekymre sig om Fabrikbarnet? Vogt Jer for at forværre Klagerne fra en Klasse, som I ikke kunne beskytte ved at beskytte en anden. Nuvel, Sir, lod det sig ikke Ord for Ord indvende mod de Love, der foreskrive Søndagens Helligeholdelse? Der gives Klasser af Mennesker, som I ikke kunne hindre i at arbejde om Søndagen. Der gives Klasser af Mennesker, som I ikke bør hindre i at arbejde om Søndagen, selv om I kunde. Lad os tage Syersken, om hvem der er talt saameget. I kunne ikke hindre hende i at sy og sømme hele Søndagen paa sit Tagkammer. Men I anse det dog ikke for nogen Grund til at holde *Covent-Garden* Torv og *Leadenhall* Torv og *Smithfield* Torv og alle Butiker fra *Mile-End* til *Hyde-Park* aabne hele Søndagen. Men disse Fabriker som vi tale om, — foreslaar Nogen, at det skal være

¹) Ved Lovgivningen af 1867 er den Fabrikbørnene ydede Beskyttelse ogsaa udvidet til Sypigerne paa Værksteder.

dem tilladt at arbejde om Søndagen? Ser I, hvor inkonsekvente I er. I anse det for urigtigt at begrænnde Fabrikbarnets Arbejdstid, fordi I ikke kunne begrænnde Syerskernes Arbejdstid. Og dog se I ingen Uretfærdighed i at begrænnde baade Fabrikbarnets og den voxne Fabrikarbejders Arbejdstid til 6 Dage i Ugen, uagtet I ikke kunne begrænnde Syerskernes Arbejdstid.

Men I sige, at vi ved at beskytte een Klasse ville forværre Lidelserne for alle de Klasser, som vi ikke kunne beskytte. I sige det, men I bevise det ikke, og al Erfaring beviser det Modsatte. Vi skride ind om Søndagen og lade Butikerne lukke. Vi skride derimod ikke ind mod Tyendets Arbejde. Men har Tjenestepigerne i *London* derfor strængere Arbejde om Søndagen end de andre Dage? Faktisk er det Modsatte Tilfældet. Thi Eders Lovgivning leder Publikums Følelse i den rigtige Retning og beskytter derved indirekte dem, som den ikke kan beskytte direkte. Vil min ærede Ven, Medlemmet fra *Sheffield*, paastaa, at den Lov, der begrænnder Antallet af Arbejdsdage, har været til Skade for den arbejdende Befolkning? Jeg er sikker paa, at den ikke har været det. Hvorledes kan han da vente af mig, at jeg skal tro, at en Lov, der begrænnder Arbejdstidernes Antal, nødvendigvis skulde være skadelig for den arbejdende Befolkning? Desuagtet synes han og de, der ere enige med ham, at undre sig over vor Indskrænkethed, fordi vi ikke strax indrømme Sandheden af den Lære, som de foredrage med Hensyn til denne Gjenstand. De ræsonnere saaledes: Vi kunne ikke reducere Antallet af Arbejdstimer i Fabrikerne uden ogsaa at reducere Arbejdernes Løn. Imidlertid ville Udlændinge, hvem det staar frit for at arbejde til de falde døde om ved Vævestolene, snart drive os ud af alle Markeder. Lønningerne ville hurtigt dale. Vore Arbejderes Stilling vil blive langt daarligere, end den er, og vor ukloge Indblanding vil ligesom vore Forfædres ukloge Indblanding i Kornmæglernes og Penge-

udlaanernes Forretninger, øge den Klasses Nød, som vi ønske at hjælpe.

Nuvel, Sir, jeg indrømmer, at en Indskrænkning i Arbejdstiden, der vilde drage de uheldige Følger, med hvilke man skræmmer os, efter sig, var umulig, og dette er utvivlsomt en god Grund til at lovgive med Varsomhed, at føle sig for og nøje at undersøge Enkelthederne i denne Bill. Men det er ganske sikkert ikke sandt, at enhver Begrænsning af Arbejdstiden vilde afstedkomme disse Følger. Og jeg maa tilstaa, at det undrer mig, naar jeg hører udmærket dygtige og kundskabsrige Mænd opstille den Paastand, at en Mindskelse i Arbejdstiden maa følges af en Mindskelse i Arbejdslønnen, som en almen gyldig Paastand, som en Paastand, der kan underlægges et strængt Bevis, som en Paastand, der lige saa lidt kan betvivles som en Læresætning i *Euklid*. Sir, jeg benægter Paastandens Sandhed og det af følgende simple Grund. Vi have allerede reduceret Arbejdstiden i Fabrikerne væsenligt ved Lov. For 30 Aar siden meddelte den bortgangne Sir *Robert Peel*¹ Huset, at det var almindeligt at lade 8 Aars Børn arbejde 15 Timer i Fabrikerne. Siden da er der udstedt en Lov, der forbyder Personer under 18 Aar at arbejde mere end 12 Timer daglig i Fabrikerne. Denne Lov bekæmpedes af nøjagtig den samme Grund, af hvilken den for os liggende Bill bekæmpes. Dengang blev det samme som nu sagt Parlamentet, at med Arbejdstiden vilde Produktionsmængden aftage og med Produktionsmængden Lønningerne, at vore Fabrikanten vilde blive ude af Stand til at konkurrere med fremmede Fabrikanten, og at den arbejdende Befolkning's Stilling istedetfor at blive bedret ved Lovgivningens Indgriben vilde blive forværret. Dersom De vil gjenneamlæse Debatterne om denne Sag, vil De kunne indbilde Dem, at De læser Debatterne fra iafte. Parlamentet tog intet Hensyn til disse Profetier. Arbejdstiden

¹) Statsmandens Fader.

blev indskrænket. Er Arbejdslønnen dalet? Har Handelen med Bomuldsvarer sat *Frankrig* eller *Tyskland* istedetfor *Manchester*? Er den arbejdende Befolkning Stilling bleven ulykkeligere? Er det ikke almindelig anerkjendt, at de Onder, der forudsagdes med saa megen Tillid, ikke ere indtraadte. Man forstaa mig ret. Jeg paastaar ikke, at fordi en Lov, der reducerede det daglige Arbejde fra 15 til 12 Timer, ikke bragte Lønningerne ned, skulde en, der nedbragte Arbejdstiden fra 12 Timer til 10 eller 11 Timer, muligvis ikke kunne nedbringe Lønningerne. Det vilde være et lidet slutningsrigtigt Ræsonnement. Hvad jeg paastaar er: at da en Lov, der nedbragte det daglige Arbejde fra 15 til 12 Timer, ikke har nedbragt Lønningerne, saa er det en urigtig Paastand, at enhver Reduktion af Arbejdstimerne nødvendigvis maa nedbringe Lønningerne. Der er aabenbart en eller anden Mangel ved den Bevisførelse, som min ærede Ven anser for saa fuldstændig, og hvor Fejlen stikker, ville vi maa-ske opdage, naar vi se paa det analoge Tilfælde, som jeg saa ofte har henholdt mig til.

Sir, netop for 300 Aar siden indtraadte der store religiøse Ændringer i *England*. I hin forskende og fornyende Tidsalder blev der talt og skrevet meget om, hvorvidt der paalaa Kristne en religiøs Forpligtelse til at lade Arbejdet hvile en Dag om Ugen, og det er vel bekjendt, at Hovedreformatorerne, saavel her som paa Fastlandet, benægtede Tilstedeværelsen af en saadan Forpligtelse. Antage vi nu, at Parlamentet i 1546 havde udstedt en Lov, hvorefter der i Fremtiden ikke skulde være Forskjel paa Søndagen og en hvilken som helst anden Dag. Nuvel, Sir, dersom vore Modstandere ville være konsekvente, maa de antage, at en saadan Lov vilde have øget Landets Rigdom og Arbejdernes Løn overordentligt. Hvilken Virkning maatte, dersom deres Principer vare rigtige, Arbejdstidens Øgelse med en Sjettedel ikke have fremkaldt! Hvilken Øgelse af Produktionen! Hvilken Stigning af Lønnen! Hvor maatte ikke den fremmede Indu-

stridrivende, der endnu stadig havde sine Hvile- og Festdage, blive ganske ude af Stand til at bestaa i Konkurrencen med et Folk, hos hvilket Butikerne vare aabne, Torvene fulde, Spader, Øxer, Høvle, Murske og Ambolt vare beskjæftigede fra Morgen til Aften i Aarets 365 Dage. Vi vide, hvad 50 Aars Flid kan udrette. Vi vide, hvilke Undere de sidste 50 Aars Flid have bevirket. Min ærede Vens Grunde føre os uimodstaaelig til den Slutning, at dersom Søndagen ikke var bleven betragtet som Hviledag i de sidste tre Aarhundreder, vilde vi have været et rigere og højere civiliseret Folk, end vi nu ere, og at navnlig Arbejderklassen vilde have staaet sig langt bedre end nu. Men tror han, tror noget Medlem af Huset for Alvor, at det vilde have været Tilfældet. Jeg for min Del nærer ikke den ringeste Tvivl om, at dersom vi og vore Forfædre havde arbejdet lige saa stærkt om Søndagen som om Hverdagene i de sidste tre Aarhundreder, vilde vi i dette Øjeblik have været et fattigere og mindre civiliseret Folk, end vi ere, at der vilde have været produceret mindre end Tilfældet har været, at Arbejdslønnen vilde have været lavere end den er, og at en anden Nation end vor nu vilde have forsynet Verden med Bomuldstoffer, Klæde og Knivsmedearbejde. Naturligvis, Sir, vil jeg ikke dermed sige, at en Mand ikke producerer mere i en Uge, naar han arbejder 7 Dage i den, end naar han kun arbejder 6. Men jeg tvivler stærkt om, at han ved Slutningen af et Aar med 7 Dages Arbejde i Ugen vil have produceret mere, end om han kun havde arbejdet 6, og jeg tror fuldt og fast, at han efter 20 Aars Forløb vil have produceret meget mindre ved 7 Dages Arbejde i Ugen end ved 6. Paa samme Maade tør jeg ikke modsige, at et Fabrikbarn paa en enkelt Dag kan producere mere ved 12 Timers Arbejde end ved 10 og ved 15 Timers Arbejde mere end ved 12. Men jeg modsiger, at et helt Samfund, i hvilket Børn arbejde 15 eller selv kun 12 Timer daglig i en Generations Levetid skulde kunne producere lige saa meget, som hvis Børnene havde

arbejdet i kortere Tid. Naar vi udelukkende betragte Mennesket fra et handelsmæssigt Synspunkt, naar vi udelukkende betragte ham som en Maskine til Produktion af Garn eller Calico, saa lad os idetmindste ikke glemme, hvilket Slags Mekanisme han er, hvor omhyggelig og vidunderlig han er dannet. Vi vilde ikke behandle en smuk Hest eller en klog Hund ganske som vi behandle en Spindemaskine. Heller ikke vil nogen Slaveejer, der har Forstand nok til at erkjende sin egen Interesse, behandle sine Menneskehjorder ganske saaledes, som han behandler sine Heste og Hunde. Og ville I behandle den frie engelske Arbejder kun som et Hjul eller en Vinde? Vær visse paa, at anstrængt Arbejde, der begyndes for tidligt i Livet, og som fortsættes for længe daglig, idet det hæmmer Legemets Væxt, idet det hæmmer Aandens Væxt og ikke lader nogen Tid tilovers til sund Bevægelse eller til aandelig Uddannelse, maa indskrænke alle hine højere Egenskaber, der har gjort vort Fædreland stort. Eders overarbejdede Drenge blive en svag og uædel Menneskerace, Fædre til endnu svagere og endnu uædlere Afkom; og det vil heller ikke vare længe, inden Arbejderens Udygtiggjørelse viser sig ufordelagtig netop for de Interesser, for hvis Skyld hans legemlige og moralske Energi ofredes. Paa den anden Side vil en Dags Hvile, der indtræder hver Uge, 2 eller 3 Timers Hvil, Bevægelse, uskyldig Adspredelse eller nyttigt Studium hver Dag, højne hele Nationen legemligt, aandeligt og moralsk, og Menneskenes Forbedring vil forbedre Alt, hvad Mennesket frembringer. Hvoraf kommer det, Sir, at den indiske Kattunfabrikant, ved hvis Tærskel Bomulden voxer, ikke kan staa sig i Konkurrencen med den engelske Kattunfabrikant paa Basaren i hans egen By, uagtet denne dog maa hente sit Raastof Tusinder af Mil borte, og atter sende det forarbejdede Stof Tusinder af Mil til Markedet? De vil sige, at vi kunne takke vort Maskineris Fortræffelighed for det. Og hvem kunne vi takke vort Maskineris Fortræffelighed for? Hvor mange af de Forbedringer,

der ere blevne indførte i vort Maskineri, kunne vi takke Arbejderes Skarpsind og taalmodige Eftertanke for? *Adam Smith* udtaler i det første Kapitel af sit store Værk, at man næppe kan gaa igjennem nogen Fabrik uden at faa Øje paa en eller anden smuk Maskine — det er hans Ord — som en eller anden Arbejder har udtænkt. *Hargreaves*, Spindemaskinens Opfinder, var en almindelig Haandværker. *Crompton* var Arbejder. Hvor mange Timers Børnearbejde vilde have det at sige for vor Industri, som en af disses Opfindelser? I hvilket Samfund vil man nærmest kunne vente saadanne Forbedringer? Sikkert i det Samfund, i hvilket den arbejdende Befolknings Evner ere udviklede ved Undervisning. Hvor længe ville I vente paa, at en eller anden Neger, der arbejder under Opsynsmandens Pisk i *Louisiana*, vil opfinde en bedre Maskine til at udpresse Sukkerrøret med? Min ærede Ven synes i alle sine Ræsonnementer over den nationale Handels Blomstring ganske at overse Hovedgrunden, af hvilken denne Blomstring afhænger. Hvad er det, Sir, der betinger den store Forskjel mellem Land og Land? Ikke Jordens Frugtbarhed; ikke Klimaets Mildhed; ikke Bjærgværker, eller Havne, eller Floder. Disse Ting ere unægtelig værdifulde, naar den menneskelige Indsigt anvender dem paa rette Maade; men menneskelig Indsigt kan gjøre meget uden dem, og uden menneskelig Indsigt kan der intet gøres med dem. De ere i største Udstrækning tilstede i Egne, hvis Befolkning er tynd, skidenfærdig, barbarisk, nøgen og forsulten; medens man kan se uhyre Befolkninger, der ere godt ernærede, som bo og klæde sig godt og ere godt regjerede, paa ufrugtbare Klipper, midt i usunde Moradser og under uvenlige Himmelstrøg. Naturen bestemte *Ægypten* og *Sicilien* til at være Verdens Haver. De var det engang. Gives der paa Jorden eller i Luften noget, der kunde faa Skotland til at blomstre i højere Grad end *Ægypten*, *Holland* end *Sicilien*? Nej, det er Skotten, der skabte *Skotland*. Se hen til *Nordamerika*. For to Aarhundreder siden vare de Steder,

paa hvilke der nu rejser sig Fabriker, Hoteller, Banker, Universiteter, Kirker og blomstrende Samfunds Senatbygninger, Ørkener, der vare prisgivne Panteren og Bjørnen. Hvad har bevirket denne Forvandling? Var det den rige Muldjord eller de vandrige Floder? Nej: Prærierne vare dengang lige saa frugtbare som nu, *Ohio* og *Hudson* lige saa brede og vandrige som nu. Var Forbedringen Virkningen af en eller anden stor Kapitaloverdragelse fra den gamle Verden til den nye? Nej: Udvandrerens medfører i Reglen kun Ubetydeligheder; men han udfører et engelsk Hjerte og Hoved og Arme, og engelsk Hjerte og Hoved og Arme forvandle Vildnisset til Kornmarker og Frugthaver og Urskovens uhyre Træer til Byer og Flaader. Mennesket, Mennesket er det store Værktøj, der frembringer Rigdom. Den naturlige Forskjel mellem *Campainen* og *Spitzbergen* er ubetydelig i Sammenligning med Forskjellen mellem et af Mennesker fulde af legemlig og aandelig Kraft beboet Land og et, der bebos af forkomne Mennesker i legemligt og aandeligt Forfald. Deraf kommer det, at vi ere blevne rigere og ikke fattigere, fordi vi mange Aarhundreder igjennem have hvilet fra vort Arbejde en Dag af 7. Denne Dag har ikke været tabt. Medens Fliden indstilles, medens Ploven hviler i Furen, medens Børsen tier, medens der ingen Røg stiger af Fabriksskorstenen, foregaar der en for Nationen saa vigtig Proces som nogen, der udføres paa Arbejdsdagene. Mennesket, Maskinernes Maskine, i Sammenligning med hvilken *Watts* og *Arkwrights* samlede Opfindelser ere værdiløse, udbedres og trækkes op, saa han om Mandagen vender tilbage til sit Arbejde med klarere Aand, med livligere Sandser, med fornyet legemlig Kraft. Aldrig vil man faa mig til at tro, at det, der gjør en Befolkning stærkere, sundere, visere og bedre, tilsidst gjør den fattigere. I forsøge at skræmme os ved at fortælle, at de unge Mennesker i nogle tyske Fabriker arbejde i 17 Timer af 24, at de arbejde saa haardt, at man mellem Tusinder ikke finder en, der naar den nødvendige Stør-

relse for at kunne optages i Armeen¹, og I spørge, om vi, dersom vi vedtage denne Bill, kunne holde os mod en saadan Konkurrence. Sir, jeg ler ved Tanken om en saadan Konkurrence. Dersom vi nogensinde bringes til at afstaa vor Plads som det første Handelsfolk, saa vil det ikke blive til en Slægt af udartede Dværge, men til et paa Legeme og Sjæl fremragende kraftigt Folk.

Af denne Grund, Sir, billiger jeg Principet for denne Bill, for hvis Overgang til anden Behandling jeg vil stemme uden Betænkning. Til hvilken Grænse vi skulle nedsætte Arbejdstiden er et vanskeligere Spørgsmaal. Det forekommer mig, at vi ere stillede som en Læge, der har overtydet sig om, at han staar overfor et Sygdomstilfælde, og at der gives en særlig Medicin for Tilfældet, men som ikke er sikker paa, hvilken Mængde af Medicinen, Patienten kan taale. En saadan Læge vilde sandsynligvis indgive Medicinen i smaa Doser og omhyggelig iagttage Virkningen af dem. Jeg kan ikke værgе mig mod den Tro, at vi ville vove for meget ved paa en Gang at nedsætte Arbejdstimerne fra 12 til 10. Forandringen er stor og maa foretages med Forsigtighed og lidt efter lidt. Antage vi, at der umiddelbart derefter fandt en Dalen af Lønnen Sted, hvad der ikke er umuligt, kunde der da ikke indtræde en voldsom Reaktion? Kunde Almenheden ikke faa den Tro, at vor Lovgivning havde været principiel urigtig, selv om vor Fejltagelse i Virkeligheden ikke var nogen Fejltagelse i Princippet, men kun i Graden? Kunde Parlamentet ikke forledes til at tage sin Forholdsregel tilbage? Vilde vi ikke kunne faa Vanskelighed ved blot at opretholde den nuværende Begrænsning? Den klogeste Fremgangsmaade vilde efter min Mening være at nedsætte Arbejdstiden fra 12 til 11

¹) En Hentydning til Generalløjtnant *v. Horns* Indberetning til *Wilhelm III*, ifølge hvilken Fabrikegnene ikke mere kunde stille deres Kontingent til Forstærkningen fuldt ud. Smnlgn.: *Anton*, den preussiske Fabriklovgivnings Historie. Leipzig 1891. S. 32.

Timer¹, iagttage Virkningen af dette Forsøg, og naar, som jeg haaber og tror, Resultatet viser sig tilfredsstillende, da at foretage en yderligere Reduktion fra 11 Timer til 10. Men dette er imidlertid et Spørgsmaal, der bedre lader sig overveje ved tredie Behandling.

Et Ord, Sir, inden jeg sætter mig, som Svar til min ærede Ven her i min Nærhed². Han synes at tro, at Tiden for denne Bills Forelæggelse ikke er heldig valgt. Jeg tilstaar, at jeg ikke er enig med ham. Vi lagde forrige Mandag en Bill paa Lordernes Skranke, der vil afskaffe den mest forhadte og fordærlige Indskrænkning, der nogensinde er paalagt Handelen³. Intet kan da være mere passende end i samme Uge at anvende et Lægemiddel af direkte modsat Art mod et stort Onde. Som Lovgivere have vi at erkjende og rette to store Fejl. Vi have gjort noget, som vi ikke skulde have gjort. Vi have ordnet noget, som vi skulde have ladet ordne sig selv. Vi have ladet noget henstaa uordnet, som vi vare pligtige at ordne. Vi have tilstaaet nogle Industrigræne en Beskyttelse, der har vist sig at være Gift for dem. Vi have forholdt Folkets Sundhed den Beskyttelse, der tilkommer den. Vi have hindret Arbejderen i at købe sit Brød, hvor han kunde faa det billigst; men vi har ikke hindret ham i at ødelægge Legeme og Sjæl ved for tidligt og for meget Arbejde. Jeg haaber, at vi ere komne til Enden baade af et fejlagtigt Indblandingssystem og af et fejlagtigt Ikkeindblandingssystem, og at vore fattigere Landsmænd ikke i Fremtiden vil være nødsagede til at tilskrive enten vor Indblanding eller vor Forsømmelse deres Lidelser.

¹) Ved Loven af 8. Juni 1847 nedsattes Arbejdstiden fra 12 til 10 Timer, uden at denne Nedsættelse — som paavist i Texten — viste sig for stor.

²) Lord *Morpeth*.

³) Den Lov, efter hvilken Kornlovene afskaffedes.

Anmærkninger.

1 (til S. 2). Sammenlign med Hensyn til Fremstillingen *Houghtons*, *Pettys* og *Temples* Lære, samt *Arthur Youngs* tidligere og *Tuckers* senere Lære; Gerhard von *Schulze-Gävernitz*: »Der Grossbetrieb ein wirthschaftlicher und socialer Fortschritt. Eine Studie auf dem Gebiete der Baumwollenindustrie«. Leipzig 1892. Einleitung.

2 (til S. 2). *Schulze-Gävernitz* har sammesteds — S. 5 — ved en Fejltagelse regnet *Childs* Lære blandt Forløberne for *Adam Smiths*. Sir *Josiah Child* skriver i: »A new discourse of trades« 5 ed. Glasgow 1751 S. 12: »Og hvad vore egne Fattige i England angaa, saa er der at bemærke, at de lever bedre i de Egne, hvor Levnetsmidlerne ere dyrere end i dem, hvor de ere billigst, ligesom de leve bedre i dyre Aar end i billige, særlig naar man tager Hensyn til Almenvellet, fordi de ikke ville arbejde mere end to Dage ugentlig i et billigt Aar; thi de tænke ikke paa at lægge noget hen til strængere Tider, men arbejde netop saa meget og ikke mere end nødvendigt for at kunne leve i Overensstemmelse med den lave Levefød, der er overleveret dem.

3 (til S. 2). I den 1750 udgivne første Udgave af *Essay on Trade* skriver *Tucker* endnu: »Arbejderne ere saa daarlige som mulig, de blive mere lastefulde, forarmede og dovne, jo mere Lønningerne stige og jo billigere Levnetsmidlerne blive, saa længe de have noget at give ud af til deres Laster, arbejde store Masser af begge Kjøen overhovedet ikke.« Sammenlign *An Essay, on the advantages and disadvantages which respectively attend France and Great Britain with regard to trade*, by Mr. *Josiah Tucker* of Bristol, 4 ed. Glasgow 1756. S. 46.

4 (til S. 2). Mest drastisk forfægtes denne Forfatterens Lære i »Consideration on taxes as they are supposed to affect the price of labour in our manufactures; also some reflections on the general behaviour and disposition of the manufacturing po-

pulare of this Kingdom; showing, by arguments drawn from experience, that nothing but necessity will enforce labour, and that no state ever did or ever can make any considerable figure in trade, where the necessities of life are at a low price«. 8°. London 1765.

5 (til S. 3). Udviklingen findes i Slutningen af første Bogs ottende Kapitel af Undersøgelse over Natur og Aarsager til Nationernes Rigdom. I *Stirners* tyske Udgave. Leipzig 1846. I. S. 115 ff.

6 (til S. 4). Jeg hidsætter her det af *A. Smith* paaberaabte Sted af *Messance* vanskelig tilgængelige Værk. Værkets Titel er: »Recherches sur la population des généralités d'Auvergne de Lyon, de Rouen et de quelques provinces et villes du royaume etc., par Mr. Messance, receveur des tailles de l'élection de St. Etienne. Paris 1766. Det af *Smith* citerede Sted (S. 287—292 og S. 305—8) lyder:

»Det er ikke vanskeligt at modbevise den foregivne Sandhed, at Folket kun arbejder naar Kornpriserne ere høje. Der kan ganske vist findes Haandværkere og Daglejere i Folket, der af Naturen ere letsindige og dovne, som kun ansføres til Arbejde ved den yderste Nød og som gaa ledige Dage og Uger i gode Aar, hvor de ere sikre paa deres Underhold; men der mangler meget i, at dette er almindeligt i Folket. Haandværkerne, Daglejerne o. s. v. arbejde ikke alene for at fortjene, hvad der medgaar til de uundværligste Levnetsmidler, de vil desforuden klæde deres Koner og Børn og skaffe dem de smaa Behageligheder, som deres Midler tillade dem; og i Virkeligheden ere de Aar, i hvilke Kornet er billigst, de, i hvilke Folket indkøber Klæder og Møbler. Man vil finde Beviset i Resultatet af den industrielle Virksomhed i Generalitetet *Rouen*. Læseren sammenligne Tabellerne 4, 5, 6 og 7 — se Slutningen af denne Anmærkning — og han vil finde, at der er frembragt den største Mængde Stoffer i de Aar, da Kornet var billigst. Disse Kjendsgjerninger, der ere hentede fra Generalitetet *Rouen*, ere saa meget betydningsfuldere og beviskraftigere for vort Spørgsmaal, som alle der tilvirkede Stoffer netop tjene Folkets og Smaaborgernes Fornødenheder, og altsaa høre til dem, der maatte blive stærkest berørte af en Stigning af Kornprisen. Da Fabrikerne i Generalitetet *Rouen* vare stærkere beskæftigede i de Aar, i hvilke Kornet var billigst, fremgaar heraf med Nødvendighed, at Folket har arbejdet mere i disse Aar, thi disse Stoffer fremstilles kun af Arbejdere, der leve fra Haanden og i Munden. Deraf at Folket har været stærkere beskæftiget i gode Aar end under Dyrtid, fremgaar det uangribelige Bevis for, 1. at den angivne Maxime, at Folket kun

drives til Arbejdet gennem den yderste Nød, er ligesaa fejlagtig som uretfærdig og 2. at Folket i de gode Aar er i Stand til at spise mere, klæde sig bedre og forskaffe sig Livets Behageligheder, altsaa i Overensstemmelse hermed er mindre ulykkeligt. Regeringen er derfor god, naar den forskaffer et Folk dets Subsistensmidler til den billigste Pris; og Menneskeligheden alene maa gjøre, at det i alle Samfundsklasser anses for ønskeligt, at Folket uden Afbrydelse kan glæde sig ved dette kostelige Gode.»

Hr. v. *Chalotai*, Generaladvokat ved Parlamentet i *Bretagne* beklager sig i sit Requisitorium i Anledning af Udstedelsen af Ediktet af Juli Maaned 1764, over at Daglønningen, Tjenerlønnen og alle Arbejder og Varer ere stegne betydeligt i Pris i Løbet af et Aarhundrede, uagtet Kornet er sunken betydeligt i Pris i det samme Tidsrum. Han betragter dette som et Tab for Staten og en Forhøjelse af Skattebyrden. Men denne Embedsmand havde skullet iagttage, hvorledes man har oplevet den samme Forandring, saavel i Kornpriserne som i Varepriserne og i Arbejdslønningerne i *England*, som man priser paa Grund af dets Rigdom, dets Magt og dets Befolkning. Da begge Lande befinde sig i samme Stilling med Hensyn til dette vigtige Punkt, turde det falde vanskeligt, at prise det enes Lykke og Magt og at nedsætte det andets Magt og Rigdom uden at geraade i den øjensynligste Modsigelse. Men det, som *Chalotai* anser for en Ulykke, er netop det, der udgjør *Frankrigs* Styrke, der har udvidet dets Handel og sikret dets Industri de betydeligste Resultater. Alle Sagkyndige ere af den Mening, at *Frankrigs* Handel har gjort overraskende Fremskridt i de sidste 40 Aar; at Kongerigets Industri nu er langt stærkere beskæftiget end nogensinde tidligere; at der er opstaaet et stort Antal nye Bedrifter, der vare ukjendte for vore Fædre, samtidig med, at de gamle vedblivende drives, og dette skyldes hovedsagelig Kornprisens Dalen, der nødvendigvis har det størst mulige Forbrug af Industriprodukter til Følge. Dertil kommer, at Tjenerlønningernes, Daglønningernes og Vareprisernes Stigning betyder en virkelig Fordel for den fattige Befolkning, idet den bringer den nærmere til den ligelige Fordeling af Goderne, som alle moderne Filosofer synes at ønske. Heller ikke Grundejerne har tabt derved, da Erfaringen viser, at Landejendommenes Forpagtningsafgifter stadig ere stegne, hvilket heller ikke kan forbyse, da Befolkningens Tiltagen, som man kan iagttage i de forskellige Provinser, har øget Kornforbruget, hvilket atter har givet Anledning til en Udvidelse af det dyrkede Areal, Anlæggene af Vinbjerge, Æbletræer, Oliventræer og Nøddetræer i de forskellige Dele af Landet ere stadig øgede og have bragt Grundejerne nye Indtægter; og desuden har Industriens Frem-

skridt ført til en betydelig Øgelse i Dyrkningen af Raastoffer som Hør, Hamp, Raps, Roefrø og Safran, Morbærtræet og andre Frembringelser. Paa den anden Side har Folket, hvis Stilling, paa Grund af Kornprisernes Dalen, bedredes, brugt mere Vin og Slagtekvæg. Dette har begunstiget Kvægopdrætningen og givet Anledning til et større Tillæg. Følgen har været: 1. at de til Vinavl egnede Jorder har faaet en Værdi, som de ikke havde tidligere, 2. at Engene og andre til Kvægets Ernæring egnede Jorder ere stegne betydelig i Værdi, 3. at Foldene ere blevne større, fordi det større Kvæghold har øget Gjødningsmængden, hvorved Jorden er bleven frugtbarere. Endelig har Bedringen i Folkets Stilling øget Forbruget af Træ, saavel til Bygningsbrug som til Brændsel, og Ejerne af disse forskellige Arter af Grundstykker have opnaaet en Stigning i deres Indtægter. Disse forskellige Kjendsgjæringer, der uden Tvivl ere undgaaede Hr. v. *Chalotai*, forklare at Grundejerne Intet have tabt, uagtet Kornprisen er sunken og Tjenerlønningerne, Daglønningerne og Varepriser stegne. *Frankrig* er saaledes lykkeligere og mere blomstrende siden Kornprisen er dalet, end det var for 80 Aar siden. Det vilde være at berøve det et af sine største Fortrin, dersom man vilde fordyre Levnetsmidlerne for dets Indvaanere. Menneskeligheden alene maatte tvertimod gjøre det ønskeligt at sætte Folket i Stand til at forskaaffe sig sine Næringsmidler lettere og med ringere Omkostninger.«

»Det er bevist, at den lave Kornpris, langt fra at afholde Folket fra Arbejde, skaffer det mere Beskjæftigelse og gjør det virksommere og arbejdsommere. De Rige ere selv interesserede heri, fordi det giver dem Sikkerhed for at kunne skaffe sig de Varer, de behøve til billig Pris, thi Prisen paa alle Varer synker altid i Forhold til Forbruget; da denne Bevæggrund imidlertid ikke vilde virke saa stærkt paa dem som Frygten for at Forpagtningsafgiften skulde synke, vil det være let at vise dem, at de ere lige saa interesserede i den billigste Kornpris som [den Fattigste i Landet, gennem Paakaldelsen af det stærkeste Motiv, der kan virke paa Menneskenes Hjerter, nemlig Ønsket om at opholde deres Liv og Sundhed. Thi forskellige Undersøgelser, som man har anstillet har bevist, at i de Aar, da Kornpriserne stod højest, var Dødeligheden og Antallet af Syge samtidig højest og omvendt vare i de billigste Aar, Dødeligheden og Antallet af Sygdomstilfælde lavest. Saadanne Undersøgelser har man anstillet i *Paris, London, Lyon, Rouen* og *Clermont i Auvergne*. De forskellige Tabeller, der indeholde Resultatet af Undersøgelserne, ere aftrykte i Tillæget til dette Værk og vise paa det eftertrykkeligste, at Dyrtidsaarene tillige ere de med den største Dødelighed

og Sygelighed. Som Tabellerne vise ere Hospitalerne meget mere optagne i dyre end i billige Aar. Sygdommene ere farligere i de førstnævnte, og det er umuligt at hindre, at Sygdommene ogsaa smitte Borgeren, den Velhavende eller Rige. Beviset for alle disse Sandheder fremgaar uangribeligt ved Sammenligningen af de forskjellige Tabeller med hverandre. Resultaterne fra Hospitalerne i *Paris*, *Lyon* og *Rouen* stemme med hverandre, næsten til Ensformighed, og man maa erkjende, at Dødeligheden og Sygeligheden stadig staar i Forhold til Kornprisen. Summen af de i *Paris*, *London* og *Clermont* Døde viser det samme. Da det derved er bevist, at Menneskenes Liv og Sundhed er væsenlig afhængig af en lav Kornpris, at de Aar, i hvilken den var lavere ogsaa vare de, der talte færrest Døde og Syge, at omvendt de Aar, i hvilke den var højere, udviste større Dødelighed og Sygelighed, saa ere alle Mennesker, uanset hvilken Stand eller Erhverv de tilhøre, interesserede i at skaffe sig de uundværligste Levnedsmidler til den billigste Pris, og alle — Grundejere og Landbrugere saa vel som Daglejere — skulle takke Forsynet for en Række lykkelige Aar, der forlænger deres Liv gennem Produktionens Øgelse, beskytter dem mod Sygdom, skaffer dem de Behageligheder, der kunne mindske den Elendighed, i hvilken de Fleste leve og som endelig paa Grund af Industriens Fremskridt og Forbrug af Arbejdskraft skaffer dem en Stadighed i Beskæftigelsen, der er uadskillelig fra Statens Velfærd.«

Af de Tabeller, som *Messance* aftrykker i Tillægget til sit Værk ere her kun de gjengivne, der, i stræng Forstand henhøre til vort Emne, og som *A. Smith* henviser til.

Til de følgende Tabeller er der at bemærke:

Efter *Rouens* Kornmaal var 1 muid = 12 septiers = 24 mines = 96 boisseaux. En boisseau var $143\frac{13}{19}$ Procent mindre end en Berliner Skæppe¹⁾.

1 livre var 20 sous à 24 deniers. 81 livres = 80 Øre i Nutidens Penge.

1) Dersom der med Berliner Skæppen menes den tyske Neuscheffel, er denne paa det nærmeste 3 Gange saa stor som den danske. Nøjagtig er

1 dansk Skæppe... = 17,39575 Ltr.

1 Neuscheffel = 50,0 Ltr.

Tabel IV.

*Sammenligning mellem det Antal Baller Uld, der brugtes i
Fabriken i Elbeuf og Kornpriserne fra 1740 til 1763.*

I den første Aarskolonne findes de Aar, i hvilke der solgtes de fleste Baller, i den anden de, i hvilke der solgtes de færreste. Antallet af Uldballer er taget fra Oktroiregistreret i *Elbeuf*. Kornpriserne ere angivne efter Markedsnoteringen ved Paaske, Skt Hansdag, Mikkelsdag og Jul.

Aar	Antal Uldballer	Prisen paa en Mine Korn paa Markedet i Rouen			Aar	Antal Uldballer	Prisen paa en Mine Korn paa Markedet i Rouen		
		liv.	s.	d.			liv.	s.	d.
1744	4753	6	11	9	1740	3802	18	»	»
1745	4477	6	13	9	1741	3672	17	11	9
1746	4521	8	1	3	1742	3903	9	15	»
1747	4897	10	»	»	1743	3727	7	3	9
1748	5137	10	7	6	1752	3190	13	15	»
1749	5830	10	12	6	1753	4258	13	7	6
1750	6127	10	7	6	1754	4393	10	10	»
1751	4842	12	10	»	1755	4381	9	7	6
1756	5080	8	18	9	1758	4008	12	15	»
1757	5307	15	15	»	1760	3370	12	1	3
1759	4539	10	16	3	1761	3968	9	10	»
1763	4997	8	15	»	1762	4461	9	15	»
Ialt	60507	119	9	3	Ialt	47133	143	11	9
Gjennemsm.	5042	9	19	1	Gjennemsm.	3927	11	19	3

Tabel V.

Sammenligning mellem det Antal Baller Uld, der brugtes i Fabriken i Elbeuf og Kornpriserne fra 1740 til 1763.

Af de 24 Aar ere de 4, i hvilke der brugtes det største Antal Baller, udtagne og stillede i den første Kolonne, medens de 4 med det mindste Forbrug ere opstillede i den anden.

Aar	Antal Uldballe	Prisen paa en Mine Korn Rouens Maal			Aar	Antal Uldballe	Prisen paa en Mine Korn Rouens Maal		
		liv.	s.	d.			liv.	s.	d.
1748	5137	10	7	6	1741	3672	17	11	9
1749	5830	10	12	6	1743	3727	7	3	9
1750	6127	10	7	6	1752	3190	13	15	»
1757	5307	15	15	»	1760	3370	12	1	3
Ialt	22401	47	2	6	Ialt	13959	50	11	9
Gjennems.	5600	11	15	7	Gjennems.	3490	12	12	11

Tabel VI.

Værdien af alle Sorter Klæde og Silketøj, der ere besigtigede og stemplede i Generalitetet Rouen fra 1744 til 1763.

I første Kolonne findes de Aar, i hvilke Produktionen har været størst, i den anden de, i hvilke den har været mindst.

Aar	Styk- kernes Værdi	Prisen paa en Mine Korn Rouens Maal			Aar	Styk- kernes Værdi	Prisen paa en Mine Korn Rouens Maal		
		liv.	s.	d.			liv.	s.	d.
1745	25633700	6	13	9	1744	22528666	6	11	9
1746	32760374	8	1	3	1751	24923077	12	10	»
1747	31884149	10	»	»	1752	24855512	13	15	»
1748	31125394	10	7	6	1756	24869528	8	18	9
1749	31224090	10	12	6	1757	24996656	15	15	»
1750	29649639	10	7	6	1758	20779987	12	15	»
1753	26504452	13	7	6	1759	19867080	10	16	3
1754	28291491	10	10	»	1760	20318768	12	1	3
1755	29515725	9	7	6	1761	23486882	9	10	»
1763	27144780	9	15	»	1762	24916387	9	15	»
Ialt	293733794	99	2	6	Ialt	231542543	112	8	»
Gjennems.	29373379	9	18	3	Gjennems.	23154254	11	4	9

Tabel VII.

Værdien af alle Sorter Klæde og Silketøj, der ere besigtigede og stemplede i Generalitetet Rouen fra 1744 til 1763.

I første Kolonne findes de 4 Aar, i hvilke Produktionen har været størst, i den anden de 4, i hvilke den har været mindst.

Aar	Styk- kernes Værdi	Prisen paa en Mine Korn Rouens Maal			Aar	Styk- kernes Værdi	Prisen paa en Mine Korn Rouens Maal		
		liv.	s.	d.			liv.	s.	d.
1746	32760374	8	1	3	1744	22528666	6	11	9
1747	31884149	10	»	»	1758	20779987	12	15	»
1748	31125394	10	7	6	1759	19867080	10	16	3
1749	31224090	10	12	6	1760	20318768	12	1	3
Ialt	126994007	39	1	3	Ialt	83494501	42	14	3
Gjennemsn.	31748501	9	15	4	Gjennemsn.	20873625	10	11	1

7 (til S. 4). Sammenlgn. *James Anderson*, tre Skrifter over Kornlove og Grundrente. Udgivne af L. Brentano. Leipzig 1893. S. 65.

8 (til S. 4). Smnlgn. *Arthur Youngs* Rejser gennem *Frankrig* i Aarene 1787—1790. Tydsk Oversættelse. Berlin 1793/4, II, 374: »Om de franske Manufakturer . . . Gjennemsnittet af Arbejdslønnen i alle Fabriker andrager for Mændene 26 Sous, for Kvinderne 15 Sous og for Spinderskerne 9 Sous. Denne Løn er rigtignok langt lavere end den, der betales i lignende Manufakturer i *England*, hvor Mændene efter mit Skjøn, som jeg har vist det i 9de Bog af Landbrugets Annaler, erholdt 40 Sous daglig, Kvinderne 18 Sous og Spinderskerne 12½ Sous. Det Fortrin, de engelske Manufakturer som Helhed have over de franske i Forbindelse med deres højere Arbejdsløn maa ved Politikerens Undersøgelse paatrænge sig ham som en meget vigtig Omstændighed. Det fremgaar af den, at det ikke ligefrem er *Arbejdets billige Pris*, der begunstiger Manufakturerne, idet disse blomstre mest der, hvor det *egentlige Haandarbejde* er dyrest, maaske blomstre de netop der, fordi Arbejdet i og for sig i *Virkeligheden* er billigst, hvor *Lønnen* er højst. Arbejdets Godhed, Dygtigheden og Hurtigheden komme derved meget i Betragtning, og disse Egenskaber set under et, maa afhænge meget af Arbejderens gode Forhold. Er han godt ernæret og klædt og holdes hans Kræfter livlige og driftige, saa vil han uden Sammenligning ud-

føre sit Arbejde bedre, end en Mand, der maa hjælpe sig med en kummerlig Ernæring, fordi han er fattig.»

9 (til S. 4). Smnlgn. *Roscher* 1, § 173, Anm. 3.

10 (til S. 5). *Mc. Culloch*. Principles of political economy 2 ed. London 1830, S. 397.

11 (til S. 5). *Senior*. Political economy, 5 ed. London 1863, S. 149 ff.

12 (til S. 6). Af *Schulze-Gävernitz*, Grossbetrieb, S. 58.

13 (til S. 6). Citeret hos *Roscher* 1, § 40, Anm. 1.

14 (til S. 6). *Michel Chevalier*. Cours d'économie politique 1, S. 115.

15 (til S. 6). *Thomas Brassey*. Work and Wages, 2 ed. London 1872 og oftere senere. Samme. Lectures on the labour question, London 1878. Samme. Foreign Work and English Wages considered with reference to the depression of trade. London 1879. *Arthur Helps*. Life and labour of Mr. Brassey 1805—1870. London 1872.

16 (til S. 9). *Concordia*. Zeitschrift für die Arbeiterfrage, Nr. 24 af 12. Juni 1875.

17 (til S. 10). *Brentano*. Die Leistungen der Grubenarbeiter besonders in Preussen, und die Lohnsteigerung von 1872, in v. *Holtzendorffs* Jahrbuch für Gesetzgebung Verwaltung und Rechtspflege. IV. Leipzig 1876, S. 402—409.

18 (til S. 10). I det kgl. preuss. statist. Bureaus Tidsskrifts 1875, S. 245—290. Ogsaa *Concordia* af 11. Decbr. 1875 fremhævede, at *Hiltrops* Bidrag bekræftede den af mig forfægtede Lære. Det skrev: »Ydelsen i 1873 da Lønningerne vare højere, overtraf ikke lidt den i 1874; i det første Aar kom der nemlig pr. Arbejder 3940,9 Ctn. i 1874 derimod 3760,4 eller naar man medtager de 19 nye Værker, 3746,1 Ctn. Særlig Stenkulsproduktionen androg i 1873 — ved 237 Gruber — 328,796,638 Ctn. med 80,852 Arbejdere, altsaa 4066,6 Ctn. pr. Arbejder, og 1874 — 241 Gruber — 310,693,844 Ctn. med 80,530 Arbejdere, altsaa 3858,1 Ctn. pr. Arbejder. Og det uagtet Tallet paa Arbejdsdagene i Aaret 1874 var betydelig større end i 1873, saaledes at der altsaa den Gang allerede fandtes en større »Regelmæssighed i Arbejdet«; men der kommer netop i 1873 13,9 og i 1874 kun 13,0 Ctn. pr. Lag — der ses her bort fra de i 1874 yderligere tilkomne 19 Gruber — og særlig ved Kulproduktionen 1873 14,3 og 1874 kun 13,3 Ctn. Det er vel kun et Tilfælde, men dog værd at lægge Mærke til, at det Forhold, i hvilket Løn og Ydelse er gaaet nedad i 1874 næsten stemmer nøjagtig, — begge ere nemlig gaaet nedad med c. 7 %; i Stenkulsgruberne var Gjennemsnitsdaglønnen i Aaret 1873: 1 Th. 7 Sgr. 4 Pf. og i 1874: 1 Th. 4 Sgr. 6 Pf. — Gevinsten

ved Nedsættelsen af Lønnen var da ogsaa højt ubetydelig. Dette ser man ved en Sammenligning af den hele Produktion med den samlede Sum af Nettolønningerne i begge Aar. I 1873 kostede derefter 100 Ctn. 8 Th. 25 Sbg. 8 Pf. og 1874 8 Th. 23 Sbg. 7 Pf. i Arbejds løn — særlig ved Kulproduktionen 8 Th. 20 Sbg. 4 Pf. og 8 Th. 18 Sbg. 6 Pf. —; medens Forskjellen ved samme Ydelse havde andraget c. 2 istedetfor c. 15 Sbg.

19 (til S. 10). Rapport de l'administration des mines sur la situation de l'industrie minière et metallurgique 1874, S. 29. Smlgn. dermed *Brentano* i *Holtendorffs* Aarbog, IV, S. 410, 411.

20 (til S. 11). Aftrykt hos *Brentano* i *Holtendorffs* Aarbog, IV, S. 412—418.

21 (til S. 12). Final report of the royal commission appointed to inquire into the depression of trade and industry. *London* 1886, S. XXI, Nr. 84.

22 (til S. 12). For at gjøre det muligt for Læseren at bedømme Rigtigheden af den i Texten udtalte Dom, anfører jeg *Crowes* Udsagn. De findes i First report on the depression of trade and industry. *London* 1886, S. 70, 71.

Hr. *Drumond* spørger: 1067. Kan De paa Grundlag af Deres Iagttagelser, give os en Forestilling om de kontinentale Arbejderes almindelige Stilling sammenlignet med de engelskes? Tror de, at hine, naar De tager Hensyn til deres forskellige Maade at leve paa, staa sig saa godt som de engelske Arbejdere? — Jeg tror, at de ikke staa sig saa godt.

1077. Kan De give os en Forestilling om deres Maade at arbejde paa; mener De, at de arbejde lige saa dygtigt som de engelske Arbejdere? — Der er ingen Tvivl om, at de ikke arbejde saa dygtigt.

1078. Er deres samlede Arbejdsydelse til Trods for det større Antal Arbejdstimer paa Fastlandet ikke saa stor som i *England*? — Der er ingen Tvivl om, at den ikke er det.

1079. Grev *Dunraven* spørger: Gjælder det alle Industrigrene — Ja, alle Industrigrene.

1082. Sir *J. P. Corry* spørger: De sagde, at Muligheden for at fremstille billige Varer er større i *Tyskland* end i *England* hvorledes kan dette være Tilfældet? — Lønningerne ere lavere.

1083. Gives der endnu andre Aarsager, som komme i Betragtning? — Jeg anser det for et meget betydende Moment. Den samme Aarsag virker ogsaa i *Belgien* og gjør det muligt for Belgierne at slaa ikke alene Franskmændene, men ogsaa Tyskerne og os selv. Som De maaske ved lige saa godt som jeg, er der nylig solgt Bindejern — girders — i *Barnsley*, der var indført fra *Belgien*.

1084. Grev *Dunraven* spørger: Mener De, at Højden af Arbejdslønnen alene eller kun tildels, er Grunden hertil? — De lave Lønninger ere kun tildels Grunden. Det er desuden Følgen af det i *Tyskland* herskende System, hvorefter Fragttarifen for Gods, der udføres, er lavere og netop gjort lavere for at befordre Udførselen. Muligvis var ogsaa disse Bindejerns Form, der er patenteret, Grunden.

1085. Sir *J. P. Corry* spørger: De sagde nylig, at Fastlandets Arbejdere ikke ydede saa meget som Englænderne, uagtet deres Løn var lavere og deres Arbejdstid længer? — Det er fuldkommen rigtigt.

1086. Udligner det ene det andet? — Nej, det er ikke Tilfældet.

1087. Hvad mener De da? — Antage vi, at alt Andet staaar lige, saa ere lave Lønninger nødvendige for at udligne Summen af alle de Forhold, der bevirke Uligheden. Dersom Lønningerne i *Tyskland* vare lavere end i *England*, men alt Andet stod lige, vilde Spørgsmaalet være et simpelt arithmetisk Spørgsmaal. Lønningerne er lavere, men de maatte være endnu lavere, for at yde Erstatning for Arbejdernes mindre Ydelser.

1088. Hvad jeg gjerne vilde vide er dette: Er Fastlandets længere Arbejdstid og lavere Lønninger en Erstatning for *Englændernes* større Arbejdsydelser? — Man maatte foretage en Beregning i hvert enkelt Tilfælde: men jeg skulde dog tro, at lavere Lønninger vilde have Overvægten over alt Andet.

1089. Grev *Dunraven* spørger: jeg formoder, at De ikke har udført denne Beregning? — Nej det vilde være meget vanskeligt at foretage nogen almindelig Beregning.

1115. Hr. *Drummond* spørger: Vi have stadig faaet at høre at Arbejdet drager til Fastlandet paa Grund af de lavere Lønninger og den længere Arbejdstid. Jeg faar da ud af Deres Udsagn, at De erkjender, at Arbejdsydelsen pr. Dag er væsenlig mindre end Englændernes i samme Tidsrum, men at det ene i væsenlig Grad udligner det andet. Er det det, vi skulle antage? Jeg spørger fordi Frygten for, at Arbejdet skal drives bort fra *England* paa Grund af de høje Lønninger og den korte Arbejdstid, da er ubegrundet. — Jeg sagde nylig, at det var meget vanskeligt at maale Tabet ved en Arbejders Dagsydelse nøjagtigt, det vil sige Forskjellen mellem en tysk Arbejders Ydelse i et bestemt Antal Timer og en engelsk Arbejders i det samme Antal Timer. Spørgsmaalet er ikke saa simpelt. Som jeg sagde, kan man ikke sammenstille det Ene med det Andet, men man maa endnu tage andre Faktorer med i Betragtningen. Men jeg var og er endnu af den Mening, at selv om ogsaa den tyske Arbejder yder mindre paa en Dag end den engelske og faar

en mindre Løn derfor, saa gjør Virkningen af det sidstnævnte Moment Udslaget.

1116. Hr. *Aird* spørger: Der gives en dobbelt Forskjel: en der angaar Tiden; de arbejder meget længer der end her; desuden en anden, nemlig 'at de der erholde en saa meget lavere Løn end her? — Ja det er rigtigt.

1117. Og dersom De tillader mig en Formodning med Hensyn til det, De vilde sige, er det, at en engelsk Arbejder i kortere Tid yder lige saa meget som en fremmed i længere, men der bliver saa endnu Vanskeligheden med den højere Løn at overvinde? — Fuldkommen rigtigt.

1118. Hr. *Drummond* spørger: Jeg antager at Sagen er, og Deres egen Iagttagelse bekræfter det, at det f. Ex. forekommer os som om en fransk Arbejder driver ved sit Arbejde; der synes i mange Tilfælde at blive udøvet mindre Opsyn end i *England*. Er det rigtigt? — Utvivlsomt. De driver meget mere ved deres Arbejde; men jeg kan dog ikke komme til den Slutning, at der af den Grund tilvejebringes Ligevægt.

1124. Hr. *A. O'Connor* spørger: De er altsaa ganske afgjort af den Mening, at uagtet den tyske Arbejders gennemsnitlige Ydelsesevne staar tilbage for den engelske Arbejders, ere dog Produktionsomkostningerne i det Hele lavere i *Tyskland* end i *England*? — Ja, jeg mener at maatte hævde dette.

23 (til S. 12 og S. 44). Paa Grund af Vigtigheden af *Bells* Udsagn, anser jeg det for rigtigt ordret at citere Indholdet af den Del af Statement relating to the iron trade of the united kingdom, prepared by Sir *Lowthien Bell*, Bart, Fellow of the Royal Society, der angaar vort Spørgsmaal. Denne Del findes i Second report on the depression of trades and industry, *London* 1886, S. 340—345.

»Muligheden for at producere billigt, betinges af Omkostningerne og Ydelsesevnen ved det menneskelige Arbejde. Dette holder særlig Stik med Hensyn til en Vare, som Jernet, hvis Fremstillingsomkostninger, bortset fra Bjergværksafgifter og Jernbanefragter, næsten udelukkende bestaa i de Arbejderne udbetalte Lønninger. Enhver, der har iagttaget det af hans Arbejdere ydede Arbejde kjender den Sammenhæng der, som man turde forudsætte, bestaar mellem givtigt Arbejde og Ernæringen, der bør være god og billig. Tidligere søgte man, saasomt man talte om Udlandets lavere lønnede Arbejde, altid at beregne Omkostningerne ved det under Hensyn til de ringere Næringsmidler, med hvilke Arbejderne nøjedes. Dette er en Vildfarelse; daarligt ernærede Arbejdere ere aldrig gode Arbejdere; men dette berører dog ikke Vigtigheden af billige Næringsmidler, forudsat at de ere gode.»

»Mine egne Iagttagelser paa Fastlandet over den successive

Stigning af Prisen paa Levnetsmidlerne stemmer overens med alle Forfatteres i de sidste 30 Aar og mere. Det turde dels være Følgen af den stigende Befolkning, dels af Indførelsen af nye Industrigrene, dels endelig af vor Frihandelspolitik, der, understøttet af Forbedringerne i Samfærdselsmidlerne, gjør os det muligt at udnytte en Del af *Frankrigs, Tysklands* og andre Landes frugtbare Jordbund.

En fransk Kulgrubeejer, meddelte mig Resultatet af sine personlige Erfaringer, hvilke jeg gjengiver som jeg modtog dem. Tallene ere i fransk Vægt og Mønt og have Hensyn til Prisen hvert tiende Aar.

Tab. XXXV.

	1830 fr.	1840 fr.	1850 fr.	1860 fr.	1870 fr.	1878 fr.	Prisstigningen i Procent fra 1830 til 1878
Kjød fra Slagteren, pr. Kilo	0,62	0,75	1,01	1,06	1,34	1,66	167
Smør pr. Kilo	1,50	1,55	1,74	1,86	2,57	3,04	102
Kartofler pr. Hek- toliter	2,33	3,12	4,34	4,25	4,06	4,82	107
Sko pr. Par	2,45	2,17	2,50	3,24	4,68	6,53	166
Grovt Klæde pr. M.	4,16	8,05	7,56	8,20	7,68	7,12	71

»Jeg kunde fremlægge en næsten uendelig Mængde Beviser af samme Art fra *Tyskland* og andre Lande, dels paa Grundlag af egne Iagttagelser, dels paa Grundlag af Andres; men det turde vel anses for overflødigt. Jeg vil imidlertid betone, at Pengenes Kjøbeevne med Hensyn til Levnetsmidler aldrig har været større i *Storbritanien* end nu. Tager man i Betragtning, at vi fra *Amerika* og *Indien* tilsammen indføre næsten lige saa megen Hvede som vi selv frembringe, og desuden andre Gjenstande for det hjemlige Forbrug til billige Fragtpriser og uhindret af Indførselstold, medens de øvrige evropæiske Nationer ganske vist ligeledes indføre de samme Varer, men kun til højere Fragtpriser og mod Udredelsen af Told, saa tør man vel sige, at *England* er lige saa godt i Stand til at ernære sin Befolkning som dets Naboer.«

Da Levnetsmidlerne i Udlandet som vist ere blevne dyrere, er det ikke underligt, at Arbejderne have forlangt højere Lønninger. I Aaret 1827 kunde man i *Frankrig* have Kulhuggere til 1 sh. 5½ d. om Dagen, i Aaret 1869 var deres Løn steget til

3 sh. $1\frac{3}{4}$ d. og under Aarene 1873 og 1874s feberagtige Opsving steg den til 3 sh. $9\frac{1}{2}$ d. om Dagen.«

»De følgende Tal bero paa en fransk Kulgrubeejers Erfaringer; de anskueliggjøre Sammenhængen mellem højere Løn og højere Ydelse.«

	1860	1869	1872	1873	1874	1875	1876
	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.
Kulhuggernes Ugeløn . . .	10.7 $\frac{1}{2}$	12.8 $\frac{3}{4}$	15.7 $\frac{1}{2}$	17.2	16.4 $\frac{1}{2}$	15.4 $\frac{3}{4}$	16.1 $\frac{1}{4}$
Centner Kul, der hugges af 1 Mand i 1 Dag . . .	41,53	61,20	68,82	67,6	60,0	60,0	58,46

Idet Sir *Lowthian Bell* gjengiver denne Tabel, bemærker han, at den engelske Kulgrubeejer ikke kunde iagttage Sammenhængen mellem højere Løn og højere Ydelse i 1873. Men som den foranstaaende Tabel viser, fremtræder en saadan lige saa lidt i *Frankrig* i dette Aar, og lige saa lidt viser den sig paa dette Tidspunkt i de af *Bell* yderligere anførte belgiske Cifre. Grunden er ganske simpel og blev indgaaende godtgjort ved Voldgiftsretten angaaende de northumbriske Bjergfolks Lønstridigheder med deres Grubeejere i Aaret 1875. (Smnlgn. *Schriften des Vereins für Socialpolitik*, 45. Bind, S. 146, *Rupert Keetles* Voldgift.) Under det feberagtige Opsving efter den tysk-franske Krigs Afslutning blev i alle Lande paa den ene Side en Række mindre righoldige Lag tagne i Drift, medens Antallet af Bjergarbejdere paa den anden Side øgedes ved et betydeligt Antal ulærte Arbejdere. Følgen var paa den ene Side et relativ mindre samlet Udbytte, paa den anden en større Devisor, og altsaa et tilsvarende ringere Resultat pr. Hoved af Arbejderne ved Gjennemsnitsydelsens Beregning.

Den samme Fejl — at lade Lagenes naturlige Righoldighed ude af Betragtning — begaar Sir *Lowthian Bell*, naar han videre sammenligner Arbejdernes Ydelser og Løn i de forskellige tyske Kuldistrikter og de forskellige Nationers Kulgrubearbejders Ydelser og Lønninger med hverandre. De vedkommende Tal ere fuldkommen værdiløse. Saaledes f. Ex. naar han skriver: »naar jeg tager under et alle Arter af Grubearbejde — i Kul saavel som i Erzgruber — i det nordøstlige *England* og lader al Forskjel med Hensyn til Mineraliernes vanskeligere eller lettere Produktion ude af Betragtning, tror jeg at kunne anslaa Forholdet imellem Arbejdsomkostningerne i følgende Lande saaledes:

<i>England</i>	<i>Tyskland</i>	<i>Belgien</i>	<i>Frankrig</i>
100	95	124	103.

Hvor ringe Værd Sir *Lowthian Bell* selv tillægger disse Tal fremgaar af, at han i Strid hermed skriver: »det er min faste Overbevisning, at den engelske Grubearbejders større Ydelser for største Delen maa tilskrives hans højere Løn og hans højere Levefod.« Men med den sidste Dom stemmer Uddragene fra Northumberland's Grubeejere for Voldgiftsretten af 1875 fuldkommen overens. Smnlgn. Schriften des Vereins für Socialpolitik, 45. Bd., S. 47 ff.

Af ligesaa tvivlsom Værd synes *Bells* Paakaldelse af den anonyme tyske Autoritet at være, der mente, at Udlandet gennem dets lavere Lønninger, maaske havde en Fordel over *England* i saadanne Grene af Arbejdet, i hvilke lært Arbejde kom til Anvendelse efter mere omfattende Maalestok, saaledes at det derved mindre kom an paa Muskelkraft end paa Dygtighed, som f. Ex. ved Produktionen af Dampmaskiner og komplicerede Maskiner. Thi fremfor Alt fremgaar det af den *Bellske* Meddelelse, at den anonyme tyske Autoritets Angivelse kun hviler paa en Formodning og ikke paa lagttagelse og Beregning. Men selv om vi antage, at dette var Tilfældet, saa vilde den ligefremme Sammenstilling af den lavt lønnede, lærte, tyske Arbejders Ydelse og den højt lønnede, lærte, engelske Arbejders vare utilstedelige med Hensyn til vort Spørgsmaal, naar der ikke samtidig tages i Betragtning, i hvor langt højere Grad den lærte Arbejders Produktionsomkostninger i *Tyskland* bestrides af offentlige Midler. Thi det er klart, at hvor, som i *Tyskland* en langt større Del af den lærte Arbejders Uddannelsesomkostninger bestrides af offentlige Midler, kan Arbejderens Løn være lavere, og i Overensstemmelse hermed vil der ogsaa her kunne naaes højere Ydelser ved lavere Løn, end hvor Lønnen alene maa udrede samtlige Uddannelsesomkostninger. Drejer det sig om Spørgsmaalet, hvorvidt Lønnens Størrelse har Indflydelse paa Arbejdsevnen i de Grene af Arbejdet, der overvejende anvende svært Arbejde, saa tør kun saadanne Tilfælde stilles overfor hinanden, der staa lige, hvad den Maade angaar, paa hvilken Uddannelsesomkostningerne dækkes. Dette har *Schoenhof* gjort, og af de i Texten fremsatte Grunde viser det sig da, at den større Ydelsesevne ogsaa ved svært Arbejde betinges af højere Løn.

Jeg forbigaar *Bells* videre Angivelser over Arbejdsomkostningerne ved Skibsbyggeriet, der dels hvile paa ucontrolerbare Avismeddelelser, dels ere uigjennemsigtige, og overfor hvilke endnu en af de største engelske Skibsbyggeres Angivelser blive at stille — Smnlgn. Anmrkng. 51 —. Derimod fortjene utvivlsomt hans egne lagttagelser over Arbejdsomkostningerne i Jernindustrien den største Opmærksomhed.

»I Aaret 1879 fik jeg gennem forskellige Værker Angivelser over Daglønnen for Arbejdere i et Valseværk, som man kan kalde lærte. Følgende er Resultatet af min Undersøgelse.

	Tysk Værk		Engelsk Værk	
	s.	d.	s.	d.
Første Puddler	5	8	6	1
Anden Puddler	5	3 $\frac{1}{2}$	3	6
Tredie Puddler	4	0	findes ikke	
Ung Puddler	1	7 $\frac{1}{2}$	findes ikke	
Puddle roller	5	1 $\frac{3}{4}$	15	1
Shingler	5	3	22	9
Furnacement at plate mill	6	6 $\frac{3}{4}$	16	1
Plate rollers, average of five men	4	6 $\frac{1}{4}$	head roller 41	1
Head shearer, average of eight men	5	3 $\frac{1}{2}$	» shearer 34	9

»Den enorme Forskjel, som Tallene vise, maa ikke anses for Omkostningernes større Beløb i *England* end i *Tyskland*; for det Første, fordi Forskjellen i enkelte Arbejdsgrene, som Maskinfolk, Daglejere o. l., er mindre end ved de her angivne; og for det Andet, fordi *Antallet af Arbejdere, der haves nødvendig, oftere er større i Tyskland end hos os.*

»Jeg har forsøgt at sammenligne de virkelige Arbejdsomkostninger i en givet Mængde ydet Arbejde og mener at kunne anslaa dem saaldes:

Puddling Mill	Tysk-land £	Eng-land £	Finishing Mill	Tysk-land £	Eng-land £
Delivering materials	4,42	2,45	Delivering materials	2,13	5,34
Engine and firemen	3,30	8,30	Engine men and		
Puddlers	63,25	108,50	firemen	4,80	5,00
Shinglers	4,50	11,10	Furnace men	16,40	30,66
Bogey men,			Piling iron, rollers		
rollers etc.	22,64	12,10	and shearmen .	74,03	60,50
Sundry Labour	1 89	2,55	Sundry Labour ..	2,64	8,50
	100	145		100	110

Og endnu kun *Bells* Angivelser over de relative Omkostninger ved Bessemerprocessen.

»I Aarene 1879 og 1880 anstilledes der i engelske og tyske Værker Undersøgelser, der udviste, at Lønningerne i de engelske Værker i converting department androg 4 s. $6\frac{3}{4}$ d. til 7 sh. $\frac{1}{2}$ d. daglig, gennemsnitlig 6 s. $2\frac{1}{2}$ d.; i de tyske 2 sh. $\frac{1}{4}$ d. til 2 s. $11\frac{1}{2}$ d., gennemsnitlig 2 s. 8 d.«

»I de engelske Skinnevalseværker androg de laveste Lønninger 3 s. $2\frac{1}{2}$ d., de højeste 23 s. 2 d. daglig, overfor 2 s. 6 d. og 8 s. 7 d. i *Tyskland*. Gennemsnitslønnen i engelske Værker androg 5 s. $3\frac{3}{4}$ d., i tyke 3 s. 3 d. daglig.«

Sammenligner man Beløbet for det i begge ydede Arbejde, saa finder man følgende Forhold mellem dem.

<i>Converters</i>	<i>England</i>	<i>Tyskland</i>
Work performed per man, England taken as unity.....	100	81,17
lost of labour on ingots.....	100	63,24
average daily earnings.....	100	43,24
<i>Rail mill</i>		
Work performed pr. man.....	100	100
cost of labour per ton of rails.....	100	86,11
average daily earnings.....	100	61,18

»Disse Tal udvise en betydelig Fordel for de tyske Værker der maa beløbe sig til 24 $\frac{0}{10}$, naar Varen er færdig. Alt det og maaske mere opvejes dog af Omkostningerne ved Skinnetransporten til Skibet.«

Ved Slutningen af det paagjældende Afsnit skriver derefter Sir *Lowthian Bell*:

»Indenfor visse Grændser kunne Arbejdsomkostningerne pr. Tønde Jern betragtes som karakteristiske for den Grad, i hvilken et Værk er egnet til Arbejdets Udførelse. Bedømt ud fra dette Holdepunkt — dels paa Grund af de udmærkede Indretninger til Besparelse af den menneskelige Virksomhed, dels paa Grund af Raastoffernes geografiske Beliggenhed — har jeg hverken i den gamle eller i den nye Verden set Værker, der kunde maale sig med dem i *Middlesbrough*. Dersom de i fremmede Lande nu staa paa Højde med dem eller endogsaa overtræffe dem, saa maa der være indført Ændringer ved dem, siden jeg besøgte dem eller modtog Besøgende fra dem, hvilke alle forbavsedes over det ringere Antal Arbejdere, der vare nødvendige i *Middlesbrough*. Tildels skyldtes dette vore bedre ernærede Arbejderes større Ydelsesevne, en Kjendsgjerning, hvis Rigtighed i alle Fald er indrømmet mig i Udlandet.

Siden Sir *Lowthian Bell* indgav denne Beretning den 16 December 1885, har rigtignok den amerikanske Jernindustri overfløjet den engelske af de samme Grunde, af hvilke denne er forud for den

øvrigt Verdens Jernindustri, -- bedre ernærede Arbejdere og udmærkede Indretninger til Besparelse af Menneskearbejde.

24 (til S. 13 og S. 24). Jern-Enquête-Kommissionens Beretning til Forbundsraadet. Session 1878—79, Nr. 24, S. 36. De over Produktionsomkostningerne i Indlandet og i Udlandet foretagne Undersøgelser og deres Sammenligning med Nutidens Salgspriser bekræfte Jernindustriens Tilbagegang i Henseende til dens økonomiske Stilling. Denne Tilbagegang bekræftes ogsaa af Statistiken, ifølge hvilken Værdien af de i Aaret 1873 producerede 44,811,492 Ctn. Raajern angives til 248,614,761 Mk. mod 111,653,378 Mk. for de i Aaret 1877 producerede 38,694,511 Ctn., og Værdien af de i 1873 producerede 31,679,722 Ctn. svejs- og smedebart Jern til 438,387,656 Mk. mod i 1877 30,061,047 Ctn. af det samme Materiale til 243,540,640 Mk. (S. 34 og 35).

»Tilbagevirkningen paa Arbejderforholdene af denne Værdiforringelse af Jernet ligger i Forholdenes Natur.«

»Af Angivelserne fremgaar det, at Antallet af de i den egentlige Jernindustri beskæftigede Arbejdere er mindsket, og det i højere Grad end det kunde ventes, naar Hensyn tages til, at Produktionen er forbleven uforandret i Henseende til Kvalitet siden 1871.

»Som Grund til denne Forstaaelse gjøres gjældende, at Arbejdernes Ydelse er øget saavel i og for sig som paa Grund af tekniske Ændringer i Bedrifterne.«

»De i Aaret 1869 gjældende Lønninger ere i Løbet af faa Aar — til 1873 ere de øgede med 30—60 % — endog fordoblede i nogle Brancher og ere indtil idag med faa Undtagelser atter trængte tilbage til Standpunktet fra 1879.«

»Ved den imidlertid indtraadte Fordyrelse af alle Livsfornødenheder, og idet man i højere Grad har lagt Beslag paa Arbejdernes Skatteevne, hvis Ydelse til offentlige Formaal i nogle Sogne angives til 3 à 5 % af den samlede Indtægt, anses en yderligere Nedsættelse af Lønningerne med det Formaal at mindske Produktionsomkostningerne for utilstedelig, naar ikke Arbejdskraften skal mindskes og Arbejdernes legemlige og aandelige Vel trues.«

»Er det ogsaa bekræftet fra mange Sider, at den springvise Lønningsøgelse, der var Følgen af de Fordringer, der stilledes til Jernindustrien i Aarene 1871 og 1872, i mange Tilfælde havde en uheldig Indflydelse paa Arbejderbefolkningen, saaledes at Arbejdsydelsen hyppig forringedes, baade kvantitativt og kvalitativt, saa er det dog ogsaa godtgjort, at enhver Lønforhøjelse, der er retfærdiggjort af Forholdene, udøver en gunstig Virkning paa Arbejderbefolkningen, saavel i Henseende til dens Ydelsesevne som i Henseende til dens Moral.«

»Som højest vigtig maa de Sagkyndiges enstemmige Anskuelse betegnes, at de engelske og belgiske Arbejders Ydelser, i visse Retninger ogsaa de franskes, maa anslaaes højere end de tyskes.«

25 (til S. 14). Denne sammenfattende Tabel staar hos *J. Schoenhof*: *The economy of high wages*, *New York* og *London* 1892, S. 387. Ved Sammenligningen af Arbejdsomkostningerne i Kulgruberne er der her ligesom hos *Sir Lowthian Bell* ikke taget Hensyn til Lagenes forskellige Mægtighed. Der er imidlertid en Forskel mellem *Schoenhof* og *Bell*, forsaavidt den Første kun ser paa Løn højden og Størrelsen af Arbejdsydelsen, medens hos *Schoenhof* derimod de øvrige Betingelser, der ere bestemmende for Højden af Arbejdsydelsen komme med i Betragtning, forsaavidt som de efter ham ogsaa er afhængig af Lønnens Højde, hvilke Lag, der tages under Arbejde, og om og i hvilket Forhold det menneskelige Arbejde erstattes ved Medvirkning af Maskiner.

26 (til S. 16). *Patriotische Phantasien*, udgivne af hans Datter, III, Berlin 1858, S. 151.

27 (til S. 18). Report of evidence on the state of children employed in manufactures, 1816, S. 133. Smlgn. videre: *John Fielden*: M. P. for *Oldham* and manufacturer of *Todmorden* in *Lancashire*, *The curse of the factory system*, London 1836.

28 (til S. 19). Smlgn. *Sidney Webb* and *Harald Cox*: *The eight hours day*, London 1891. S. 95.

29 (til S. 19). Smlgn. Return showing the average number of hours etc. in and about mines in the United Kingdom. Ordered by the House of Commons to be printed. 8 Juli 1890.

30 (til S. 20). *Hansard*: Parliamentary Debates, Third Series Vol. 89. S. 1148.

31 (til S. 20). Smlgn. *The Greville Memoirs*. Second Part Vol. II. London 1885. S. 237, hvor der er Tale om Lord *Ashley* og hans titimers Lov: »*Melbourne* er helt igjennem mod *Ashley* og selvfølgelig alle Nationaløkonomer«. Smlgn. ogsaa *Macaulay's Tale* i Tillæget.

32 (til S. 20). Smlgn. *N. W. Senior*: *Letters on the factory act as it affects the cotton manufacture*. London 1837. 2 ed. 1844.

33 (til S. 20). Tabellen i Texten er af *Porter*: *The Progress of the Nation*, London, 1851, og af *Statistical abstracts for the United Kingdom*.

34 (til S. 22). Minutes of evidence taken before the royal commission on labour — sitting as a whole. Professor *Marschall's* Spørgsmaal til *Sidney Webb*. qu. 4247 og 4248.

35 (til S. 22). Sammesteds: qu. 4098—4100.

36 (til S. 22). Sammesteds: qu. 4103.

37 (til S. 22). Det regnes saa meget uretfærdigere at rette

denne fra Methodiken tage Bebrejdelse udelukkende mod *Senior*, som denne selv paa Kongressen for Socialvidenskaber i *Edinburgh* i Aaret 1863 har afgivet følgende Erklæring, der turde komme *Marschalls* egne Anskuelser temmelig nær:

»Aandsvidenskaberne tage de Forudsætninger, fra hvilke de gaa ud, væsenlig fra den egne Iagttagelse (consciousness — Bevidsthed). En saadan Videnskab er Nationaløkonomien. Ni Tiendele af dens Forudsætninger dannes af, hvad der foregaar i den menneskelige Aand ved Produktionen, ved Kjøb og Salg. Dersom alle Menneskers Aand var den samme, saa beroede disse Forudsætninger udelukkende paa den egne Iagttagelse. Da Menneskenes Aand, selv om det ene Menneskes i Hovedsagen ligner det andets, dog er forskjellig i det Enkelte, saa kan det godt hænde en Lærer i Nationaløkonomi, at han, idet han vender sig mod sine Elevers egne Iagttagelser, gaar ud fra falske Forudsætninger, fra at der er Overensstemmelse mellem hans egne Motiver og hans Elevers (nøjagtig: fra, at der er Identitet mellem hans Elevers Bevidsthed og hans egen — the identity of his pupils consciousness and his own). Han maa derfor korrigere sin egen Aands Iagttagelser med Andres og indrømme, at den Maade at forholde sig paa, som han vilde betegne som almindelig maalt med sine egne Følelser, i Virkeligheden kun er regelmæssig. Denne Fejlkilde flyder særlig rigeligt hos de genialeste Mænd. Da den Forudsætning, paa hvilken deres egen Aand stiller dem, er en overordentlig, maa de dømme fejlagtig, naar de bedømme Andre efter sig.«

»*John Stuart Mill* har foreslaaet at komme bort fra denne Vanskelighed ved Nationaløkonomien ved at behandle denne Videnskab som en hypotetisk, idet man gaar ud fra Mennesket som et Væsen, der udelukkende er beskæftiget med at frembringe og ophobe Rigdom, og saa fremstiller, hvorledes et saadant Menneske vilde handle og føle. Nationaløkonomien, behandlet paa denne Maade, vilde være Videnskab i streng Forstand nøjagtig som Logiken. Dens Forudsætninger vilde alle bero paa de egne Iagttagelser og Begrebsbestemmelser, og dens Følgeslutninger vilde ikke kunne bestrides, medmindre de var logisk gale eller farvede paa Grund af Lærerens Ejendommelighed. Da *Mill* selv ikke er gaaet ud fra denne Hypothese i sit store Værk, formoder jeg, at Erfaringen har belært ham om, at en saadan Behandling af hans Gjenstand paa Grund af dens Mangel paa Virkelighed og paa praktisk Anvendelighed vilde være uinteressant.« Transactions of the National Association for the promotion of social science, *Edinburgh Meeting* 1863, *London* 1864. S. 47.

38 (til S. 23). Smnlgn. The *Edinburgh Review*, Vol. 83 — 1846 — S. 88. Lignende i The *Westminster Review* paa mange

Steder. F. Ex. i Bd. 49 — 1848 —, som jeg netop har ved Haanden, bliver der mod Lord *Ashleys* titimers Lov, der kun indskrænkede Arbejdstiden for de i Textilfabrikerne beskæftigede Kvinder og unge Arbejdere, gjort gjældende, at »det er Arbejdernes Konkurrence mellem sig, men ikke Arbejdsgivernes eller Lovgivningens Vilkaarlighed, der bestemmer Arbejdsdagens Længde. Ganske vist kan Regjeringen lukke en Fabrik Kl. 6 om Aftenen, ja endogsaa overhovedet lukke den, men hvilken Lov vilde kunne forbyde Haandvæveren, der er sin egen Herre, at arbejde 18 Timer af 24, naar Maskinvæven staar stille, — og det er hyppig Tilfældet.« Saavidt de akademiske Fjerdingaarsskrifter. Men i de Blade, der vare Organer for Datidens Nationaløkonomer, som »Examiner«, blev Lord *Ashley* og hans Tilhængere betegnede med Navnet *Jack Cade*. Føreren for den engelske Bondeopstand. Smnlgn. *Greville* paa det anførte Sted, S. 237. Netop paa Grund af Datidens Holdning, havde *Fielden* givet sit i Anmærkning 27 citerede Skrift til Gunst for Titimersloven en Undertitel; den hed »The course of the factory system — — — or the folly of the political economists«.

39 (til S. 23). Smnlgn. *John Stuart Mill*: Political Economy, Bd. V, Kap. 11, § 9.

40 (til S. 23). Smnlgn. Final report of the royal commission on depression of trade and industry, 1886. p. XLII.

41 (til S. 23). Minutes of evidence, taken before the royal commission of labour — sitting as a whole —. qu. 4091—4093.

42 (til S. 24). Smnlgn. Transactions of the National Association for the promotion of social science. *Edinburgh* meeting 1863, London 1864. S. 67 og 68, samt ovenfor Anmærkning 37.

43 (til S. 24). F. Ex. *Fielden*, men ogsaa Andre. Smnlgn. f. Ex. *Alfred*: History of the factory movement. London 1857, II, S. 247, 276 ff. og paa det anførte Sted.

44 (til S. 24). *Plener*: Die englische Fabrikgesetzgebung, Wien 1871. S. 93.

45 (til S. 25). Report of the commissioners appointed to inquire into the workings of the factory and workshop acts, London 1876. Vol. I. S. XI.

46 (til S. 25). Smnlgn. *Manchester* Handelskammerets Vidnesbyrd hos *Hallet*: Development of our eastern markets for brittisch cotton manufactures in Annual of the cooperative wholesale societies for 1890. S. 348.

47 (til S. 26). Smnlgn. det samme Vidnesbyrd hos *Hallet* paa det anførte Sted, S. 349.

48 (til S. 26). Da det jævnlig hedder, at den engelske Bomuldsindustri er gaaet tilbage i den senere Tid og for at der ikke

skal drages yderlige fejle Slutninger af denne forkerte Forestilling, gjengive vi her de Tabeller, som en udmærket Sagkyndig, *Elijah Helm* har sammenstillet i *Economic Journal* af December 1892.

Forbruget af raa Bomuld i det forenede Kongerige.

	Baller à 400 Pd.		Baller à 400 Pd.
1873—74....	3,165,320	1886—87....	3,694,000
1877—78....	2,941,120	1887—88....	3,841,000
1882—83....	3,744,000	1888—89....	3,770,000
1883—84....	3,666,000	1889—90....	4,034,000
1884—85....	3,433,000	1890—91....	4,230,000
1885—86....	3,628,000	1891—92....	3,977,000

Forbruget var altsaa meget stort i 1873—74, men desuagtet overgaas det af Forbruget i 1891—92 med 24 %.

Udførsel af Bomulds garn og Bomuldsstykker.

	Garn Pd.	Værdi pr. Pd. d.	Stykker Yards	Glatv. Tøj Værdi pr. Yard d.
1874.....	220,682,919	15,79	3,606,639,044	3,22
1878.....	250,631,800	12,47	3,618,655,300	2,76
1883.....	264,772,000	12,25	4,538,888,500	2,61
1884.....	270,904,600	12,24	4,417,280,000	2,47
1885.....	245,809,900	11,58	4,374,516,500	2,33
1886.....	254,331,100	10,84	4,850,210,500	2,21
1887.....	251,026,000	10,88	4,904,012,000	2,27
1888.....	255,846,100	10,94	5,038,307,700	2,27
1889.....	252,435,800	11,13	5,001,239,100	2,24
1890.....	258,290,800	11,47	5,124,966,000	2,30
1891.....	245,258,700	10,94	4,912,475,700	2,31
1892.....	195,048,700	—		
til Slutningen af Oktober			4,031,271,000	—

Denne Tabel udviser en Øgelse af Garnexporten fra 1874 til 1891 af 11,1 %, af Exporten paa Bomuldstøj af 36,2 %. Med Hensyn til Exportcifrene er der for Garnets Vedkommende at tage Hensyn til, at det exporterede Garn er bleven finere, hvorved den

i Sammenligning med Øgelsen af de udførte Tøjer forholdsvis ringere Øgelse af Vægten af det udførte Garn, forklares.

Men dertil kommer endnu, at Bomuldsforbruget i selve *England* i det samme Tidsrum er steget fra 244,000,000 Pd. i Aaret 1883 til 316,937,000 Pd. i Aaret 1891.

49 (til S. 26). Smnlgn. *J. Schoenhof*: Economy of high wages. S. 30.

50 (til S. 27). Man sammenligne de yderst karakteristiske Vidnesbyrd, som *Senior* har sammenstillet, *Senior*: Political Economy, 5 ed. London 1863. S. 150 ff.

51 (til S. 27). *John Scott*, Skibsbygger fra *Greenwich*, afgav d. 8. April 1886 følgende Svar til The Royal Commission on depression of trade and industry — Third Report S. 189 —:

Spørgsmaal 11933: Havde de ikke tidligere et Skibsværft i *Frankrig*? — Jo, for 20 Aar siden gjorde jeg omfattende Erfaringer der.

Spørgsmaal 11,934: Gik deres Erfaring ud paa, at der var stor Forskel mellem en Franskmands daglige Arbejdsydelse og en Skottes? — Nogle af de franske Arbejdere ydede udmærket Arbejde; deres Skibstømrere tog det op med vore. Jeg fandt, at deres Arbejdstid var for lang.

Spørgsmaal 11935: Hvor længe arbejdede de, da De først kom til *Frankrig*? — 12 Timer daglig. Jeg nedsatte Arbejdstiden til 10 Timer og stod mig vel ved det.

52 (til S. 27). Smnlgn. The Economist af Januar 1889.

53 (til S. 27). *Brassey*: Work and wages, S. 144.

54 (til S. 28). Aftrykt hos *Sidney Webb* og *Harald Cox*: Eight hours day, S. 98.

55 (til S. 28). Undersøgelsen blev ledet af *Charles F. Peck*, Arbejdskommissær for Staten *New York*. »Paa Spørgsmaalet: førte Arbejdstidens Mindskelse til en Øgelse af Ydelsesevnen, svarede der uden Undtagelse, at Øgelsen androg omtrent en Tiendedel.« The Economic Journal, vol. II, London 1892. S. 552.

56 (til S. 28). Smnlgn. *Stephan Bauer* i *Conrads Jahrbücher für Gesetzgebung und Statistik*. Dritte Folge II S. 648.

57 (til S. 28). Smnlgn. *John Rae* i *Economic Journal*, vol. I. S. 16 ff.

58 (til S. 28). Prof. *I. E. E. Monroe*: The probable effects of an eight hours day on the production of coal and the wages of miners. *Economic Journal* I, S. 248.

59 (til S. 29). En righoldig Samling af de med Arbejdstidens Afkortelse gjorte Erfaringer findes i *John Rae's* Afhandling: The balance sheet of short hours i »The Cotemporary Rewiew« for Oktober 1891, S. 499 ff.

60 (til S. 29). Brevet er aftrykt i *Hadfield and Gibbins*: »A shorter working day«, London 1892. S. 170—180. Smnlgn. ogsaa *William Allans* Afhøring af The Labour Commission. Minutes of evidence — sitting as a whole — Spørgsmaal 6857—72.

61 (til S. 29 og S. 46). *Sidney Webb* og *Harald Cox*, Forfatterne af Bogen »The eight hours day« har rettet Spørgsmaal til de Firmaer, der havde indført Ottetimers Dagen angaaende dennes Virkninger 1) om Størrelsen af den ugentlige Produktion, 2) Størrelsen af Produktionsomkostningerne, 3) Omfanget af Overarbejdet, 4) Arbejderens Dagløn, 5) Arbejderens Akkordløn, og 6) Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder. Spørgsmaalene sendtes til *Burroughs, Welcome & Kp.s* kemiske Fabrik, *Brunner's* Alkali og Sodafabrik, *Mond & Kp.* i *Northwich*, *Carlton & Kp.s* Skriftstøberi i *Chiswell Street, London E. C.*, *E. A. Johnsons & Kp.s* Maskinfabrik, *Stratford E., London*, Firmaet *Green, Mac Allan & Feilden*, Bogtrykkere og Gravører i *London*, til Parlamentsmedlemmet *Mark Beaufoy*, Eddikefabrikant og Fabrikant af britiske Vine og Conserves og til Byraadet i *Huddersfield* angaaende dets Sporvognsdrift. Svarene vare i enhver Henseende tilfredsstillende med Undtagelse af Firmaet *Green, Mac Allan & Feildens* Forsøg, hvis Folk arbejdede i Dagløn, og som erklærede sig for ottetimers Dagens lovmæssige Indførelse, fordi de ellers ikke kunde udholde de længere arbejdende Firmaers Konkurrence. I Brevet kan man læse mellem Linierne, at Firmaet gjorde Forsøget i det Haab, derved at opnaa Arbejderorganisationernes Søgning; men da denne udeblev, vendte det tilbage til nitimers Dagen. Se *Webb og Cox* p. a. St. S. 255—264.

Lignende Undersøgelser med de samme gunstige Resultater har Forfatterne af Bogen »A shorter working day«, London — *Methuen & Kp.* 1892 — *R. A. Hadfield* og *H. de B. Gibbins* gjort. Den første af de to Forfattere, *Hadfield*, er Indehaver af *Hadfield* Staalstøberi i *Sheffield*. Han har først nedsat Arbejdstiden fra 9 til 8½ Timer med gunstigt Resultat. Ligesaa heldige vare foruden de af *Webb og Cox* udførte Forsøg ogsaa de af *Short Brothers*, Skibsbyggere i *Sunderland*. Smnlgn. *Hadfield og Gibbins* p. a. St. S. 135—153.

62 (til S. 30). *William Mather* M. P.: »Labour and the hours of labour« i *The Contemporary review*, November 1892. Smnlgn. ogsaa af samme Forfatter allerede: *Trade Unions and the hours of labour*, Manchester 1892.

63 (til S. 30 og 40). The Right Honourable *I. Chamberlain*, M. P. »The labour question« i *The Ninetenth Century*, November 1892. Allerede i Parlamentsdebatten d. 23 Marts 1892 over Bjerg-

folkenes ottetimers Dag har *Chamberlain* gjort følgende Meddelelser: »Da jeg endnu var i Forretning — jeg taler om Tiden for c. 20 Aar siden — arbejdede mit Firma under stort Tryk 12 Timer om Dagen. Snart derpaa udvidedes Fabriklovene til Birmingham-Industrien, og vi nedsatte Arbejdstiden til 10 Timer. Noget senere nedsatte vi frivillig Arbejdstiden til 9 Timer daglig efter Maskinbyggerne i *Newcastles* Forsøg med en nitimers Dag. Vi arbejdede med Maskiner, ved hvilke Arbejderne kun havde at sætte dem i Gang og passe paa, at Fyringen var i Orden. Dersom nogensinde, skulde i dette Tilfælde Produktionen staa i rette Forhold til Antallet af Arbejdstimerne. Hvorledes var Virkeligheden? Da vi nedsatte Arbejdstiden fra 12 til 10 Timer, en Mindskelse af 17 $\frac{0}{10}$, androg Produktionens Mindskelse omtrent 8 $\frac{0}{10}$, og da vi atter nedsatte Arbejdstiden fra 10 til 9 Timer, androg Mindsnelsen af Produktionen kun 5 $\frac{0}{10}$.«

64 (til S. 30). Den mellem Centralforeningen for Londoner Bygningsentreprenørerne og Repræsentanterne for Londoner Bygningsarbejderne truffne Overenskomst, lyder, forsaavidt den angaar Arbejdstiden, saaledes:

1. Arbejdstiden skal om Sommeren andrage 50 Timer ugentlig, nemlig paa de 5 første Hverdage fra Kl. 6,30 til 8, fra 8,30 til 12 og fra Kl. 1 til 5. Om Lørdagen fra Kl. 6,30 til 8 og fra Kl. 8,30 til Kl. 12.

2. I de 14 Vinteruger, der begynde med den første Mandag i November, skal Arbejdstiden i de første 3 Uger være 8 $\frac{1}{2}$ Time daglig, i de 8 midterste Uger 8 Timer daglig og i de 3 følgende Uger 8 $\frac{1}{2}$ Time daglig, nemlig paa de første 5 Hverdage fra Kl. 7 til 8, fra Kl. 8,30 til 12 og fra Kl. 12,30 til 4. I Vinterens første og sidste 3 Uger skal Arbejdspladsen forlades Kl. 4,30. Om Lørdagen skal Arbejdstiden vare fra Kl. 7 til 8 og fra Kl. 8,30 til 12.

Det fremgaar altsaa heraf, at Arbejdstiden er fastsat til 50 Timer ugentlig, undtagen 6 Uger om Aaret, i hvilke den er 47 Timer, og 8 Uger, i hvilke den kun andrager 44 $\frac{1}{2}$ Time ugentlig — gennemsnitlig altsaa 48 $\frac{42}{52}$ Timer om Ugen.

Samtidig øgedes Lønnen med $\frac{1}{2}$ penny Timen. Overtimer skulle kun anvendes efter Bygherrens udtrykkelige Forlangende, og de betales alt efter den Udstrækning, de anvendes i, med 1 $\frac{1}{4}$, 1 $\frac{1}{2}$ eller 2 Gange den almindelige Løn.

65 (til S. 32). *D. Mackenzie Wallace*: »*Rusland*«, oversat af *Ernst Röttger*, Leipzig. S. 434 og 435.

66 (til S. 33). Smlgn. *Kovalevsky*: »*Modern Customs and Ancient Laws of Russia*«, London 1891. S. 62.

67 (til S. 33). Smnlgn. *Karl Kärger*: »Die Sachsengängerei« *Berlin* 1890. S. 25 ff., 29 ff., 162 ff., 169 ff., 176 ff.

68 (til S. 34). Sachsengängerei, S. 174.

69 (til S. 34). Smnlgn. *John Rae* i *Economic Journal* I. 36, 41, videre Citaterne hos *Hadfield and Gibbins*: »A shorter working day«, S. 73, 74.

70 (til S. 34). *Kärger*: »Sachsengegängerei«, S. 175, og Hertugen af *Argylls* Skrift, »*Foundations of Society*«, 1893, S. 267.

71 (til S. 35). *Schulze-Gäwernitz*: Groszbetrieb. S. 61—65.

72 (til S. 36). Sammesteds S. 66, Note 1.

73 (til S. 37). Man sammenligne ogsaa *Werner og Siemens*: »*Lebenserinnungen*«, *Berlin* 1892. S. 216. *Siemens* indrettede et Kobberværk i *Kedabeg* i *Kavkasus*, som nu er i fuld Gang. Hele Egnen kultiveredes ved hans Driftighed. Hvor der tidligere stod elendige Jordhytter, findes nu smukke Arbejderboliger. Med Hensyn til deres Indførelse skriver *Siemens* i fuld Overensstemmelse med det i Texten anførte: »Det har kostet Hyttedirektionen i *Kedabeg* megen Møje at vænne de asiatiske Arbejdere til Stenhuse. Da dette endelig lykkedes ved Hjælp af Kvinderne, var dermed ogsaa det vanskelige Arbejderspørgsmaal løst. Da Beboerne væsentlig have meget faa Fornødenheder, saa er der ingen Grund for dem til at arbejde meget. Har de fortjent sig saa mange Penge, at de har sikret Underholdet for nogle Uger, saa ophøre de at arbejde og hvile. Der gaves kun et Middel til at vænne Folkene til Fornødenheder, hvis Tilfredsstillelse kun var mulig gjennem vedvarende Arbejde.« Og nu skildrer *Siemens*, hvorledes man først vækkede Sansen for større Komfort hos Kvinderne, fremkaldte større Fornødenheder hos dem, for hvis Tilfredsstillelse Mændene da maatte sørge, »hvilke selv befandt sig meget vel derved«, indtil der endelig hævdede sig et almindeligt Begjær efter Arbejderboligerne. Saaledes bleve Indvaanerne, der paa Grund af Mangel paa Fornødenheder indtil da havde været tilfredse med deres Troglodytliv, og som havde arbejdet det mindst mulige, fordi de intet brugte, opdragne til Arbejde. »Jeg kan kun indtrængende tilraade at gaa frem paa samme Maade ved vore koloniale Bestræbelser i Nutiden. Saa længe Mennesket ingen Fornødenheder har, staar han fjendtlig overfor enhver Kulturudvikling. Først naar der er vækket Fornødenheder i ham, og han er vænnet til Arbejde for deres Tilfredsstillelse, bliver han et taknemmeligt Objekt for sociale og religiøse Kulturbestræbelser. At begynde med de sidste, vil absolut kun føre til Skinresultater.

74 (til S. 39). Smnlgn. *Roscher*: *System*, I. § 173.¹

75 (til S. 39). Smnlgn. »*Schriften des Vereins für Socialpolitik*« 45 Bd. S. 190.

76 (til S. 40). Smnlgn. »Sekond report of the royal commission on the depression of Trade and industry«, *London* 1886. S. 261. Spørgsmaal 7012, 7013.

77 (til S. 41). *Schoenhof*: »The economy of high wages«, S. 84.

78 (til S. 41). Smnlgn. ogsaa *Dyrre*: »Catechismus der allgemeinen Hüttenbunde«, S. 69, 73 ff. »Ved høj Løn«, skriver *Dyrre* »griber man til Maskinindretning«. Som Forudsætning for Haandarbejdets Bibeholdelse i større Bedrifter anfører han ved Siden af billige Grundpriser »ikke meget høje Lønninger«.

79 (til S. 41). Smnlgn. *Cairnes*: »The slave power«. 2. ed. *London* og *Cambridge* 1863. S. 53, 355. *Roscher*: System I, S. 71.

80 (til S. 42). *Schoenhof* p. a. St. S. 33, 34.

81 (til S. 42). Sammest. S. 84, 85.

82 (til S. 43). *Robert Wallace*: »The rural economy and agriculture of *Australia* and *New Zealand*. *London* 1891. S. 268—282, 377—380.

83 (til S. 43). *The Economic Journal* I, S. 249—250.

84 (til S. 45). Smnlgn. *Wedding*: Jærnets Statistik i »Stahl und Eisen« 1892, S. 249.

85 (til S. 45). Smnlgn. *Ludwig Sinzheimer*: »Der volkswirtschaftliche Charakter der technischen Entwicklung des deutschen Eisenhüttengewerbes, 1865—1879«. *Münchener Inauguraldisertation* 1891, S. 43—71.

86 (til S. 45). Smnlgn. *Lotz* i det 45de Bind af Skrifter des Vereins für Socialpolitik, S. 272.

87 (til S. 46). *Schulze-Gäwernitz*: Der Groszbetrieb etc. S. 46—212.

88 (il S. 46). *Engels*: Die Lage der arbeitenden Classe in England. 2. Aufl. *Stuttgart* 1892.

89 (til S. 47). Smnlgn. ogsaa *Schoenhof* p. a. St. S. 41.

90 (til S. 47). Om Aarsagerne til denne Forskydning meddeler *Elijah Helm* (*Economic Journal* II. 738) i Overensstemmelse med det i Texten anførte: »Til Hovedaarsagerne for denne Vandring af Bomuldsspinderiet fra det nordlige til det sydlige Lancashire hører 1. den Kjendsgjærning, at Fabriksystemet i Syden først er gennemført i kæmpemæssige Dimensioner, der (paa Grund af deres Størrelse og deres Fortrin med Hensyn til Bygninger) udførte Arbejdet med meget lavere Omkostninger, 2) blev denne Forskydning begunstiget gennem Verdens første Spindemaskiners umiddelbare Naboskab, saavel som gennem den samtidige Udvikling af en overlegen Arbejderbefolkning af Spindere og ved at der opstod et stedligt Aktie-Marked og et Antal Mænd, der saa deres

Fordel ved Grundlæggelsen af nye Spinderiaktieselskaber. Som en Hjelpearsag bør maaske ogsaa nævnes *Oldhams* forholdsvis Nærhed ved *Liverpool*, det store Bomuldslager, og ved *Manchester*, det store Garnmarked. Imidlertid var det ikke alene Mangelen af disse Betingelser i Grevskabets nordlige Halvdel, der førte til Spinderiets Forfald der. De gamle Fabriker, der en Gang havde betalt sig, var enten for smaa eller byggede efter forældede Systemer, der egnede sig daarlig til den nye Produktionsmaade, og som ikke kunde indrettes til den etc.»

91 (til S. 48). *Elijah Helm* giver (Economic Journal II. 737) følgende Tabel over Antallet af Bomuld spindende Tene i det forenede Kongerige og af Gjennemsnitsforbruget af Bomuld pr. Ten i Pd.

	Antal Tene	Forbrug pr. Ten
1874.....	37,515,772	33,7
1878.....	39,527,920	30,0
1883.....	42,000,000	35,0
1884.....	43,000,000	34,0
1885.....	43,000,000	32,0
1886.....	42,700,000	34,0
1887.....	42,740,000	34,0
1888.....	43,000,000	35,0
1889.....	43,500,000	34,0
1890.....	43,750,000	37,0
1891.....	4,7 50,000	38,0

92 (til S. 49). Statistical abstract af 1892 giver Side 179 følgende Tabel for Bomuldsfabrikerne.

Antal beskæftigede Personer

Aar	Af Mandskjøn				Af Kvindeskjøn			Ialt
	Under 13 Aar	Fra 13 til 18 Aar	Over 18 Aar	Sum af Mandsk.	Under 13 Aar	Over 13 Aar	Sum af Kvindek.	
1870	23,142	38,209	117,046	178,397	20,139	251,551	271,690	450,087
1874	33,672	38,557	115,391	187,620	33,228	258,667	291,895	479,515
1878	28,663	34,730	122,079	185,472	33,260	264,171	297,431	482,903
1885	23,904	40,205	132,269	196,378	26,088	281,603	307,691	504,069
1890	22,701	43,561	141,925	208,187	25,432	295,176	320,608	528,795

93 (til S. 49). I Tabellen i Texten ere efter *Ellisons* Angivelser samtlige Garnnumre anførte mellem hverandre Smnlgn. *Schulze-Gävernitz*: Grossbetrieb, S. 132.

94 (til S. 50). Paa Grundlag af *Ellison* Skøn hos *Schulze-Gävernitz* p. a. St. S. 149.

95 (til S. 49). Allerede Sir *William Petty*: »The political anatomy of Ireland«, aftrykt i »Tracts chiefly relating to Ireland by Sir William Petty«, Dublin 1769, skriver Side 356: »Og nu kommer jeg atter bort fra Sagen for at opkaste det Spørgsmaal, om det var bedre for Helheden at indskrænke de 150,000 Højststillede Udgift til mindre end 10 Lstr. om Aaret eller at fremkalde en Luksus hos de 950,000 Plebejere, saaledes at de gjøre Udgifter og altsaa kunne fortjene det dobbelte af det, de nu fortjene. Herpaa svarer jeg kort, at det ene til ringe Fordel for Helheden vil øge Smudsen og Elendigheden, der allerede er altfor synlig ved de 950,000 Plebejeres Levefod, medens det andet til stor Berigelse af Helheden vil øge de 950,000's Glans, Kunstfærdighed og Industri.« Endnu mere energisk findes Problemet behandlet hos *Messance* paa det i Anm. 6 aftrykte Sted. Her findes allerede en Anticipation af *L. Brentanos* Udviklinger, »Die Lehre von den Lohnsteigerungen« i »Jahrbücher für Nationaloeconomie und Statistik« von *Hildebrand*, 16. Bind 1871, S. 251—281, og af *Heinrick Herkner*: »Die Socialreform als Gebot des wirtschaftlichen Fortschrittes«, Leipzig 1891. I sidstnævnte Skrift er det i Teksten berørte Spørgsmaal behandlet ex professo.

96 (til S. 50). Smnlgn. for samtlige Tal i Texten, der have Hensyn til den tyske Bomuldsindustri Tilstand: det tyske Riges Statistik, udgivet af det kejserlige statistiske Bureau. Ny Række, 6. Bind. Berlin 1886.

97 (til S. 51). *Schulze-Gävernitz*: Grossbetrieb. Side 138—139.

98 (til S. 52). Sammesteds S. 135.

99 (til S. 52 og S. 58). I Aargangen 1885 af Ztschr. des königl.-sächs. Statist. Bureau offentliggjør Amtshauptmann v. *Schlöben* Oplysninger over Haandværernes Indtægt og Levefod i Amtet Zittau, hvilke ere blevne Grundlaget for en physiologisk Undersøgelse over Minimummet af, hvad en Familie bruger til at leve for. Denne »Die Ernährung der Handwerker in der Amtshauptmannschaft Zittau« af Dr. *Carl v. Rechenberg*, blev trykket 1890 med Uderstøttelse af det kgl. sachsiske Videnskabernes Selskab (*Leipzig, S. Hirgel*).

Rechenberg har undersøgt 28 Haandværerfamiliers Silling. De barnløse Familier havde en Indtægt af mellem 286 og 478 Mk. aarlig, gennemsnitlig 395 Mk. aarlig. Familierne med Børn havde

en Indtægt af mellem 298 og 1307 Mk. aarlig, gennemsnitlig 568 Mk. aarlig. Denne Indtægt udbetaltes ingenlunde udelukkende som Løn. Tværtimod er der ved Beregningen af Gennemsnittet taget Hensyn til Lejeværdien af de husbesiddende Familiers frie Boliger. En Haandvævers Ugefortjeneste ved en daglig Arbejdstid af 14—16 Timer om Vinteren og 13 til 15 Timer om Sommeren svinger mellem 3 og 7 Mk., alt efter det Arbejde, ved hvilket han finder Beskæftigelse. For at erhverve den til Bestridelse af Familiens Udgifter nødvendige Indtægt maa altsaa ogsaa Konen væve, og desforuden holdes Børnene i den Tid, da de ikke ere i Skole, til at spole og vinde.

Disse Haandvæver Familiers Næring bestaar for 90 %'s Vedkommende af Brød, Kartofler, Smør og Mel, af hvilket Brødet (55 % af den samlede Energitilførsel) danner Hovednæringsmidlet. Kartoflerne udgjøre næsten den eneste varme Ret i Kosten. Kosten er overvejende kødløs, Kødet andrager kun 0,7 % af den samlede Næring indbefattet Sild med 1,1 %, medens der efter *Voit* forlanges omtrent 12 % Kød til en Voksen ved middelstor Arbejdsydelse. Kun hos 2 Familier findes det højest noterede Kødforbrug af 1 kg. ugentlig for hele Familien. Grøntsager spises kun lidt. Hoveddrikken, der næsten anvendes paa enhver Tid af Dagen og næsten ved hvert Maaltid er Kaffe, tilberedt af Cikorie, brændt Byg og andre Kaffesurrogater. Brændevin drikkes ikke, Øl kun undtagelsesvis. Stadig Værtshusbesøg finder ikke Sted.

Som sædvanlig daglig Kost kan anføres: om Morgen en Kafé au lait eller Melsuppe, Brød med Smør, til Middag Kartofler i Skallen med Salt og Smør, Kafé au lait, Brød, Vesperkost Kafé au lait, Brød med Smør, om Aftenen skummet Mælk eller Valle eller sød Mælk, Brød med Smør, eller Kartofler med Salt, Smør og Brød.

Følgen af denne Kost er Undernæring, Folkene rejse sig ganske vist mætte fra Middagsbordet og gaa om Aftenen mættede i Seng, men at de blive mætte, er kun Følgen af den store Overvægt, Kartoflerne har blandt deres Næringsmidler, hvorved der opnaas Mættelse ved en ringere Næringstilførsel end Legemet behøver til sin tilstrækkelige Ernæring. Haandvæver Familierne spise sig mætte og spise alligevel for lidt.

Disse Familiers Ernæringstilstand og legemlige Tilstand i det hele er derfor slet. Mændene ere blege og i Reglen meget magre, Kvinderne ligne i Almindelighed Mændene. Pattebørnene dies, naar det kun er muligt, i det mindste 4 Uger af Moderen. Efter at være blevne vænt fra, blive Børnene paa Grund af den for dem uhensigtsmæssigt sammensatte Kost ganske vist buttede og runde; men de ere oppustede og have i Reglen de såkaldte »Kartoffel-

maver«. Ogsaa de ældre Børn ere blege og gennemsnitlig slet ernærede. Blev det Forbrug af Næringsmidler, der er nødvendigt for normalt ernærede Børn, lagt til Grund for Ernæringen, vilde der saa godt som intet af Familiens samlede Indtægt blive tilovers til Ernæringen af de Voxne.

Den sidste Følge af denne slette Ernæringstilstand er stor Svaghed. De ere ikke i Stand til at udføre noget som helst andet Arbejde end Arbejdet ved Væverstolene, der udføres siddende og vel beskæftiger Arme og Ben, men ikke anstrænger Musklerne. Derimod er det ikke muligt for dem at udføre Daglejerarbejdet paa Marken i Saa- og Høsttiden, uagtet Markarbejderen i Zittauer-egnen som overhovedet Egnens mindre bemidlede Folkeklasse, der i det store og hele leve af samme Slags Kost om ogsaa bedre end Haandvæverens, er langt fra at frembyde Billedet af en normal Ernæringstilstand eller af et kraftigt, arbejdsdygtigt Legeme. Men ogsaa i Vævning yde de kun det letteste Arbejde. Ved Vævning af brede Stoffer, hvorved Maven lider mere, idet den trykkes imod Vævestolens Bryststræ, fremkommer der lettere eller sværere, indtil dødelige Mavesygdomme, forsaavidt som Væveren ikke under sig mindst en Time Ro, efter at han om Middagen har fyldt Maven.

Efter *Schliebens* Angivelser ere de Ydelser, der svare til en saadan Lønning, og fra 13—15 Timers daglig Arbejde om Sommeren og 14—16 Timers om Vinteren, følgende:

Der bruges til et Stykke Kattun af 61 m. Længde og 0,77 m. Bredder 8 Dage. Akkordlønnen bliver daglig 37 Pf. *Königshain*.

»Listados eller Shecken«: 41 m. lang, 0,66 m. bred: 5 Dage. Akkordløn: daglig 48 Pf. *Königshain*.

Viskestykker: 60 m. lange, 0,60 m. brede: 6 Dage Akkordløn: daglig 57 Pf.

Haandklæder: 34 m. lange, 0,42 m. brede: 3½ Dage. Akkordløn: daglig 57 Pf.

Farvet Lærred: 40 m. lang, 0,85 m. bredt: 9 Dage. Akkordløn: daglig 55 Pf.

Creas (Kattun) 61 m. lang, 0,70 m. bred: 9½ Dage. Akkordløn: daglig 60 Pf. *Reichenau*.

Den væsentlige Grund til Haandvæverens magre, kummerlig ernærede og lidet ydelsesdygtige Legeme ligger efter *Rechenberg* i den utilstrækkelige Optagelse af Næringsmidler. Hvad der fremfor alt er nødvendigt for Haandvæverens Kost er mere Kjød (S. 88). Dette Forslags Udførelse er imidlertid praktisk umuligt. Haandvæverens Ernæring er indrettet saa økonomisk, at en Forbedring af Kosten uden en Fordyrelse er umulig. Ikke en Gang et Merforbrug af Brød eller Smør til Kartoflerne er muligt. Skulde Familiens Ernæring fra en utilstrækkelig blive en tilstrækkelig, vilde

i barnløse Familier og ved en kun *mellemstor* Arbejdsydelse af Manden en Øgelse af Gjennemsnittsindtægten fra 397 til 445 Mk. eller 12 % være nødvendig. Ved Familier med Børn vilde en Øgelse af Gjennemsnittsindtægten fra 566 til 702 Mk. eller 22,2 % være nødvendig. Og skulde Manden præstere en *kraftig* Arbejdsydelse som det kræves ved Markarbejde eller tilsvarende svært Fabriksarbejde, maatte der efter *Rechenberg* endnu yderligere lægges 29 Mk. aarlig til.

Man tro nu ikke, at disse Angivelser og Beregninger stamme fra en socialistisk eller blødagtig dømmende Mand. Dr. v. *Rechenberg* begynder den korte Sammendragning af Resultaterne af hans Undersøgelser med følgende Ord: »Haandværerne fra Zittaueregnen give os et beundringsværdigt Exempel paa, hvor billigt i yderste Fald Ernæringen kan anordnes uden Skade for Sundheden, og den samlede Husholdning føres uden iøjnefaldende Nødtørft.

Man sammenligne nu de i v. *Schulze-Gävernitz*: Grossbetrieb S. 233 meddelte engelske Væverbudgets med denne den tyske Haandværers Lefevod og Arbejdsydelse. En Væverfamilie i Bacup, bestaaende af Mand, Kone og 7 Børn, har en samlet Indtægt af 227 Lstrl., hvoraf Faderen fortjener 45 Lstrl., Børnene 168 Lstrl., relativ glimrende Lefevod, som man i det Enkelte kan se det hos *Schulze-Gävernitz*. Familiens samlede Udgifter ere 172 Lstrl. 10 sh. 10 d., opsparet 55 Lstrl. En Væverfamilie i Darwen, bestaaende af Mand, Kone og 3 Børn i en Alder fra 7—11 Aar: Indtægt 101 Lstrl. 7 sh., Udgift 94 Lstrl. 15 sh. 6 d., opsparet 6 Lstrl.

100 (til S. 53). *Schulze-Gävernitz*: Grossbetrieb, S. 142, 143.

101 (til S. 53). Sammesteds S. 151.

102 (til S. 53). *Toynbee*: »Lectures on the industrial revolution of England«. London 1884. S. 49.

103 (til S. 53). Statistical Abstract, 1892. S. 179.

104 (til S. 53). *Porter*: Progress of the nation. London 1851, S. 181.

105 (til S. 54). Smnlgn. *John Rae*: Economic Journal I S. 16 ff. *Headfield and Gibbins* A shorter working day, S. 92, 156, 160 ff.

106 (til S. 55). Smnlgn. derfor Klagerne i Betænkningen fra de østerrikske Bomuldsspinderes Forening: »Die Neubelastung der oesterreichischen Industrie durch den 11stundigen Arbeitstag«. Wien 1888. Lignende hedder det i »Report on the condition of labour in Russia«, London 1892, S. 8: »I Rusland finder man de længere Arbejdsdage i de Værker, der ere primitivt indrettede og i saadanne, der tilhøre Ejere, der ere ubekjendte med eller foregive at være ubekjendte med den moderne tekniske Udvikling«.

107 (til S. 55). Smnlgn. *Sidney Webb and Harald Cox*: »The eight hours day«. S. 107, 129—134.

108 (til S. 55). Smlgn. Prof. *Munro*: »The probable effect on wages of a general reduction in the hours of labour« i »Report of the sixtieth meeting of the british association for the advancement of science«, London 1891. S. 473.

109 (til S. 58). Citeret af *Headfield* and *Gibbins* paa anførte Sted, S. 127.

110 (til S. 60). *Schoenhof* paa anførte Sted, S. 98.

111 (til S. 60). Sammesteds S. 100.

112 (til S. 60). Sammesteds S. 99.

113 (til S. 60). Sammesteds S. 224.

114 (til S. 61). Smnlgn. *Schoenhof* paa anførte Sted, S. 102.

115 (til S. 62). Smnlgn. *Hardenbergs* Betænkning af 1807 over den preussiske Stats Reorganisation i *Ranke*s samlede Værker, 48. Bind, S. 361—444, og Preussens derpaa følgende Erhvervslovgivning.

Tilføjelser.

Side 42, Lin. 22 f. o. mangler en Henvisning til Anmrk. 81 ved
Ordet »mindre«.

Side 46, Lin. 24 f. o. mangler en Henvisning til Anmrk. 87 ved
Ordet »tyske«.

Rettelse.

Side 15, Lin. 15 f. o.: staar 455, læs: 475.

Indholdsfortegnelse.

	Side
Ændring i Theorien om Forholdet mellem Arbejds- løn og Arbejds- ydelse	2
Ændring i Arbejderbeskyttelseslovgivningens økonomiske Be- dømmelse	14
Ændring i Arbejdsbetingelserne som Aarsag til Ændringerne i Theorien	30
De paa Arbejderens Side indtraadte Ændringer	31
Vandringernes Indflydelse	32
Indflydelse paa Grund af Verdensmarkedets stigende Tryk . .	35
Arbejdsydelsens Øgelse ved højere Løn og kortere Arbejdstid og dens Grændser	37
De paa Arbejdsgiverens Side indtraadte Ændringer	39
Virkningen af Arbejdstidens Mindskelse paa Antallet af Arbejds- løse	53
Lønhighjdens og Arbejdstidens Virkning paa Konkurrencedygtig- heden	58
Nationens og Politikens Interesse i at værne denne	60
Tillæg (særlig til S. 20 ff.)	
<i>Macaulays</i> Tale for Titimersbiller	63
Anmærkninger	85
Derimellem særlig:	
2. <i>Child</i> om billige Aars Virkning paa Arbejdsydelsen .	85
3. <i>Tucher</i>	85
6. <i>Messance</i>	86
8. <i>A. Young</i> om højere Løns Virkning paa Arbejdsydelsen	92
18. Lønedsættelsen af 1874's Virkning paa de preussiske Grubearbejderes Arbejdsydelser	93
22. <i>Crowes</i> Vidnesbyrd angaaende Forholdet mellem Ar- bejdsydelsen i <i>England</i> og i <i>Tyskland</i>	94
23. <i>Sir Lowthian Bell</i> om Løn og Arbejdsydelse	96
24. Den tyske Jernquætekommission af 1878/79 om Løn- stigningen i 1872	102

	Side
37. <i>Senior</i> om den nationaløkonomiske Forsknings Methode.	103
48. <i>Elijah Helm</i> om den engelske Bomuldsindustri's Stilling paa hans Tid	105
49. Skibsbyggeren <i>John Scott</i> om Arbejdstid og Arbejdsydelse	107
55. Nedsættelsen af Arbejdstiden i Staten <i>New York</i> og dens Virkninger	107
61. Engelske Firmaer, der have indført Ottetimersdagen	108
63. Minister <i>Chamberlain</i> om Virkningerne af Arbejdstidens Forkortelse i hans Fabrik	108
64. Overenskomsten af 1892 om Ottetimersdagen i <i>Londons</i> Bygningsfag.	109
73. <i>Werner v. Siemens</i> om Fornødenhedernes Øgelse — Steigerung — som Forudsætning for større Arbejdsydelse	110
90. Om Aarsagerne til Bomuldsspinderiets Overførelse fra det nordlige til det sydlige <i>Lancashire</i>	111
91. Antal Tene og Bomuldsforbruget pr. Ten i <i>Storbritanien</i> og <i>Irland</i>	112
92. Tabel over Børnearbejdets Afløsning af Voxnes Arbejde i de engelske Bomuldsfabriker	112
95. Sir <i>William Petty</i> om Virkningerne af en Øgelse af Underklassens Indtægt	113
99. De husindustrielle Væveres Stilling i Amtet <i>Zittau</i> efter officielle Aktstykker.	113
106. Correlatforholdet mellem lang Arbejdstid og slet Teknik i <i>Rusland</i>	116

